

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

KİTAB-I MUKADDES VE KUR'AN-I KERİM'E GÖRE
HZ. ZEKERİYA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sami Baybal

Hazırlayan
Fatmanur Bezirci

Konya 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatmanur Bezirci
	Numarası	084245032003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Dinler Tarihi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tezin Adı	Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriya

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığım bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatmanur Bezirci	
	Numarası	084245032003	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Dinler Tarihi Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sami Baybal	
Tezin Adı		Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriya	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriya başlıklı bu çalışma 30/06/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sami Baybal	Başkan	
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aras	Üye	
Doç. Dr. Fethi Ahmet Polat	Üye	

ÖNSÖZ

İnançları, kanaatleri, meşrep ve mezhepleri ne olursa olsun bütün insanlığın ortak değeri olan peygamberler, pek çok farklı açıdan değerlendirilebilecek hayat hikâyelerine sahip olmuşlardır. Kiminin sağlığı, kiminin malı, kiminin de ailevî ilişkileriyle sınınmalarına kutsal metinlerde yer verilmiş, böylece geçirdikleri bu imtihanlar esnasında sergiledikleri tutum ve bakış açıları, insanlığa örnek olarak gösterilmiştir.

Bu nedenle onların hayatı hakkında bilgi sahibi olmak ve edinilen bu bilgiler üzerinde derin bir bakış açısıyla düşünebilmek, inanan bir insanın yaşam kalitesini artıran bir unsur olacaktır. Peygamberlerin kendi zaman dilimlerini de aşarak yaşanan çağa ulaşan bu tecrübelerinden çıkarılacak derslere doğru bir biçimde ulaşabilmek için analitik ve karşılaştırmalı bir metotla incelemeler yapılmalıdır. Özellikle birden fazla kutsal metinde adı geçen peygamberlerin hayatlarından bahseden pasajların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, bir yandan o peygamberlerin hayatlarının daha iyi anlaşılmasına, öte yandan da hayatlarından çıkarılacak derslerin daha sağlıklı bir şekilde yorumlanmasına zemin hazırlayacaktır.

Hz. Zekeriya da kutsal kitaplarda müştereken ismi geçen peygamberlerden biridir. Onun adı, üç kitabî dinin kutsal metninde de benzer şekilde “Zekeriya” olarak zikredilmekte ve kendisinden övgüyle söz edilmektedir. Bunlardan Yeni Ahit ile Kur’an metinleri arasında paralellik dikkat çekerken, Eski Ahit’te bu kişi hakkında bilgi yer almamaktadır. Hem Kitab-ı Mukaddes hem de Kur’an-ı Kerim’de Hz. Zekeriya hakkında söylenenleri bir arada görerek değerlendirmek suretiyle, hem bir peygamberi farklı yönleriyle yakından tanımak; hem de farklı kutsal metinlerde aktarılan bilgilerin yakınlık ve benzerliklerinin farkına varmak amaçlanmıştır. Bir ilmi disiplin olarak Dinler Tarihinin araştırma yöntemlerinin benimsendiği bu çalışmada, Hz. Zekeriya’nın hayatının, özelden genele; tikelden tümele doğru objektif bir bakış açısıyla incelenmesi ve bu hayatın güntümüz insanlığına verdiği mesajın değerlendirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Kitab-ı Mukaddes metni ve ilgili yorumlar ile Kur’an-ı Kerim ayetlerine ve bu ayetlerin tefsirlerine bakılmış; karşılaştırmalı ve nitelendirici bir üslûpla Hz. Zekeriya’ya ait bilgilerle, bu bilgilerin benzerlik ve farklılık yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız giriş ve üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Giriş bölümünde Hz. Zekeriya’nın yaşadığı dönemde Yahudilerin dinî, siyasî ve sosyal durumları hakkında bilgi verilmiştir. İlk bölümde Kitab-ı Mukaddes’te Zekeriya kelimesinin geçtiği pasajların

taranması ve bunlar arasından Hz. Meryem'in bakımı üstlenen peygamber Zekeriya'nın tespitine dair ulaşılan bilgiler aktarılmış, böylece Hz. Zekeriya'nın ilgili kaynaktan zikredilen hayat hikâyesi üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde özelde Kur'an-ı Kerim ve tefsirlerinde, genelde de İslam kaynaklarında Hz. Zekeriya'ya dair verilen bilgiler değerlendirilmiştir. Bu bilgiler iki ayrı başlık altında incelenerek Kur'an'ın değindiği konular ile İslam kaynaklarının, özellikle İsraili bilgi kaynaklarından alarak işledikleri konuların birbirinden ayrılması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölüm ise, her iki metin ile ilgili yapılan aktarımların ve ilgili yorumların değerlendirmesi ve karşılaştırılması mahiyetindedir.

Bu çalışma Dinler Tarihi disiplinin yöntemlerinin kullanılması suretiyle Hz. Zekeriya'yı daha iyi tanıma imkânı sağlayabilirse, amacına ulaşmış kabul edilmiş sayılmalıdır. Bu vesileyle çalışmanın hem konu seçimi, hem de takip eden diğer aşamalarında desteğini gördüğüm danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Sami Baybal'a teşekkürü bir borç bilirim.

Fatmanur Bezirci

Haziran-Konya

Öğrencinin

Adı Soyadı	Fatmanur Bezirci
Numarası	084245032003
Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Dinler Tarihi Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sami Baybal
Tezin Adı	Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriya

ÖZET

Hz. Zekeriya Kitab-ı Mukaddes'de ve Kur'an-ı Kerim'de ismi geçmesi nedeniyle dikkatimizi çekmiştir. Bu tez de kutsal metinlerde geçen Hz. Zekeriya ile ilgili pasajları karşılaştırarak incelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda bu metinlerin benzer ve farklı ifadeleri tespit edilerek aynılıkları ve farklılıkları vurgulanmak istemiştir.

Bu tez çalışması; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hz. Zekeriya'nın yaşadığı dönem hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra birinci bölümde Kitab-ı Mukaddes'de geçen pasajlar; ikinci bölümde Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zekeriya'nın ismi geçen ve ismine atıf yapılan ayetler; üçüncü bölümde ise her iki kutsal kitapta yer alan bilgilerin bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamız sonuç ve bibliyografya ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Zekeriya, Hz. Meryem, Hz. Yahya.

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatmanur Bezirci
	Numarası	084245032003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Dinler Tarihi Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sami Baybal
Tezin İngilizce Adı	Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriya	

SUMMARY

Selçuk University
Institute of Social Sciences
Philosophy and Theology Major Field of Study
The History of Religion Field of Study

Zecheria Excellency has attracted our attention since his name is mentioned both in the Holy Book and in Quran. We have aimed to examine Zecheria by comparing the passages that mention him in Holy Scriptures. We have also intended to emphasize the similarities and differences in statements in these accounts.

This study of thesis consists of three sections; in the introduction, a brief account is presented regarding the period during which Zecheria Excellency lived. Then in the first section, the passages that are in the Holy Book are examined. In the second section, the verses of Quran that include the name of Zecheria Excellency and those referred to his name are analyzed. In the third section, an evaluation of the accounts that are given in both holy books is presented.

Our study culminates in the conclusion and bibliography.

Key words: Zecheria Excellency, Maria Excellency, John Excellency

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Tez Kabul Formu.....	ii
Önsöz.....	iii
Özet.....	v
Summary.....	vi
İçindekiler.....	vii
Kısaltmalar.....	ix
Giriş.....	1
I- Hz. Zekeriya'nın Yaşadığı Dönemin Siyasî ve Kültürel Yapısı.....	2
II- Hz. Zekeriya'nın Yaşadığı Dönemin Dinî Yapısı.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTAB-I MUKADDES'TE HZ. ZEKERİYA

I- ESKİ AHİT METİNLERİNDE ZEKERİYA.....	9
II- TALMUT METİNLERİNDE ZEKERİYA.....	13
III- YENİ AHİT METİNLERİNDE ZEKERİYA.....	15
A- Hz. Zekeriya'nın Nesebi ve Yaşadığı Bölge.....	16
B- Hz. Zekeriya'nın Mucizeleri.....	16
C- Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in Bakımını Üstlenmesi ve Yahudilikte Adama Geleneği.....	18
D- Hz. Zekeriya'nın Evlât İstemesi.....	23
E- Hz. Zekeriya'nın Ölümü.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM VE İSLÂM KAYNAKLARINDA HZ. ZEKERİYA

I- Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zekeriya.....	29
A- Hz. Zekeriya'nın Soyu.....	30
B- Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in Bakımını Üstlenmesi.....	30
C- Hz. Zekeriya'nın Evlat Sahibi Olması.....	32
D- Hz. Zekeriya'nın Ahlâkı.....	33
1- Sorumluluk Bilinci ve Babalık Misyonu.....	33
2- Vahyi Sahiplenme İradesi.....	34
II- İslâm Kaynaklarında Hz. Zekeriya.....	35
A- Hz. Zekeriya'nın Nesebi.....	35
B- İmrân'ın Karısının Adağı.....	37
C- Hz. Meryem'in Bakımı İle İlgili Çekilen Kura.....	40
D- Hz. Meryem'in Mabet Günleri.....	44
E- Hz. Zekeriya'nın Çocuk İstemesi.....	47
F- Hz. Zekeriya'nın Ölümü.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HZ. ZEKERİYA HAKKINDAKİ KİTAB-I MUKADDES VE KUR'AN-I KERİM
BİLGİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

I- Hz.Zekeriya'nın Soyu.....	55
II- Hz. Zekeriya'nın Evlat İstemesi.....	56
III- Hz. Zekeriya'nın Yaşlılığı ve Baba Olacağına Dair Delil İstemesi.....	56
IV- Hz. Zekeriya'nın Oğlunun Adı.....	57
V- Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in Bakımını Üstlenmesi.....	58
VI- Hz. Zekeriya'nın Ölümü.....	58
Sonuç.....	61
Bibliyografya.....	63
Özgeçmiş.....	70

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.s.	: aleyhisselâm
bk.	: bakınız
bsk.	: baskı
c.	: Cilt
cc.	: Celle Celâlühu
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Ejd	: Encyclopedia Judaica(Ed:Cecil Ruth)
F. Ü. S. B. E.	:Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Hız.	: Hazreti
ra	: radiyallahu anh
s.	: sayfa
sav	: sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme
trs.	: Tarihsiz
IDB	: Interpreter's Dictionary of the Bible
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
JE	: Jewish Encyclopedia
M.Ö.	: Milattan Önce
UJE	: The Universal Jewish Encyclopedia
vs.	: vesaire

GİRİŞ

Kutsal kitaplarda yer alan kıssalar/hikâyeler ve adı geçen şahıslar, bu kitaplara inananlar için önemli bir eğitim ve öğretim imkânı sunmaktadır. Yaşanan dönemden farklı bir zaman diliminde, mekânda ve toplumsal atmosferde yaşamış olsalar dahi, onların kutsal metinlerde zikredilmeye değer bulunan hayat hikâyeleri, bu kıssaları dinleyenlere/okuyanlara somut bir örneklik teşkil ederek, onların kendi hayatlarına yönelik mesajlar alıp kıymetli dersler çıkartmalarına imkân sağlamaktadır. Kıssalardan bu boyutta faydalanılabilmesi için, her şeyden önce onların olmuş-bitmiş hikâyeler olarak değerlendirilmemesinin gerektiği açıktır. Zira diğer kutsal metinlerde ya da Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen şahsiyetlere ve tecrübelerine; tarihin bir kesitinde yaşanmış, bitmiş ve tarih koridorlarında paslanmaya terk edilmiş olaylar gözüyle bakmak, bu anlatılardan gerek teorik gerekse pratik anlamda yarar sağlayamamak manasına gelecektir. Kıssalardan ibret almak amacıyla kendimize pay çıkararak onlar üzerinde günümüz şartları ve kelimeleriyle düşünmek, peygamberlerin "rol model" olma keyfiyetlerinin, çağlar ötesi boyutlar kazandığının açıkça anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Bir kutsal metnin peygamber olsun ya da olmasın bir insanın bireysel yaşantısından ve tecrübesinden söz etmesi önemlidir. Ancak bundan daha önemlisi, birden fazla sayıda kutsal kitapta aynı kişinin yaşantısına yer verilmesidir. Çünkü bu durumda, metinler zaman zaman birbirinden farklı veriler sunsalar da, bir kişilik örneklik, çok daha fazla sayıda birey için bağlayıcı olmakta, onları da etkisi altına almaktadır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Hz. Zekeriya da bu özellikteki peygamberlerden biridir. Ancak ona ya da onun gibi kutsal metinlerde adı geçen diğer peygamberlere/şahıslara ait kıssaları tek başına okumak, son derece önemli donanımlar sağlasa da, istenen neticeye okuyucuyu götürmeyecektir. Zira söz konusu bireysel tecrübeler, sosyal bir dokuda ve bağlamda edinilmiştir. Bu sebeple de kıssaları anlama faaliyeti, onların bağlamları hakkında bilgi sahibi olmakla daha da zenginleştirilmelidir.

Kutsal kitaplarda müştereken yer alan şahıs ve olayları değerlendirebilmek için olayın ilk yaşandığı sosyal dokuyu, daha sonra da bu olayların zikredildikleri metinlerin tarihi atmosferini ve ilk olarak hitap ettikleri toplumun yapısını bilmek gerekir. Bu suretle, bağlam içinde o olayın, tecrübenin ne anlama geldiği, sonra da bu olayın anlatılmasıyla ilk muhataplara hangi mesajın verildiği daha rahat anlaşılır. Tabii olarak her bir peygamber ya da kutsal metinlerde adı geçen her şahıs için, tarihi verilerin de açıkça doğruladığı bilgilerin

tamamına ulaşmak mümkün olmayabilir. Zira söz konusu edilen hayat hikâyelerinin bazısının üzerinden binlerle ifade edilen yıllar geçmiş olmaktadır. Burada, bu iki yönlü doğru bilginin önemine dikkat çekilmesinin amacı, bir kıssa aracılığıyla iletilen mesajı “bugün” doğru almanın, olayın yaşandığı ve daha sonra da ilk anlatıldığı toplumun sosyal dokusuyla çok yakından irtibatlı olduğuna işaret etmektir. Unutulmamalıdır ki; her ne kadar bir metin farklı zaman ve mekânlarda yeniden anlaşılıp anlamlandırılırsa da, ilk anlamını her zaman ilk okuyucularında ya da dinleyicilerinde bulmaktadır.

Bu bağlamda Hz. Zekeriya'nın hayatı hakkında bilgi vermeden önce, yaşadığı dönem hakkında kısa bir ön bilgi sunmak, zaman zaman oğlu Hz. Yahya ve himayesine aldığı Hz. Meryem ile ilgili kaynaklara da başvurarak dönemin bir panoramasını çizmek anlamlı olacaktır.

I-Hz. Zekeriya'nın Yaşadığı Dönemin Siyasî ve Kültürel Yapısı

Hz. Zekeriya'nın yaşadığı dönemi daha net anlayabilmek için o dönemin siyasi ve kültürel yapısı hakkında bilgi edinmemiz gerekir. Bunu gerçekleştirmek ise Hz. Zekeriya'nın yaşadığı dönemin bir bütün olarak Yahudi tarihi içinde nereye tekabül ettiğini anlamakla mümkün olabilecektir. Dolayısıyla bu bölümde, Zekeriya'nın yaşadığı dönemi şekillendiren olayları önceleyecek şekilde genel Yahudi tarihine de göndermeler yapılacaktır.

Bilindiği üzere Babil sürgününün Yahudi tarihinde önemli bir yeri vardır. Yahuda'dan sürülen halkın Babil'e yerleşmesi ile “İsrailoğulları” adı yerine, “Yahuda'dan gelen” anlamına gelen Yahudi kelimesi, bu tarihten itibaren kullanılmaya başlamıştır.¹ Aynı zamanda Yahudilik bu sürgünden sonra millî bir din şeklini almaya başlamıştır.² Bir milletin tarihinde önemli dönüşümler anlamına gelen bu farklılaşmalara zemin hazırlayan Babil sürgünü, bu sürgün sırasında ve sonrasında Yahudilerin durumu hakkında çok net bilgiler elimizde mevcut değildir.³ Ancak bilinen odur ki; Babil Tarihi'nde yasa ve kanun koyucu olarak önemli bir yere sahip olan Kral Nabukadnezar⁴ döneminde Yahuda şehri ele geçirilerek mabet yıkılmış ve Yahuda Babil'e bağlı bir vilayet haline getirilmiştir.⁵ Ancak Babil Tarihi ile ilgili kitaplarda Nabukadnezar'ın Kudüs'e yapmış olduğu seferler, Kudüs'ü işgali ve mabedi yıkararak Yahudileri sürgüne göndermesi ile ilgili ayrıntılı bir bilgiye

¹ Aydın, Fuat *Yahudilik Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 13.

² Tümer, Günay Küçük-Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1988, s.110.

³ Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2008; Kurt, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 55, İstanbul, 2007..

⁴ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 29.

⁵ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 31.

rastlanmamaktadır. Bu durum; Yahudi Tarihi açısından son derece önemli bir kırılma noktası teşkil eden sürgün ve mabedin yıkılması hadiselerinin, Babil imparatorluğu açısından çok fazla bir önemi olmadığı sonucuna götürmektedir.⁶

Aslında Yahudi Tarihinde devletin yıkılması ve sürgüne gönderilme durumu, birden fazla sayıda yaşanmıştır.⁷ Bununla birlikte Yahudi Tarihi'nde sürgün dendiğinde ilk akla gelen, Babil Sürgünü'dür. Kudüs'te sağ kimsenin bırakılmadığı saldırılar,⁸ tabii olarak toplumsal bilinçaltında silinmez izler bırakmıştır. Bu ve bundan önce meydana gelen isyan hadiseleri sonucunda Süleyman mabedinin yıkılması ve bütün kıymetli mabet eşyalarının Babil'e götürülmesi,⁹ toplumu pek çok açıdan sarsan saldırıların dini algıda da derin değişimlere yol açmasıyla sonuçlanmıştır. Nitekim Babil'e sürülen İsrailoğulları'nın kendi Tanrıları Yahve'ye karşı inançlarını kaybettikleri ve Babil tanrılarına tapınmaya başlayarak evlerinde bu tanrıların heykellerini buldurmaya başladıkları kaydedilmiştir.¹⁰ Babil dinine inanmayan ve bunun tehlikesini gören bir gurup Yahudi de kurban kesmek yerine Kudüs'e dönerek dua etmeye başladılar. Bayram ve sünnet gibi törenlerine tutunarak kimliklerini korumaya çalıştılar.¹¹ Ancak bu durum yine de İbranice yerine Aramice kullanılmasına engel olamadı. Babil din inançlarından etkilenerek zamanla sürgünden sonra Sâbiîliğin oluştuğu ya da Sâbiîliğin eski Babil inançlarına benziyor olduğunun söylenmesi sürgün dönemindeki etkileşimin ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektedir.¹² Yahuda civarında kalan az sayıda İsrailoğlu'nun ise, hayatını hangi şartlar altında devam ettirdiğine dair elde veri bulunmamaktadır. Arkeolojik bulgular, işgalden sonra Yahuda'da hayatın kesintiye uğradığını, ancak Beytel ve Samiriye şehirlerinde Yahudi yerleşiminin devam ettiğini göstermektedir.¹³

Babil hükümdarı Nebukadnezar'ın güçlü yönetiminin M. Ö 561/562 yılında sona ermesi ile birlikte Babil Devleti hızla çöküşe geçmiş ve M.Ö 539'da Pers İmparatorluğuna yenilmesi ile son bulmuştur.¹⁴ Babil'i alan Pers Kralı Koreş, Zerdüş Dinine mensup olmakla beraber tüm din mensuplarına eşit davranma ve fethettiği tüm ülkelerdeki insanlara kendi kendilerini yönetme hakkı vermiştir. M.Ö. 538'de Babil'e getirilip yerleştirilen tüm

⁶ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 28.

⁷ Sarıkçıoğlu, Ekrem, Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2008, s.250.

⁸ Besalel, Yusuf, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2003, s. 53.

⁹ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 39.

¹⁰ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 50.

¹¹ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 61.

¹² Şinasi, Gündüz, *Sâbiîler, Son Gnostikler*, Vadi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 11.

¹³ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 46.

¹⁴ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 73.

kavimlere kendi yurtlarına dönebileceklerine dair bir ferman yayınlamıştır.¹⁵ Bu ferman Yahudilerin bir millet olarak varlıklarını devam ettirmelerini sağlamış ve Yahudi toplumunda çok etkili olmuştur. Babil toprağındaki Pers hâkimiyetinin üçüncü nesil temsilcisi I.Darius döneminde, Yahudi tarihi açısından oldukça önemli olan mabedin yeniden inşasına başlanmış,¹⁶ inşaat M. Ö. 515–516 yıllarında tamamlanabilmiştir.¹⁷ M. S. 70 yılında Romalıların yapılan bu yeni tapınağı yıkmalarına kadar geçen döneme İkinci Tapınak Dönemi adı verilmiştir.¹⁸ Yahudiliğın sistemleşmeye başladığı dönem, sürgün sonrası yeniden inşa edilen ikinci tapınak zamanına denk gelmektedir.¹⁹ Birinci Tapınak Dönemi ise Hz. Süleyman'ın tapınağı yapmasından sonra devam eden ve Babilliler tarafından yıkılmasına kadar süren yaklaşık 370 yıllık döneme verilen addır.²⁰

Yahudi Tarihi'nin Helenistik dönemi ise M.Ö. 330 yılında Büyük İskender'in Filistin'i ele geçirmesi ile başlamıştır²¹. Bu ele geçirişin ardından; Yahudi dini ve kültürü üzerindeki Yunan etkisi M.Ö. 2. yüzyılın başlarına doğru belirginleşmiş, Yunan kökenli Yahudilerin, yüksek rahipliğın denetimini ele geçirdikleri görülmüştür. Bu dönemde Yahudilerin Tora okunmalarının yasaklanmasına kadar varan dini baskılar altında tutuldukları bilinmektedir.²² Yahudi cemaatinin Ortodoks* ve heterodoks* tabiata sahip alt katmanlara ayrıştığı bu dönem, ciddi çekişmelerin de yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. Ağır baskılar altında yaşam ve var olma mücadelesi veren bu gruplar, birbirinden farklı yol ve yöntemler geliştirmişlerdir.

Bu gruplar arasında yaygın halk inanışını temsil etmeleri sebebiyle geniş kitleleri etkileyen Ferisîler, hem yazılı Tora adını verdikleri Tanah'ı, hem de sözlü Tora denilen din bilginlerine ait yorumları ve hükümleri referans almaktaydılar. Ferisîler ile yaklaşık bir çizgiye sahip olan Sadukîler ise, tapınakta kanlı kurban törenleri yapıyor ve kurallara sıkı sıkı bağlı kalmaya özen gösteriyorlardı.²³

¹⁵ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 83, 188.

¹⁶ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 98. Kitab-ı Mukaddes'de mabedin yapılması ve temelinin atılması ile ilgili olarak, kral tarafından atanan vali Zerubbabel'e vurgu yapılmaktadır. Bkz.: Zekerya, 4/ 9.

¹⁷ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 104.

¹⁸ Besalel, *Yahudi Tarihi*, s. 55; Kalmin, Richard, *Jewish Babylonia Between Persia and Roman Palestine*, Oxford Üniversty Pres, NewYork, 2006, s. 38.

¹⁹ Gürkan, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25.

²⁰ Besalel, *Yahudi Tarihi*, s. 51.

²¹ Sarıkçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 251.

²² Besalel, *Yahudi Tarihi*, s.59.

* Ortodoksi: Vahye ve meşru kilisenin resmî kararlarına uygun doktrin ve düşüncelerin tümü. Bkz.

“Ortodoksluk”, Cilacı, Osman, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2001 s. 275; *Meydan Larousse*, IX, 621.

* Heterodoksi: Ortodoks inanca aykırı düşünceler ileri sürmek. Bkz. “Heterodoks”, *Meydan Larousse*, V, 806. Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, s. 158.

²³ Sadukîler ve Ferisîler hakkında bilgi için bkz. Tümer- Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 233–234.

Heterodoksal yaklaşımın temsilcileri ise, Hz. Musa'nın gerçek dinini ve Tora'yı sadece kendilerinin temsil ettiklerine inanan Essenîler'dir. Kumran /Ölüdeniz yazmalarının bulunması ile Essenîler'in dinî hayatı hakkında daha çok bilgi edinmek mümkün olabilmıştır.²⁴

Bu süreç genel olarak değerlendirildiğinde, Babil sürgünü ve sonrasında Yahudilerin, böyle büyük travmalara maruz bırakılmış her toplum gibi gruplara ayrıldığı ve birliklerini, kültürlerini koruyamadıkları anlaşılmaktadır. Toplumsal alanda yaşanan kargaşa ve kafa karışıklığı, bütün kesimleri ister istemez etkisi altına almıştır. Bir gurup Yahudi kendi öz varlıklarını koruyabilmişken, bir başka kesim ilahlarından vazgeçmeye varacak kadar dini bir boşluk duygusuna kapılmıştır. Yunan valilerin kendi kültürlerini empoze etmede gösterdikleri başarının²⁵ semeresi olarak Yahudiler, birtakım yönetim mekanizmalarında yer almayı başarmışlarsa da, din, ahlak ve maneviyat açısından büyük kayıplara uğramışlardır.²⁶ Sonuçta Yahudilerin asimile olmasına ve kendi dinî inanç ve dinî yapılarından uzaklaşmalarına neden olan bu durum,²⁷ yeni bir peygamber gönderilmesine duyulan ihtiyacın, ama aynı zamanda da peygambere gösterilecek direncin artışına sebep olmuştur. Nitekim Hz. İsa'nın peygamberliğine ve davetine en büyük tepki, Tevrat'ın sözünü korurken özünü öldüren bu kesimden gelmiştir.

Hz. Zekeriya ve özellikle de oğlu Hz. Yahya, Roma yönetimi altındaki kısmî dinî özerklikleri kullanan ve bir yandan da Helenistik yapının şartları ile uyumu azami ölçüde koruyan böyle bir toplumda yaşamıştır. "Tevhid öğretisini saf şekliyle muhafaza eden bir Eski Ahit cemaatinin gettosunda" geçen bu hayat,²⁸ çileli bir döneme tekâbül etmektedir. Hz. Yahya'nın daveti, hem bu yapının iyileştirilmesini, hem de daha belirgin bir şeriat ilanını amaç edinmiş, kısacası baba-oğul Yahudilikten Hıristiyanlığa geçiş döneminin peygamberleri olarak tanınmışlardır.

Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya döneminde İsrailoğulları birtakım bela ve musibetlere maruz kaldılar. Bu dönemde Büyük İskender'in akınları İsrailoğullarını zor durumda bıraktı. Üçe bölünen ülke toprağında ardarda patlak veren savaşlar, Yahudi varlığının da farklı hâkimiyet bölgelerine savrulmaları sonucunu oluşturdu. Kargaşanın hüküm sürdüğü bu yapılanma, denilebilir ki Filistin bölgesinde mütehakkim bir Yahudi varlığının yirminci

²⁴ Gündüz, Şinasi, *Hıristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 14.

²⁵ Johnson, Paul, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman, Pozitif Yayınları, İstanbul, trs., s. 145.

²⁶ Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, çev. Ahmet Asrar, İstanbul, 1992, I, 461.

²⁷ Ataurrahim, Muhammed, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, çev. Kürşat Demirci, İstanbul, 1985, s. 37; Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 50.

²⁸ Öztürk, Mustafa, "Kur'an Bağlamında Hz. Meryem'le İlgili Bir İnceleme", *Marife*, y.3, sayı:1, Konya, 2003, s.84.

yüzyılda tekrar görülmesine dek devam etti.²⁹ İşte bu bölge ve bu şartlar altında Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya peygamberlik görevini yerine getirmişlerdir. Sözü geçen şiddet ve kaos döneminin bir nişanesi, Yahya Peygamber'in gelecekte bahsetmesi ve yönetim kadrosuna muhalefet etmesi sebebiyle şehit edilmesinde görülebilir.³⁰ Aynı şekilde Hz. Zekeriya'nın da İsrailoğulları tarafından şehit edildiği bilinmektedir.³¹

II- Hz. Zekeriya'nın Yaşadığı Dönemin Dinî Yapısı

Sürgünden sonra Mabedin yeniden inşası ile başlayan devreye ikinci Mabed dönemi adı verildiğini yukarıda zikretmiştik. İşte bu dönem hem Yahudiliğin sistemleştiği hem Filistin'de üç büyük Yahudi mezhebinin ya da gurubunun ortaya çıktığı dönemdir.³² Bu mezhepler Essenîler, Sadukîler ve Ferisîlerdir. Bu şekilde bir gruplaşmanın, Hellenizmin getirdiği dejenerasyona bir tepki olarak ortaya çıktığı gözlenmektedir.

Bu dönemde Yahudiliğin bozulmuş dinî yapısı ile evrensel Roma kültürünün kaynaşması ve iç içe girmesi sonucunda Helenistik Yahudi sistemi meydana gelmiştir. Monoteist bir dinin kavramlarının çok tanrılı bir sistemle harmanlandığı bu süreçte, dini gelenek itibariyle Yahudiliğe bağlı olan ancak değer yargılarını Helenistik kültürden alan Yahudi bir cemaat yetiştirilmesi hedeflenmişti. Mesela M. Ö. 25'de İskenderiye'de dünyaya gelen, M. S. 40 yıllarında ölen ve hem Yahudi, hem de Helen kültürüne ait bilgi birikiminden dolayı "Yahudi Platon" adı verilen Philo, ortaya çıkan Yahudi prototipine iyi bir örnektir. Zira o gramer, musıkî, geometri, metafizik ve felsefenin ana dallarında tahsil görmüş, dinen Yahudi olmasına rağmen kültür yönünden tamamen Yunanlı bir düşündürdür.³³

Sosyal ve kültürel açıdan değerlendirdiğimizde Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya'nın hayatı, daha çok Helenistik Yahudi toplumunda, Helen kültürü karşısında orijinalitesini kaybetmiş Yahudi inanç ve geleneğinin korunmaya çalışıldığı bir döneme rast gelmektedir. İncil metinlerinde yer alan Hz. İsa'ya ait konuşmalar,³⁴ o dönemde Yahudilerin içinde buldukları durum hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. İnanç ve değer sisteminde meydana gelen yozlaşmanın tarihi arka planını görmek, söz konusu dönemin şartlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

²⁹ Johnson, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman, Pozitif Yayınları, İstanbul, s. 149.

³⁰ Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmu'l Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991, III, 195; Sankçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 278.

³¹ Bilmen, Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul, trs., I, 362.

³² Gürkan, *Yahudilik*, s. 26.

³³ Dalkılıç, *Bayram İskenderiyeli Yahudi Filozof: Philo, Eserleri ve Felsefe Yöntemi*, S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2003, s. 66.

³⁴ Bkz: Matta, 3/ 7-12; Markos, 1/ 7-9; Luka, 3/ 7-17.

Filistin'in fethinden sonra tüm topraklar, Hz. Yakup'un zürriyetinden olan on iki kabile arasında miras olarak dağıtılmıştı. On üçüncü kabile olan Levililer'e de dinî hizmetler emanet edilmişti. Levililer arasında "mukaddes şeyleri takdis etmek, Rabbin önünde buhur yakmak, ona hizmet eylemek ve ebediyen onun ismi ile mübarek kılmak üzere" seçilen aile ise Hz. Harun'un oğulları idi. Diğer Levililer'in mabede girmesine izin verilmiyordu. Çünkü onların vazifesi, Rab evinin hizmeti için avluları, odaları ve mukaddes eşyaları temizlemek, Allah evinin hizmeti işinde Harunoğullarının yanında bulunmak, sebt günlerinde, her ayın ilk günlerinde yaptıkları aylık ibadetleri yönetmek ve belli bayramlarda yapılan bütün takdimleri Rabbe arz etmektir. Hz. Zekeriya liderliğindeki Abiya ailesi de mabedin hizmetini gören ailelerden biridir. Bu nedenle, ailesinin sırası gelince, mabede gidip buhur yakmak, Hz. Zekeriya'nın görevi³⁵ idi. Böylece kâhinlik³⁶ yalnızca Levi kabilesinin ve Harun soyundan gelenlerin kullandığı bir ayrıcalık olmuştu.³⁷

Essenîler³⁸ ise, Kudüs'te hüküm süren Hasmon hanedanına bağlı, başrahiplerin simgelediği dinsel yozlaşmadan uzaklaşabilmek için, Yahuda çölündeki Kumran'a yerleşmişlerdi. Çileci topluluklar biçiminde yaşarlar ve genellikle kadınlarını dışlardı. Bütün malları ortaktı, günlük hayatın bütün ayrıntıları yöneticilerce düzenlenirdi. Sayıları hiç bir zaman belirli bir düzeyi aşmayan bu grup, Ferisîler gibi Hz. Musa'nın getirdiği yasalara, sebt gününe ve ayın temizliğine titizlikle uyarlardı. Ayrıca ruhun ölümsüzlüğüne ve günah işleyenlerin ilâhî cezaya uğrayacağına da inanıyorlardı. Ama Ferisîlerin tersine, insanların kıyamette bedenleriyle dirileceğine inanmazlar, toplum yaşamına katılmayı reddederlerdi. İstisnalar dışında tapınakta ayın yapmazlar, toplumdan uzak el emeğine dayalı bir hayat sürerlerdi. Sebt gününü aralıksız dua ile geçirir, Tevrat üzerinde tefekkür ederlerdi. Kısacası Essenîler, mabet Yahudilerinden çok farklı idiler. Her şeyden önce Tevrat'ı, geçim vasıtası

³⁵ Mevdudî, *Tefhîmu'l Kur'an*, III, 192.

³⁶ Kâhin kelimesi Batı Samirîlerinde bir cemaat adına kurban takdimi, uluhiyet nezdinde bu cemaati temsil, uluhiyetin emirlerinin açıklanması ve arzularının önceden bilinmesi gibi görevler üstlenen kişiyi ifade etmektedir. Dolayısıyla kâhin hem kurban takdimi, mabedin hizmet ve muhafazası görevini hem de uluhiyetle cemaatin irtibatını sağlama, uluhiyetin planlarını anlama ve arzularını önceden bilme görevlerini kendinde toplamıştır. Bu sebeple İbranicede 'kohen' kelimesi 'din adamı' anlamı taşımakta ve bu kavram sadece Yahve inancının din adamları için değil, Mısır ve Baal kâhinleri için de kullanılmaktadır. İbranice kohenin Arapça kâhinle alakası vardır. Fakat çeşitli sebeplerle kâhinin dinî görevleri ön plana çıkmış, böylece Arapçada bu kavram 'gelecekte haber veren' manasına kullanılmıştır. Bkz. Harman, Ömer Faruk, "Kâhin", *DİA*, XXIV, 170; Cilacı, Osman, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, s. 207.

³⁷ Uzundağ, Mehmet Sait, *Hz. Zekeriyya ve Yahya (A.S) ile İlgili Rivayetler* (Basılmamış yüksek lisans tezi), FÜSBE, Elazığ, 2005, s.3

³⁸ Essenîler: Mütevazı ve dindar olarak bilinirler. Sessiz ve sakin bir hayat sürerler. Çalışmaları; ahlâk, din ve bilhassa Tevrat'ın alegorik tefsiri üzerinedir. Daha geniş bilgi için bk: Aydın, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, Konya, 1996, s. 84–85.; , Chaney, Robert, *Essenîler ve Sırları*, Ruh ve Madde Yayınları, çev Duygun Aras, İstanbul, 1993. s. 11-63.

yapmıyorlar, onu talimatına uygun olarak yaşamak için öğreniyorlardı.³⁹ Mağaralarda, dünyadan elini ayağını çekmiş olarak yaşayan Esseniler'e göre gerçek bir Yahudi, ancak Yahova'nın buyruğunda yaşar ve onun haricinde herhangi bir yetkiye izin vermezdi. Bu nedenle, onların inançlarına göre, Roma İmparatorluğunu tanıyan ve onun emrinde yaşayan bir Yahudi, günah işlemiş sayılmaktaydı.⁴⁰

Tanrının temsilcileri sayılan ruhban sınıfının Tanrı ile doğrudan doğruya bağları olduğu genel kabul görmekte, dinin onlara mahsus bir saha olduğuna kesin bir inanç beslenmekte idi. Toplumsal yapıyı düzenleme konusunda önderlik etmeyi başaramayan kimselerin, bir hayat tarzı olarak gündelik hayatın dışında kalmayı tercih ederek ruhbanlığı seçtikleri anlaşılmaktadır. Ancak bu durumun toplumun yozlaşan unsurlarından ruhbanları koruduğu söylenemez, zira ruhbanlar bir yandan kendilerini siyasî bakımdan tehdit unsuru olarak gören Romalılarca köleleştirilirken, diğer yandan da dinî yetki verdikleri kişiler tarafından sömürülüyorlardı.⁴¹

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bir yandan Roma siyasî sisteminin zorlayıcı etkilerini derinden hisseden, bir yandan da dinî sistemin yozlaşması karşısında çareyi kendilerini kurtaracak bir Mesih'i beklemede bulan bir Yahudi grubun içinde Hz. Zekeriya'nın hayatı şekillenmiştir. Onun, oğlunun vaftiz törenine başladığı sıralarda sorguya çekildiği, kim olduğunun sorgulandığı bilinmektedir.⁴² Hz. Zekeriya'nın içlerinde ömür sürdüğü toplum, Helenistik dönemin kısmî özgürlüğünün bedelini Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olarak büyük bir feragatle ödemeye çalışan ve sabırsızlıkla bir kurtarıcının gelmesini bekleyen bir yapıdaydı.⁴³

³⁹ Yıldırım, Suat *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, İzmir, 1996, s. 24.

⁴⁰ Ataurrahim, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, s. 28.

⁴¹ Ataurrahim, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, s. 64.

⁴² Bkz: Matta, 11/14; 17/ 10-13; Markos, 6/ 14-15; Yuhanna, 1/ 19-26.

⁴³ Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 293; Kutluay, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, İstanbul, 2001, s. 185.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTAB-I MUKADDES'TE HZ. ZEKERİYA

Kitab-ı Mukaddes'in birden fazla yerinde "Zekeriya" ismi geçmektedir. Bu çalışmada önce bunlardan hangisinin Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen Zekeriya Peygamber olduğunun tesbiti, yapılmış, onun adaşlarıyla ilgili bilgiler ise kapsam dışı bırakılmıştır.

Kitab-ı Mukaddes'te yer alan Zekeriya ile ilgili pasajları toplu bir şekilde aktararak onun hakkındaki bilgileri bir arada görmenin, daha sağlıklı yorumlara kapı aralayabileceği kanaatindeyiz. İlgili pasajları aktarırken Eski ve Yeni Ahitlerde geçen bölümleri ayrı ayrı değerlendireceğiz.

I.ESKİ AHİT METİNLERİNDE ZEKERİYA

Eski Ahit metinlerinde Zekeriya isminin geçtiği pasajlar dikkatle incelendiğinde bunların hiçbirine dair bilgilerin Hz. Yahya'nın babası olan ve hayat hikâyesi Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Hz. Zekeriya ile herhangi bir şekilde paralellik arz etmediği anlaşılmaktadır. Mezkur isimlerin yer aldığı pasajlar hakkında aşağıda kısa bilgilere yer verilmiştir.

*"Yeroboam ataları ile İsrail kralları ile uyudu ve yerine oğlu Zekeriya kral oldu."*⁴⁴ Yerobam ya da Yarovam olarak belirtilen kişinin İsrail'e kırk bir yıl krallık yaptığı ve bu krallığın ilk on iki yılının babasının da krallık yaptığı döneme rastladığı bilinmektedir. Bu dönemde o, Şam ve Hama kentlerini yeniden Kudüs toprakları içerisine dâhil etmiştir. İsrail'e M.Ö. 793 ile 753 yılları arasında krallık yaptığı belirtilir.⁴⁵

*"Yahuda kralı Azarya'nın otuz sekizinci yılında Yerobam'ın oğlu Zekerya Samiriye'de altı ay İsrail üzerine krallık etti. Ve atalarının yapmış oldukları gibi Rabbin gözünde kötü olanı yaptı. Nebat'ın oğlu Yerobam'ın İsrail'e işlettirdiği suçlardan ayrılmadı. Ve Yabeş'in oğlu Şallum O'na karşı düzen kurdu ve onu kavminin önünde vurdu. Ve Zekeriya'nın işlerinin geri kalanı, işte, onlar İsrail kralların Tarihler Kitabı'nda yazılıdır."*⁴⁶ Altı ay gibi kısa bir

⁴⁴ II. Krallar, 14/ 29.

⁴⁵ MacDonald, William, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, İstanbul, 2004, I, 464.

⁴⁶ II. Krallar, 15/8-9.

süre krallık yapan Zekeriya, ataları gibi altın buzağılara tapındı. Zekeriya'nın Şallum tarafından öldürülmesiyle Yehu Hanedanı sona ermiştir. Bazı kutsal kitap çevirilerinde Yivleam kentinde öldürüldüğü zikredilen Zekeriya, M. Ö. 753/752 yıllarında krallık yaptı. Öldürülmüş olması oldukça dikkat çekici olmakla beraber, bahsedilen Zekeriya'nın buzağıya tapması ve Hz. İsa'dan çok önce yaşamış olması, onun, konumuzu teşkil eden Hz. Zekeriya olmadığını göstermektedir.⁴⁷

“Ahaz'ın oğlu Hizkiya kral olduğunda yirmi beş yaşında idi ve annesinin adı Zekeriya'nın kızı Abiya-Aviya idi.”⁴⁸ Metinde bir kızı olduğu zikredilen ve İsa'dan önce 716/715 yıllarında yaşamış olan, daha önce de Ahaz'la birlikte İsa'dan önce 729'da krallık yaptığına inanılan bu kişinin, Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Hz. Zekeriya olma ihtimali yoktur. İsmi geçen kişinin, hem yaşadığı tarih bakımından, hem de evlât sahibi olması nedeni ile konumuzla ilgisi bulunmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁹ Daha önce de belirttiğimiz üzere kutsal metinlerde birden fazla Zekeriya adı zikredilmekte ve bu isim, nüfus sayımı ya da görev paylaşımı anlatılan metinlerde geçmektedir. Kutsal Kitap'ta zikredilen Zekeriya isimli her şahsı neden konu edinmediğimizi vurgulamak için söz konusu pasajları zikretmeye devam ediyoruz:

“Toplama çadırının kapısında Meşeleya'nın oğlu Zekeriya kapıcı idi.”⁵⁰

“Mika'nın kardeşi İşşiya, İşşiya'nın oğlu Zekeriya”⁵¹ Bunlar, Hz. Davut'un önünde çekilen ve herkesin atandığı bölüğün adını zikreden pasajlardır.⁵²

“Ve Merari oğullarından Hosa'nın oğulları, baş Şimri (çünkü babası ilk oğul değilken babası onu baş etti), ikinci Hilkiya, üçüncü Tebalya, dördüncü Zekeriya”⁵³

“Ve Şelemya için kura şarka düştü. Ve oğlu anlayışlı ve öğütçü Zekeriya için kura attılar ve onun kurası şimale çıktı.”⁵⁴ Bunlar, Uzza'nın ölümünden sonra sandığı kimin nerede bekleyeceğini anlatan pasajlardır.⁵⁵

“Zekeriya'nın oğlu İddo”⁵⁶ Bu pasajlar ise, Hz. Davut zamanında Levililerin görevlerini nasıl ve hangi gruplarla yaptığını anlatır. Yirmi dört bin kişi aydan aya kralın hizmetinde görevlendirilirdi.⁵⁷

⁴⁷ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 464.

⁴⁸ II. Krallar, 18/2.

⁴⁹ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 468.

⁵⁰ I. Tarihler, 9/21.

⁵¹ I. Tarihler, 24/25.

⁵² MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 502.

⁵³ I. Tarihler, 24/11.

⁵⁴ I. Tarihler, 26/14.

⁵⁵ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 503.

⁵⁶ I. Tarihler, 27/21.

⁵⁷ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 503.

“*Ve cemaatin ortasında Asaf oğullarından Mattanya'nın oğlu, Yeiel'in oğlu, Benaya'nın oğlu, Zekeriya'nın oğlu, Levili Yahaziel'in üzerine Rabb'in ruhu geldi.*”⁵⁸

“*Ve O'nun kardeşleri Yehofaşat'ın oğulları vardı: Azarya, Yehiel ve Zekerya ve Azarya ve Mikael ve Şefatya, bunların hepsi İsrail kralı Yehofaşat'ın oğulları idileri.*”⁵⁹

“*Ve kâhin Yehoyada'nın oğlu Zekeriya'nın üzerine Allah'ın ruhu geldi, ve kavmi arasında yüksek bir yere durdu ve onlara dedi: Allah şöyle diyor: Niçin Rabbin emirlerinden öte geçiyorsunuz da işleriniz iyi gitmiyor? Siz Rabbi bıraktığınız için o da sizi bıraktı.*”⁶⁰

Burada bahsedilen, Tanrı emirlerini halka hatırlatıldığı için kral tarafından taşlanarak öldürülen Zekeriya, İsa'dan önce 798 ile 782 yılları arasında bir zaman diliminde yaşamıştır. Kral Yoaş tarafından öldürülen Zekeriya'nın yaşadığı tarih sürecinin Hz. Zekeriya'ya uymayışından dolayı, bu isim de bize konu teşkil etmemektedir.⁶¹

“*Elisafan soyundan Şimri, Yeiel, Asaf soyundan Zekeriya, Mattanya*”⁶² Bu pasajda, Kral Hizkiya döneminde tapınağın temizlenmesindeki görevlendirme zikredilir.⁶³

“*Çalışanlar işi özenle yaptılar. Başlarında yönetici olarak Levililer'den şu denetçiler vardı: Merari boyundan Yahat'la Ovadya, Kehat boyundan Zekeriya'yla Meşullam. Çalgı çalmakta usta olan Levililer yük taşıyan işçilerin sorumluluğunu aldılar ve her işi yapan işçileri denetlediler. Levililer'den bazıları da yazman, görevli, kapı nöbetçisi olarak çalıştılar.*”⁶⁴ Burada Kral Yoşiya'nın babası Davut'un Tanrı'sını aramaya başladığı dönemden sonra Levililere yaptığı görev taksimatını anlatmaktadır.⁶⁵

“*O sırada Peygamber Hagay ile İddo oğlu Peygamber Zekeriya, Yahuda ve Yerusâlim'deki Yahudilere İsrail Tanrısı'nın adıyla peygamberlikte bulundular.*”⁶⁶ İsa'dan önce 587 yılında Babil hükümdarı Nebukadnezar'dan sonra Hagay ve Zekeriya'nın, İsrail halkının lüks evler yapmak yerine mabedin inşasına önem vermelerini sağlama çabalarından bahseder.⁶⁷

“*Şekanyaoğulları'ndan, Paroşoğulları'ndan Zekeriya ve onunla birlikte bu boydan kaydedilen 150 erkek.*”⁶⁸

⁵⁸ II. Tarihler, 20/14.

⁵⁹ II. Tarihler, 21/2.

⁶⁰ II. Tarihler, 24/20.

⁶¹ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 462, 526.

⁶² II. Tarihler, 29/13.

⁶³ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 529.

⁶⁴ II. Tarihler, 34/12.

⁶⁵ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 532.

⁶⁶ Ezra, 5/1.

⁶⁷ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 548.

⁶⁸ Ezra, 8/3.

“Bevayoğulları’ndan Bevay oğlu Zekeriya ve onunla birlikte 28 erkek.”⁶⁹ Bu pasajlarda geçen ise, Babil sürgününden Kudüs’e dönenlerin kayıt edilmesi sırasında zikredilen Zekeriya ismidir.⁷⁰ Bu da İsa’dan önce 587 yıllarıdır.

“Elamoğulları’ndan: Mattanya, Zekeriya, Yehiel, Avdi, Yeremot, Eliya.”⁷¹ Burada, kâhinlerden yabancı kadınlarla evli olanların isimleri zikredilmektedir.⁷² Yabancı kadınlarla evliliği yasaklayan peygamberin Ezra olduğu bilinmektedir.⁷³

“Yahuda ve Benyamin halkından bazılarıysa Yerusâlim’de kaldı. Yahuda soyundan gelenler: Peres soyundan Mahalalel oğlu Şefatya oğlu Amarya oğlu Zekeriya oğlu Uzziya oğlu Ataya,”⁷⁴ Bunlar, Pers kralına yardımcı olan Nehemya zamanında tespit edilen ve Kudüs’te yaşayan ailelerin adlarıdır.⁷⁵

“Şela soyundan Zekeriya oğlu Yoyariv oğlu Adaya oğlu Hazaya oğlu Kol-Hoze oğlu Baruk oğlu Maaseya.”⁷⁶

“ve tapınağa hizmet eden kardeşleri, toplam 822 kişi. Malkiya oğlu Paşhur oğlu Zekeriya oğlu Amsi oğlu Pelalya oğlu Yeroham oğlu Adaya.”⁷⁷

“İddo’nun Zekeriya, Ginneton’un Meşullam,”⁷⁸ “ve borazan çalan bazı kâhinler izliyordu. Asaf oğlu Zakkur oğlu Mikaya oğlu Mattanya oğlu Şemaya oğlu Yonatan oğlu Zekeriya.”⁷⁹ Burada Nehemya dönemi sayım ve görev paylaşımlarından, görev atamalarından bahseder.

“Kâhin Uriya ile Yevekye oğlu Zekeriya’yı kendime güvenilir tanık seçiyorum.”⁸⁰ Burada ismi geçen Zekeriya, Kral Uzziya’nın ölümünden sonra göreve başladığı bilinen bir kraldır. Sanherib’in ölümünden bahsettiği ve uzun süre krallık ettiği için İsa’dan önce 680’e kadar yaşamış olma ihtimali vardır.⁸¹ Suriye ve İsrail’in Asurlular tarafından yağmalanacağını bildiren kehaneti ile meşhurdur. Kuzey krallığı halkının Şiloah/Siloam sularını reddetmesi sonucu Fırat suları altında kalacağını söyleyerek Suriye’yi fethedecek olan Asur’u işaret eden kehaneti de bilinen öngörüleridir.⁸²

⁶⁹ Ezra, 8/11.

⁷⁰ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 550.

⁷¹ Ezra, 10/26.

⁷² MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 552.

⁷³ Besalel, *Yahudi Tarihi*, s. 57.

⁷⁴ Nehemya, 11/4.

⁷⁵ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, I, 566.

⁷⁶ Nehemya, 11/5.

⁷⁷ Nehemya, 11/12.

⁷⁸ Nehemya, 12/16.

⁷⁹ Nehemya, 12/35.

⁸⁰ İşaya, 8/2.

⁸¹ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, II, 465.

⁸² MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, II, 474.

“Darius’un krallığının ikinci yılının sekizinci ayında RAB İddo oğlu Berekyia oğlu Peygamber Zekeriya aracılığıyla şöyle seslendi.”⁸³ Bu metinde ismi geçen Zekeriya, peygamberliğine İsa’dan önce 520 yılında başlamıştır. Hagay’ın kısa süren görevini devralarak Yahudi halkını mabedin yeniden inşasına teşvik etmiştir. Hz. İsa’nın Kudüs’e girişini, otuz parça gümüş için ele verilmesini, vurulan çoban olarak ölümünü ve Zeytin Dağı’na tekrar gelişini anlatan öngörülerini ile bilinir. Bu peygamber ve kâhin büyük olasılıkla sürgün sırasında Babil’de doğmuştur.⁸⁴

Eski Ahit metninden bu şekilde sıraladığımız Zekeriya isimlerinin zikredildiği pasajlarda görüldüğü üzere Kitab-ı Mukaddes’te birden fazla Zekeriya adlı kişiden bahsedilmektedir. Aynı ada sahip birkaç kişinin olması normaldir. Bunlar, özellikle Eski Ahit’te Yarovam oğlu, Zekeriya kızı Abiya, Meşelemya oğlu Zekeriya, Yişşiya’nın oğlu Zekeriya, Şelemya’nın danışman oğlu Zekeriya, Zekeriya oğlu İddo, Benaya oğlu Zekeriya, Yehofaşat oğlu Zekeriya, Asaf soyundan Zekeriya, Kehat boyundan Zekeriya, İddo oğlu Zekeriya, Paraşoğullarından Zekeriya, Bevay oğlu Zekeriya, Elamaoğullarından Zekeriya, Amoya oğlu Zekeriya, Şela soyundan Zekeriya, Paşhur oğlu Zekeriya, Asaf oğlu Zakkur oğlu Mikaya oğlu Mattanya oğlu Şemaya oğlu Yonatan oğlu Zekeriya, Yeverekya oğlu Zekeriya, İddo oğlu Berekyia oğlu Zekeriya olarak sayılabilir.

II. TALMUT METİNLERİNDE ZEKERİYA

Yahudiliğin sözlü geleneğini temsil eden Talmut’ta* Zekeriya isimli bir şahıstan bahsedilmektedir. Mabette eğitim gören ergenlerin sayısının seksen beş bin olduğu hakkında bilgi verilirken anlatılan hikâyede Zekeriya ismi geçmektedir: “Zekeriya’nın kanı için seksen bin kişi öldürüldü. Bunlar ise mabette yetiştirilen ergenlerdi. İsrailoğulları yedi kuralı çiğneyip önce rahip, sonra peygamber ve daha sonra da bir hâkim öldürüyorlar.

⁸³ Zekeriya, 1/1.

⁸⁴ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*, II, 737.

* Talmut: Bir anlamda Mişna ve Tora ile aynı anlama geliyordu. Mişna yazıya geçirildikten sonra daha çok açıklanma ihtiyacı hissedildi. Bu çalışmalar sonucu Talmut ortaya çıktı. Babil ve Filistin akademikleri çalıştığından iki ayrı Talmut oluştu ve bunlar Babil Talmutu, diğeri de Kudüs Talmutu’dur. Buna göre Talmut Mişna’nın bir yorumudur. Mişna: İbranice tekrar yolu ile öğretme anlamına gelmektedir. Yahudi geleneğindeki hukuka ilişkin görüşlerin sistematik bir şekilde toplanması sonucu ortaya çıkan kitaptır. Talmutun asıl metin kısmını teşkil eder. Gemara ile birlikte Tevratın yorumunu(Tora) ortaya koymaktadır. Gemara ise genel anlamda Yahudilikte rabbilerin Mişna’ya yaptıkları yorumlar için kullanılan genel tanımlamadır. Talmut olmaksızın Tora’nın anlaşılmasını kabul edilir. Mişna altı bölümden oluşmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: 1- Zeraim(ziraatle ilgili hükümler)2- Moed(belirli günler ile ilgili hükümler) 3- Nashim(Kadınlarla ilgili hükümler)4- Nezikin(Ceza ve medeni kanunla ilgili bölümler) 5- Kodashim(kutsal şeylerle ilgili bölümler) 6- Toharot (Temizlikle ilgili bölümler) Bkz. Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. , 509, 738; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 140, 357; Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 121.

⁸⁵ Nebukadnezar’ın başkomutanı, bkz: Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 50

Nebuzaradan⁸⁶ kurban kesilen yere geldiği zaman kaynamakta olan bir kan görüyor ve bu kanın ne olduğunu soruyor. Rahipler bunun kesilen kurbanlarının kanı olduğunu söylüyorlar. Bu yerde Nebuzaradan⁸⁷ kurban kestirmesine rağmen kan kaynamaya-parlamaya devam ediyor. Rahipler suçlarını itiraf etmek istemeyince Nebuzaradan tüm bu rahipleri ayaklarından astırır. Bunun üzerine rahipler suçlarını itiraf ederler ve bu kanın bir peygambere ait olduğunu söylerler. Bu itiraf üzerine seksen bin ergeni hemen oracıkta öldürtmeye başlar, ancak kan yinede parlamaya devam eder. Nebuzaradan kana doğru gider ve “ Senin için bütün ulusu yok etmemi ister misin?” Diye sorar.

İlâhi bir ortam oluşur ve kan dile gelerek “Bu gaddar ölüm benim çocuklarımla tamamlandı, merhamet Tanrısı seni bırakmayacaktır” der ve kan kapanır. Bunun üzerine seksen bin genç tapınağın yıkıntıları arasına kaçarlar ve yakılırlar. Bu katliamdan sadece büyük rahibin oğlu Yeşu⁸⁸ kaçırılabilmiştir.

Nebukadnezzar⁸⁹’ın ordusunda bulunan rahipler arapların yanına kaçar. Araplar bu kaçan rahiplere tam su ve ekmek ihtiyaçlarını karşılayacakları sırada çıkan bir rüzgâr rahipleri boğar. Bu olay Babil döneminde dir.⁹⁰

Metin oldukça ilgi çekici ve tezimizin konusu açısından önemlidir. Çünkü burada anlatılan zaman dilimi Babil’in Yahuda’yı işgali ve daha sonrasında yaşananlara tekâbül etmektedir. Eski Ahit’te kitabı bulunan Zekerya’nın sürgün sonrası peygamberi olduğu,⁹¹ sürgünde doğarak daha sonra geri döndüğü, mabedin inşasında çaba sarf ettiği düşünüldüğünde burada zikredilen daha önce yaşamış ve Yahudilerce peygamber olarak tanınan bir kişidir. Bu hikâyeyi esas olarak özel kılan bir başka husus, İslâm literatüründe Hz. Yahya’nın babasından sonra öldürüldüğünün anlatılmasıdır.⁹² Talmut’ta geçen bir başka ifade de şöyledir:

“Hagai, Malaki, Zekeriya peygamberdir ve bu son peygamberlerin ölümünden sonra vahiy İsrail’e kesilmiştir. Bunlar öldürüldükten sonra Kutsal Ruh vahyi kesti. Fakat yine de Tanrısal bazı sesler duyulmuştur.”⁹³

⁸⁶ Babil Kralının gelişi için bkz: Levililer, 24/1–14.

⁸⁷ Nebukadnezzar’ın başkomutanı, bkz: Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 50.

⁸⁸ Yeşu’nun ateşten kaçışı için bkz: Zekarya, 3/2.

⁸⁹ Nebukadnezzar II, M. Ö 605- 562. Yahuda devletini ortadan kaldırarak Kudüs’ü ve Süleyman Mabedini yakıp yıkan Babil Kralı; bkz: Harman, ‘Buhtunnasir’ DİA, VI, 380.

⁹⁰ Talmut, IV, 1. Bölüm, s. 192.

⁹¹ MacDonald, Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi, II, 457; Schimmel, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, çev. Mehmet Aydın, Ankara, 1955, s. 103; Aydın Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Nüve Kültür Yayın, Konya, 2006, s. 845.

⁹² Bkz: Bikaî, *Nazmu’ d-Durer*, XII, s. 171 vd.

⁹³ Talmut, IV, 2. bölüm, s. 338.

Talmut'taki bu bölümden anlaşılana, burada zikredilen kişiyle, müslümanlarca peygamber olarak kabul edilen Hz. Zekeriya'nın aynı kişi olmadığı ve bu iki kişi arasında zaman farkı olduğudur. Öldürüldüğü söylenen Zekeriya Nebukadnezzar zamanında, Eski Ahit'te kitabı bulunan Zekeriya Darius zamanında, İslâm Dini mensuplarınca peygamber olarak kabul edilen Hz. Zekeriya ise Hz. İsa'nın doğumu esnasında yaşamıştır.

III. YENİ AHİT METİNLERİNDE ZEKERİYA

Yeni Ahit'te geçen Zekeriya kelimesinin geçtiği pasajlar okunduğu zaman özellikle Luka bölümünde anılan kişinin, Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen ve Hz. Yahya'nın babası olan Hz. Zekeriya ile aynı şahıs olduğu dikkatimizi çekmektedir. Metinlerde ayrıca dikkat çeken husus, Yeni Ahit'te zikredilen Hz. Zekeriya'nın Hz. Yahya'nın babası olarak önem kazandığıdır:

*"...ki salih olan Habilin kanından mabetle mezbah arasında öldürdüğünüz Barahiya oğlu Zekarya'nın kanına kadar yeryüzünde dökülen her salih kan üzerinize gelsin."*⁹⁴

*"Yahudiye Kralı Hirodes zamanında, Aviya bölüğünden Zekeriya adında bir kâhin vardı. Harun soyundan gelen karısının adı ise Elizabet'ti."*⁹⁵

*"Ve vaki oldu ki Zekeriya kendi takımının sırasında Allah'ın huzurunda kâhinlik hizmetini ederken kâhinlik ayini üzre buhur yakmak için Rabbin mabedine girme kurası kendisine düştü."*⁹⁶

*"Rabbin bir meleği Zekeriya'ya göründü ve buhur mezbahının sağında durdu. Zekeriya onu görünce şaşırıp ve üzerine korku düştü. Fakat melek O'na dedi: Korkma Zekeriya duan işitildi. Karın Elisabet sana bir oğul doğuracak ve adını Yahya koyacaksın."*⁹⁷

*"Zekeriya meleğe dedi: Ben bunu nasıl bileyim? Çünkü ben yaşlı bir adamım ve karım da kısırdır."*⁹⁸

*"Halk Zekeriya'yı bekleyip duruyor ve mabette gecikmesine şaşırıyorlardı. Zekeriya ise onlarla konuşmadı; onlar da mabette bir rüyet gördüğünü anladılar ve Zekeriya onlara işaretler edip dilsiz kaldı."*⁹⁹

*"Zekeriya'nın evine girip selam verdi."*¹⁰⁰

⁹⁴ Matta, 23/35.

⁹⁵ Luka, 1/5.

⁹⁶ Luka, 1/8.

⁹⁷ Luka, 1/11, 12, 13.

⁹⁸ Luka, 1/ 18.

⁹⁹ Luka, 1/ 21, 22.

¹⁰⁰ Luka, 1/ 40.

“Babası Zekeriya Ruh ’ül Kudüs ’le doldu ve peygamberlik edip şöyle dedi.”¹⁰¹

Eski Ahit metinlerinde de okuduğumuz gibi aynı ada sahip bu kişilerden yalnızca Luka bölümünde zikredilen Zekeriya, eşi ile beraber Harun soyundan olarak zikredilir. Kur’an-ı Kerim’de işlenen Zekeriya konusu ile karşılaştırıldığında, gerek oğlu Hz. Yahya’nın dünyaya gelişi ve ona isim verilmesinden, gerekse Hz. İsa’nın doğumu ile olan bağlantılardan yola çıkılarak Luka İncili’nde konu edinilen Zekeriya’nın konumuzu alâkadar eden Hz. Zekeriya olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, daha sonra Kur’an-ı Kerim bilgileri ile de karşılaştıracağımız Hz. Zekeriya, Luka İncili’nde ismi zikredilen Zekeriya olacaktır. İşte bu doğrultuda Kur’an-ı Kerim ayetleri ile de kolay kıyaslama yapabilmek için belli başlıklar altında bu pasajları okumaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

A- Hz. Zekeriya’nın Nesebi ve Yaşadığı Bölge

Hz. Zekeriya karşımıza en çok Kitab-ı Mukaddes’in Yeni Ahit kısmında Luka’ya göre İncil bölümünde çıkmaktadır. Luka bölümünde Hz. Zekeriya’dan, Beyt-i Makdis’de görevli kâhinlerden biri olarak bahsedilir. Ailesi ise, “Abiya takımındandı” diyerek tanıtılır. Abiya takımı betimlemesinden¹⁰² biz Luka’da geçen Zekeriya’nın Davud soyuna dayandığını anlıyoruz. Çünkü Abiya takımı, Yahudi kâhinlerinin yirmi dört bölüğünden birisidir.¹⁰³

Zekeriya’nın, Yahuda Kralı Hirodes zamanında yaşamasından ve Beyt-i Makdis’te buhur ayini, kurbanları sunmakla görevli kâhin olmasından Kudüs bölgesinde yaşadığı sonucuna varıyoruz.¹⁰⁴

Yeni Ahit’te Hz. Zekeriya’nın mabette buhur ayini¹⁰⁵ sırasının kura ile kendisine düştüğünden bahsedilmektedir. Biz bu anlatımdan, Hz. Zekeriya’nın Kudüs bölgesinde yaşamını sürdürdüğü ve İsrailoğullarının din adamlarından biri olduğu sonucuna varmaktayız.

B- Hz. Zekeriya’nın Mucizeleri

Kitab-ı Mukaddes’te gördüğümüz kadarı ile Hz. Zekeriya’ya herhangi bir açık mucize atfedilmemektedir. Ancak Kitab-ı Mukaddes’te anlatıldığı üzere ileri yaşta çocuk sahibi olması, ona verilmiş bir mucize olarak kaydedilebilir: *“Zekeriya da meleğe dedi: Ben bunu*

¹⁰¹ Luka, 1/ 67.

¹⁰² Luka, 1/ 5.

¹⁰³ Mac Donald, William, *Kutsal Kitap Yorumu Eski Antlaşma Serisi*, I, 269, İstanbul, 2000.

¹⁰⁴ Luka, Bab:1, 5–8.

¹⁰⁵ Luka, 1: 9.

nasil bileyim? Çünkü ben yaşlı bir adamım, karım da çok yaşlıdır.”¹⁰⁶ Hz. Zekeriya’nın baba olduğu yaş, insanı hatta kendini bile hayrete düşürecek kadar ileri bir yaştır. Gerek kendisi gerekse eşi oldukça yaşlanmışlar ve daha önce çocuk sahibi olamamışlardır. Hz. Zekeriya o kadar yaşlıdır ki, melekten kendisinin baba olacağına dair bir delil göstermesini ister. Baba olacağına dair alameti ise şudur: *“İşte dilin tutulacak ve bu şeyler oluncaya kadar söz söylemeyeceksin, çünkü vaktinde yerine gelecek olan sözlerime inanmadın. Halk Zekeriya’yı bekleşip duruyor ve mabette gecikmesine şaşıyorlardı. Zekeriya ise çıktığı zaman konuşamadı, onlar da mabette bir rüyet gördüğünü anladılar ve Zekeriya onlara işaret edip dilsiz kaldı.*”¹⁰⁷

Bu metinden anladığımız kadarı ile Hz. Zekeriya konuşurken bir anda konuşamaz olmuştur. Konuşma yeteneğine sahip bir insanın bir sağlık özrü olmaksızın konuşamamasını ve konuşmasının iradesi dışında bir şarta bağlı kalmış olmasını günümüzün tıp koşullarını da göz önünde bulundurursak bir mucize/olağanüstü hal olarak değerlendirebiliriz.

Bu bölümde, daha önce de belirtildiği gibi, esas olarak Luka’da zikredilen pasajlar değerlendirilecektir. Ancak Kur’an-ı Kerim metinleri ile karşılaştırmada kullanılacağından Apokrif İncillerden* pasajlar da Kitab-ı Mukaddes ile ilgili bölüm başlığı altında zaman zaman aktarılacaktır.

İşte bu pasajlardan biri, Hz. Zekeriya’nın dilsiz kalması ile ilgilidir: *“Rahipler bir istişare de bulundu ve karar verdiler. Rabbin mabedine bir perde yapturalım. Ve rahip dedi ‘Davut soyundan bekâr kızları çağırın! Hizmetçiler gittiler ve aradılar, öyle yedi genç kız buldular. Ve rahip Davut soyundan Tanrı katında lekesiz olan Meryem kızı da hatırladı. Ve hizmetçiler gittiler, getirdiler. Sonra Rabbin mabedine götürdüler ve rahip dedi: ‘Altın, amyant, pamuk, ipek, mavi mücevher, erguvani ve ibrişimi kimin dokuyacağı hakkında kura atın!’ Ve Meryem’in şansına gerçek ibrişim ve erguvanî ¹⁰⁸ düştü. Ve onu aldı evine gitti. O zaman da Zekeriya konuşamaz oldu ve Zekeriya konuşuncaya kadar yerine rahip Samuel vekalet etti, Meryem erguvanîyi aldı ve eğirdi.*”¹⁰⁹

¹⁰⁶ Luka, 1: 18.

¹⁰⁷ Luka, 1: 20–23.

* Apokrif İncil: Hıristiyanlığın sahih sayarak Yeni Ahit’e aldığı metinler dışında; sahih saymayıp uydurma kabul ettiği İncillere verilen ad. Yunanca gizli, kapaklı anlamına gelmektedir. Bkz: Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Diğer İnciller, Apokrif İnciller, Metinler ve Tarihi Bilgiler*, Fakülte Yayınevi, Isparta, 2005, s. 32; Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi, s.166.

¹⁰⁸ Bu sayılan malzemeler Beyt-i Makdis’te ve kohenlere kullanılan eşyalar içindir. Erguvanî, Türkçe anlatımda olduğu gibi bir renktir ve *purpura* cinsi bir salyangozdan elde edilir. Hayvansal bir yağ olduğundan değerlidir. Bkz. *Tora ve Aftara, Şemot*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, 2004, II, 305.

¹⁰⁹ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 54.

Görüldüğü üzere bu metne göre de Zekeriya'nın kendi iradesi dışında konuşamamaktadır, ancak bu konuşamamanın nedeni açıklanmaz. Hz. Meryem için “evine gitti” ifadesi vardır. Bundan bir önceki pasaj ise Meryem'in Yusuf adında bir marangozla nişanlandığından ve Yusuf'un onu evine götürdüğünden bahseder. Bu noktada Hz. Zekeriya'nın Meryem'in bakımını üstlenmesi konusuna yer vermek doğru olacaktır.

C- Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in Bakımını Üstlenmesi ve Yahudilikte Adama Geleneği

Kutsal kitapta Hz. Zekeriya mabette yaptığı dua esnasında kendisine meleğin seslenmesi ve oğul müjdelemesi ile karşımıza çıkar. Bunun dışında Hz. Meryem'i himayesine alması ya da bakımını üstlenmesi ile ilgili herhangi bir ayrıntı yoktur. Ancak Hz. Meryem'in Hz. Zekeriya'nın eşini ziyaretinden bahsedilerek aralarında bir bağlantı kurulmasına işaret edilir: “*Ve işte senin akrabandan Elisabet'te ihtiyarlığında bir oğlana gebe kaldı ve kendisine kısır denilmiş bir kadının bu altıncı ayıdır.*”¹¹⁰ Metinde de görüldüğü gibi Hz. Meryem ile Elisabet'in akrabalığı zikredilmekte ancak bu akrabalığın derecesi bildirilmemektedir. Bu ifadelerin hemen ardından Hz. Meryem'in bulunduğu yerden ayrılarak Elisabet'i ziyarete gittiği aktarılır. “*O günlerde Meryem kalktı ve dağlığa, Yahuda şehrine acele ile gitti. Zekeriya'nın evine girip Elisabet'e selam verdi.*”¹¹¹ Hz. Meryem'in Elisabet'in dolayısıyla Hz. Zekeriya'nın evinde üç ay kadar kaldığı, hatta iki hanımın hamileliklerinin birbirine karıştığı da ifade edilmiştir.¹¹² Bu ifadelerin dışında kutsal metinlerde Hz. Meryem ile Hz. Zekeriya'nın arasında herhangi bir bağlantıya temas edilmezken, Hz. Meryem'in Yusuf ile olan nişanlılığı ve bu dönemdeki hayatı ile ilgili bilgi verilmektedir.

Apokrif metinlerde Hz. Zekeriya için değil de, Yusuf'la nişanlanması ile ilgili olarak bir kuradan bahsedilir: “*On iki yaşına gelince rahipler aralarında bir istişarede bulunup dediler: Bakınız, Meryem Tanrı'nın Mabedi'nde on iki yaşına girdi. Rabbimizin Mabedi'ni kirletmemesi için O'na ne yapalım? Ve rahipler başrahip Zekeriya'ya dediler: 'sen Rabbin mihrabında bulunuyorsun, içeri gir ve O'nun için dua et. Ve sana Tanrı ne vahyederse biz onu yaparız, dediler. Ve baş rahip on iki zilli kutsal nesneyi aldı ve kutsal mihraba girdi ve O'nun için dua etti. Ve Rabbin bir meleği onun önünde duruyordu ve Zekeriya'ya dedi:*

¹¹⁰ Luka, 1: 36.

¹¹¹ Luka, 1: 39–40.

¹¹² Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem*, TDVY, Ankara, 1997, s.72–73.

Zekeriya! Zekeriya! Dışarı çık, ve halkın dul erkeklerini topla. Her biri bir asa¹¹³ taşısın, Rab onlara mucize verecek. O, onlardan birinin zevcesi olsun. Elçiler gittiler ve tüm Yudea çevresinde yayıldılar. Rabbin borazanı öttü. Ve herkes oraya koştu. Yusuf da elindeki baltayı attı ve onları karşılamak üzere dışarı çıktı. Ve toplandılar, asalarını alıp başrahibe gittiler. Rahip onların asalarını aldı, mihraba girdi ve dua etti. Duanın bitiminden sonra asaları aldı ve dışarı çıktı. Asalarını sahiplerine verdi ve bu esnada bir mucize olmadı. Ancak en son asayı Yusuf aldığında bir güvercin çıktı ve Yusuf'un başına kondu. O zaman rahip Yusuf'a dedi: Rabbin bakiresi sana çıktı, O'nu himayene al!"¹¹⁴ Kura hadisesi böyle anlatılırken, Hz. Meryem'in doğumu ve ailesi ile ilgili herhangi bir bilgi resmî İncillerde bize aktarılmaz.

Bu noktada, İslâm kaynaklarında anlatıldığı üzere, Hz. Meryem'in dünyaya gelişi ve annesinin onu mabede adaması ile başlayan serüvenini daha yakından anlayabilmek ve bu arada Hz. Zekeriya ile ilgili ileride inceleyeceğimiz hususlara bir giriş sağlayabilmek amacıyla Hz. Zekeriya'nın evlat istemesi ile ilgili metinlere geçmeden önce Hz. Meryem'in adanışını ve bu adama geleneğinin kutsal metinlerdeki tezahürünü incelemeye çalışacağız.

Hz. Meryem'in mabede adanması ile Hz. Zekeriya'nın Meryem'in kefaletini yani bakım sorumluluğunu üstlenmesi, Kur'an-ı Kerim, tefsirler ve peygamberler tarihine dair kitaplarda detaylı biçimde anlatılmaktadır. Hanne'nin çocuğunu hangi şartlarda adadığını ve bu geleneğin kökenin kavramadan, adanmanın mahiyetinin ve bu adanmışlığa kefil olmanın önemini anlayamayacağı kanaatindeyiz.

Evlat sahibi olma ümidini neredeyse kaybetmiş bir ailenin bir çırpıda henüz dünyaya gelmemiş evlâtlarını mabede adamaları oldukça dikkat çekicidir. Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin¹¹⁵ çocuğunu daha kucağına almadan yaptığı bu adak, etrafında pek çok soru işareti ve tartışmayı barındırmaktadır. Bu konuda esas olan Yahudilerde bulunan adama geleneğidir ki, bu gelenekten yola çıkınca Meryem'in adanması ve bakımının üstlenmesinde ahbarın yarışması daha bir anlaşılır hale gelmektedir.

Ayrıca zikredilmesi gerekir ki Eski Ahit'te Hanne adında bir başka çocuk sahibi olmayan bir kadından söz edilir. Efraim adında iki eşi olan bir adamdan söz edilir. Eşlerin birinin adı Hanne diğeri adı ise Peninna idi. Hanne'nin çocuğu olmamaktadır ve bunun için oldukça üzülmemektedir. Bir erkek çocuk sahibi olursa onu mabede adayacağına dair adakta bulunur. Duası kabul edilir ve Samuel adını verdiği bir oğul sahibi olur ve bu çocuğu süten kestikten

¹¹³ Yahudilerde bulunan on iki kabileyi temsilen on iki asanın yer aldığı özel bir testten Tora'da da bahsedilir. Denilen odur ki, katılanların ya da kabilelerin ismi asalara yazılır. Söz konusu eserde testin mahiyeti hakkında bilgi verilmemektedir. Bkz. *Tora ve Aftara*, IV, 346.

¹¹⁴ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 54.

¹¹⁵ Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, Ankara, 1997, s. 155; Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 2005, IV, 46.

sonra mabede hizmet için bırakır.¹¹⁶ Adama konusunun tezimizle direkt ilgisi olmasa da Hz. İbrahim'in oğlunu adaması ve Eski Ahit'de geçen adama ve sunuların mahiyeti de bize durumun önemini kavratmaktadır. Bu örnekler, adanmanın mahiyetini kavramamıza ve nasıl teşekkür ettiği hakkında zihnimizde bir tablonun oluşmasına yardımcı olacaktır. Yoksa bugünün koşullarında insanın yıllarca sahip olamadığı bir evlâdını kucağına dahi almadan mabede nasıl adanmış olabileceğini kavramak zordur.

Yahudilikte adamanın özel bir yeri olduğu muhakkaktır.¹¹⁷ Adama geleneğine temel vurguyu yapmak amacı ile öncelikle Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi hikâyesini zikrederim. Rab, İshak büyüdüğünde Abraham'a onu kurban etmesini emreder, Abraham bu emri yerine getirmek üzere oğlunu Moriya diyarına götürür. Moriya diyarı diye bahsedilen yer ise, Kudüs şehrinde Süleyman Mabedi'nin bulunduğu tepedir.¹¹⁸ Talmut bilginleri Mür Dağı ifadesini kullanırlarken, aynı yer Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer olarak da adlandırılır.¹¹⁹ Bir mezbah yaparak odunları üzerine koyan Abraham, oğlunu tam kurban edeceği sırada Rabbin meleği göklerden bir nida ile: "*Çocuğa dokunma! Şimdi Tanrı'dan korktuğunu anladım, biricik oğlunu benden esirgemedin*"¹²⁰ diyerek oğlunun yerine gönderilen koçu kesmesi gerektiğini bildirir. Rab, bunun karşılığında Abraham'a bütün neslini kutsadığını ve neslinin bereketleneceğini vadeder.

Eski Ahit'teki sunma hadiselerine tekrar baktığımızda, ilk olarak Habil'in ilk doğan hayvanlardan bazılarını, Kabil'in ise toprağın ürünlerinin bir kısmını sunmasını¹²¹ ve ardından da Nuh'un bir sunak yapıp bütün temiz sayılan hayvanlarla, kuşlardan yakmalık sunu vermesi olayını görüyoruz.¹²² Araştırmacıların pek çoğu Filistin'in yerli halkı Kenanların en büyük oğlu kurban etme ayininin Yehuda'da M.Ö. VII. asra kadar uzandığını ifade eder.¹²³

Bölgede yapılan kazılarda mabetler ve mabetlerin içinde birçok odalar, dinî sembollerin bulunduğu kutsal sayılan yerler ortaya çıkarılmıştır. Burada bulunan sütunların çevresinde yeni doğmuş, sekiz günlükten fazla olmadığı düşünülen çocukların iskeletleri ile

¹¹⁶ I. Samuel, 1/ 1- 27.

¹¹⁷ Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 2.

¹¹⁸ Harman, Ömer Faruk, *Hazreti İbrahim'in İzinde*, (Hz. İbrahim Paneli Konuşmaları içinde), Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yay., İstanbul, 2002, s. 106; II. Tarihler, 3: 1.

¹¹⁹ Harman, *Hazreti İbrahim'in İzinde*, s. 107.

¹²⁰ Tekvin 22: 15-16.

¹²¹ Tekvin, 4: 3-5.

¹²² Tekvin, 8: 20.

¹²³ Toynebee, Arnold, J. *Hıristiyanlık ve Dünya Dinleri*, Çev. Mehmet Aydın, Dinbilimleri Yayınları, Konya, 2000, s. 38.

birçok küple karşılaşmıştır. Ortaya çıkan bu manzara, o bölge halkının yeni doğan çocukları Tanrı'ya kurban etmiş olabilecekleri tezini desteklemektedir.¹²⁴

Sâmî kavimlerde ilk oğlun, yakma suretiyle kurban edildiğini, Eski Ahit'te insan kurbanı hikâyelerinde de görmekteyiz. Bunları kısaca şu şekilde örneklendirebiliriz. Moab kralının büyük oğlunu yakmalık sunu olarak kurban edişi¹²⁵ Yahuda krallarından Ahaz'ın 16 yıl krallık yaptığı fakat Rabbin gözünde doğru olanı yapan atası Davud gibi davranmayarak İsrail krallarının yolunu izlediği ve Rabbin, İsrail halkı önünden kovmuş olduğu ulusların iğrenç törelerine uyarak oğlunu ateşte kurban verişini,¹²⁶ yine Yahuda Krallarından Manaşşe'nin oğlunu ateşe atarak Rabb'e sunması,¹²⁷ gibi Eski Ahit ifadeleri, insan kurbanı geleneğinin mevcut olduğunu açıkça göstermektedir.

Eski Ahit'te, insan olsun, hayvan olsun her ilk doğanın Rabb'e ait olduğu,¹²⁸ ilk doğan her sıpanın bedelinin bir kuzuyla ödenebileceği gibi her ilk erkek çocuğunda bedelinin/fidyenin¹²⁹ de ödenmesi gerektiği ifade edilir. Sâmî kavimlerde ve İsrail kabilelerinde ilk doğanı tanrıya adamakla birlikte, bu adamanın kurban edilme olarak değil, yerine fide verilme veya mabed hizmetine sunulma şeklinde olduğu da belirtilmektedir. Nitekim Eski Ahit'teki bilgilere göre, ilk çocuk olmadığı halde, kurbanlık olarak gösterilen İshak yerine ise, bir koç¹³⁰ fide olarak ödenmiş ve ilk oğul olarak kurban edilmekten kurtarılmıştır.

Kitab-ı Mukaddes'te geçen bir diğer evlât adama örneği de Manaşşe'nin kral olduktan sonra annesi ile birlikte eski tapınak geleneklerine tekrar geri dönmesi hadisesidir. Onlar, Molek/Malik/Moloş/Moloz adı verdikleri puta dünyaya gelen ilk oğullarını kurban etmektedirler. *“Manaşşe on iki yaşında kral oldu ve Yerusalemlerde elli beş yıl krallık yaptı. Annesinin adı Hevsiyah'dır. İsrail halkının önünden kovmuş olduğu ulusların iğrenç törelerine uyarak Rab'in gözünde kötü olanı yaptı. Babası Hizkiya'nın yok ettiği puta tapılan yerleri yeniden yaptırdı. İsrail Kralı Ahav gibi Baal için sunaklar kurdu. Aşere put yaptı. Gök cisimlerine taparak onlara kulluk etti. Rabb'in Yerusalemlerde bulunacağım” dediği Rab'in Tapınağına sunaklar kurdu. Tapınağın iki avlusunda gök cisimlerine tapınak için sunaklar yaptırdı. Oğlunu ateşe kurban etti, falcılık ve büyücülük yaptırdı. Medyumlara, ruh*

¹²⁴ Challaye, Fellicien, *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1963, s. 127; Sinanoğlu, Mustafa, *Kitab-ı Mukaddes'de ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*, Basılmamış doktora tezi, MÜSBE, İstanbul, 1995, s. 102-103.

¹²⁵ II. Krallar 3/27.

¹²⁶ II. Krallar 16/3.

¹²⁷ II. Krallar 21/7.

¹²⁸ Hakimler 11/30-40

¹²⁹ Çıkış 12/12; 13/2; 22/29; 34/19; Sayılar 3/3; Hezekiel 20/26.

¹³⁰ Çıkış 13/13; 34/20.

çağıranlara danıştı. Rabb'in gözünde çok kötülük yaparak O'nu çok öfkelendirdi."¹³¹ şeklindeki ifadeler olayı anlatmaktadır.

Buna bir başka örnek Yiftah'ın kapıdan ilk çıkanı kurban etmeyi adaması; kapıdan önce kızının çıkmasına rağmen adağını yerine getirmesi de örnek olarak verilebilir.¹³² "Ammon oğullarını yenmesi halinde evinin kapısından ilk çıkanı yakılan takdime olarak Rabbe arz edeceğini adayan Yiftah; kendisini karşılayanın tek kızı-çocuğu olmasına rağmen adağını yerine getirdi."¹³³

İsrail Krallığı döneminde bazı insanlar inanç adına kendi çocuklarını canlı olarak bu putun ortasındaki ateşe atıyorlardı ve İsrail oğullarına yerleşen bu gelenekte ise kurban ve kurbanı yakma mahalli Cehennem Vadisi adı verilen mekân olarak bilinmektedir. Bu vadi, İsrailoğullarının sözde ibadet olarak yaptıkları bu çocuk kurbanı ve onları yakma geleneğinden dolayı kötü bir ün sahibi olmuştur.

Cehennem-Gehinam, Kudüs'te Tsiyon Tepesi'nin karşısında bulunan Gey Ben Hinom adlı ovanın kısaltılmış adıdır. Esas olarak Gözyaşı Vadisi anlamına gelmektedir. Moleh adlı puta kurban edilen çocukların ve bu çocukların ebeveynlerinin ağıtlarına izafeten bu ad verilmiştir.¹³⁴ Bu vadi daha sonraları Tevrat'ın hükümleri uygulanmaya başlandıktan sonra suçluların cezalandırıldığı yer haline gelmiştir.¹³⁵ Kral Yoşiya dinî reformu sırasında bu geleneği yasaklamıştır.¹³⁶ İbadet adına çocukların öldürülüp yakılması ve Yahudi peygamberlerin bu yeri lânetlemelerinden dolayı bu yer İşaya'dan¹³⁷ itibaren Yahudi eskatolojisinde ölümden sonra azap çekilecek yerin adı ve sembolü olmuştur.¹³⁸

Hız. İsa'nın doğması ile beraber bu geleneğin nasıl devam ettiği hususunda fikir edinmek mümkündür. Çocuk kurbanını kaldıran Yoşiya, bunun yerine çocukların mabede hizmetçi olarak adanmasını ya da bunun yerine kurban kesilmesi geleneğini yerleştirmiştir. *"Ve yedinci günde çocuğun gulfesi sünnet olunacaktır. Ve otuz üç gün kendi tahiri kanında kalacak ve tathiri günleri doluncaya kadar mukaddes hiçbir şeye ellemeyecek ve mabede girmeyecektir.*"¹³⁹ *Musa'nın şeriatına göre onların taharet günleri tamam olunca (ilk doğan her erkek çocuk Rabbe mukaddestir diye Rabbin şeriatında yazılmış olduğu üzere) çocuğu*

¹³¹ II. Krallar, 21/1-16.

¹³² Aydın,, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 2.

¹³³ Hakimler, 11/ 29- 40.

¹³⁴ Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I-III, Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın, İstanbul, 2001, I, 184.

¹³⁵ Yeremya, 7/32.

¹³⁶ II. Krallar, 23/10.

¹³⁷ İşaya, 66/24.

¹³⁸ Harman, "Cehennem", *DİA*, VII, 225.

¹³⁹ Levililer, 12/3.

*Rabbe takdim etmek için ve Rabbin şeriatında: Bir çift kumru yahut iki güvercin yavrusu*¹⁴⁰ denildiği üzere bir kurban vermek için O'nu Yeruşalem'e götürdüler."¹⁴¹ ifadesi ile çocuğunu adamayanların yerine bir kurban sunduğu, böylece kurban geleneğinin şekil değiştirerek devam ettiği görülmektedir.

Aslında tüm bu cümlelerden ulaşmak istediğimiz nokta, Eski Ahit metinlerinde ilk çocuğun, ilk mahsulün kurban edildiğidir. İsrailoğullarının ardı ardına uğradığı istilalar ve kıyımlar onlara mabedin bakımını bir yük haline getirmiş, buna çözüm olarak da adanma geleneği geliştirilmiştir. İnsan kurbanı zamanla kaldırılmış ve bunun yerini mabede adanma almıştır.¹⁴² Bu şekilde mabet hizmetlerini yerine getirmişler ve nesillerini koruma yoluna gitmişlerdir.

Mabede adanan çocukları anne ve babaları kendi çıkarları doğrultusunda çalıştırmazlar, kendi ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirmezlerdi. Mabede hizmet ve Tevrat öğrenimi için tapınağa bırakırlar ve bu çocuklar ergenliğe kadar buradan ayrılamazlardı.

Ergenlik çağına geldiklerinde ise, burada kalmak ya da gitmek arasında özgür bırakılırlardı.¹⁴³ Mabedin hizmetinin ve bakımının yerine getirilmesi, Tevrat'ın yazılıp gelecek nesillere aktarılması gibi işlevler taşıyan böyle bir geleneğin ortasında bebek beklemeye başlayan Hanne, doğacak çocuğunun mabet hizmetinde kalarak kendisine anne olma lütfunu veren Rabb'ine kendi lisanınca şükürünü bildirmiş olmaktadır ki, yinelemek gerekirse bu olay Kur'an dışındaki kutsal metinlerde yer almamaktadır. Şimdi kutsal metinlerde yer alan evlât isteme duasının kabulü konusuna yer verelim.

D- Hz. Zekeriya'nın Evlat İstemesi

Luka'da Hz. Zekeriya'nın evlat istemesi, meleğin ona görünüp bir evlat müjdelemesi ile anlatılır. Kutsal Kitap'ta bu bölümün yazarı ve aynı zamanda doktor olan Luka'ya göre, evlat sahibi olamamalarının nedeni Elizebet'in kısır ve her ikisinin de çok yaşlı olmalarıdır.¹⁴⁴ Luka, birinci babın on birinci pasajından itibaren mabedde Zekeriya'ya meleğin görünmesini anlatmaya başlar. Zekeriya'nın duası zikredilmez ama duanın cevabı açıkça vardır. Kutsal metin aynen şöyledir:

¹⁴⁰ Levililer, 12/8.

¹⁴¹ Luka, 1: 22-24.

¹⁴² Harman, *Hazreti İbrahim'in İzinde*, s. 104-109.

¹⁴³ Tabatabaî, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsîri'l-Kur'ân*, ter. Salih Uçan, Kevser Yayıncılık, İstanbul, 1999, III, 260.

¹⁴⁴ McDonald, *Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi*, I, 269.

“Ve vaki oldu ki, Zekeriya kendi takımının sırasında Allah’ın huzurunda Kâhinlik hizmetini ederken Kâhinlik ayını üzere buhur yakmak için, Rabbin mabedine girme sırası kendine düştü. Bütün halk cemaati buhur saatinde dışarıda dua ediyorlardı. Rabbin bir meleği Zekeriya’ya göründü ve buhur mezbahının sağında durdu. Zekeriya onu görünce şaşırıp ve üzerine korku düştü. Fakat melek O’na dedi: ‘Korkma! Zekeriya, çünkü duan işitildi. Karın Elisabet sana bir oğul doğuracak, O’nun adını Yahya koyacaksın. Sevinç ve sefa bulacaksın, O’nun doğmasından birçokları da sevinecekler.

Çünkü Rabbin Gözünde büyük olacak, şarap ve içki içmeyecek ve daha anasının karnında Ruhü’l-Kudüs’le dolu olacak. İsrail oğullarından birçoğunu onların Allah’ı Rabbe döndürecek. Babaların yüreklerini oğullara, asileri Salihlerin hikmetine çevirmek ve Rabbe amade bir kavim hazırlamak üzere İlya’nın ruhu ve kudreti ile onun önünde yürüyecektir.’ Zekeriya da meleğe dedi: ‘Ben bunu nasıl bileyim? Çünkü ben yaşlı bir adamım, karım da çok yaşlıdır’. Melek O’na cevap verip dedi: ‘Ben Allah’ın önünde duran Cebrail’im, seninle konuşmağa ve bu şeyleri sana müjdelemeye gönderildim’. İşte dilin tutulacak ve bu şeyler oluncaya kadar söz söyleyemeyeceksin, çünkü vaktinde yerine gelecek olan sözlerime inanmadın.

Halk Zekeriya’yı bekleyip duruyor ve mabette gecikmesine şaşırıp duruyorlardı. Zekeriya ise çıktığı zaman onlarla konuşamadı, onlar da mabette bir rüyet gördüğünü anladılar ve Zekeriya onlara işaret edip dilsiz kaldı. Ve vaki oldu ki hizmetinin günleri bitince evine gitti. O günden sonra karısı Elisabet gebe kaldı, beş ay evine kapandı.”¹⁴⁵

Bu anlatımın akabinde, Hz. Meryem’in Elisabet’in yanına gelmesinden bahsedilir ve olay Yahya’nın anne karnında Hz. İsa’ya secde etmesiyle devam eder.

Anlaşıldığı üzere, Kitab-ı Mukaddes’teki esas vurgu, Hz. Zekeriya’nın ileri yaşta baba olacağı, doğacak olan oğlunun fazileti ve adının ne olacağıdır. “Elisabet’in doğuracağı vakit tamam oldu ve bir oğlan doğurdu. Komşuları ve akrabası Rabb’in O’na büyük merhamet ettiğini işittiler ve O’nunla beraber sevindiler. Ve vaki oldu ki sekizinci gün çocuğu sünnet etmek için geldiler ve O’nun adını babasının adına göre Zekeriya koyuyorlardı. Anası cevap verip dedi: Yok, fakat adı Yahya olacak. O’na dediler: Akrabanda bu adda kimse yoktur. Ve ne ad konulmasını istersin diye babasından işaretle sordular. O, bir levha istedi. Adı Yahya’dır diye yazdı. Hepsi şaşıldılar. O’nun ağzı açtı ve dili çözüldü.”¹⁴⁶

Zekeriya’nın bir evlât sahibi olması, resmî İncillerde bu şekilde aktarılır. İncil’de aktarılan bu anlatımın başında Hz. Zekeriya kâhin olarak belirtilirken, oğul müjdesinden sonra

¹⁴⁵ Luka:1/8–24.

¹⁴⁶ Luka, 1/57–64.

“Zekeriya peygamberlik etti ve konuştu” denilerek, onun peygamberliği çok sonradan ya da geçici imiş gibi bir ifade yer alır. Hz. Zekeriya kendisinin yaşının çok ileri olduğunu vurgularken, eşinin de kısır olduğunu belirtir. Hz. Zekeriya’nın neden çocuk sahibi olmak istediği belirtilmeden direkt olarak Rabbin, kendisinin ve eşinin salih kul olmalarına bir hediye olarak oğul müjdesi verilmektedir. Hz. Zekeriya’ya melek, “duan kabul edildi” diye hitap ederken, Hz. Zekeriya’nın duası ve bu duanın mahiyeti hakkında herhangi bir açıklama tespit edilememektedir.¹⁴⁷

Hıristiyanlık için Hz. Zekeriya’nın oğlu kendisinden daha önemli bir yere sahiptir. Bunun içindir ki bu din ile ilgili kaynaklarda Hz. Zekeriya *Vaftizci Yahya*’nın babası olarak önem arz etmektedir. Hz. İsa’yı Ürdün Nehri’nde vaftiz* ettiğinden bu ad ile daha çok bilinir. Hz. Yahya’nın ilk zamanları İmparator Tiberius zamanına denk gelmektedir. Çölde sadeliği ve insanları tevbeye çağırması ile tanınmaya başlar.¹⁴⁸ Yahudi toplumunun o zaman ki din anlayışına karşı çıktığı için dönemin Roma valisi Antipas tarafından ölüm fermanı imzalanmıştır.¹⁴⁹ Sabii¹⁵⁰ geleneğinde Hz. Yahya’ya daha özel bir yer verilir. Bu gelenekte adı, Yahya Yuhanna’dır.¹⁵¹

E- Hz. Zekeriya’nın Ölümü

Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Zekeriya’nın oğul sahibi olmasından sonra nasıl yaşadığı ve neler yaptığı ile ilgili bir metinle karşılaşmıyoruz. Ancak Matta İncili’nde mezbah ile mabet arasında öldürülen Zekeriya adında birinden bahsedilmektedir. Bu pasaj şöyledir: “*Bunun için işte size peygamberler, hikmetli adamlar ve yazıcılar gönderiyorum, siz onlardan bazılarını öldürecek ve haça gereceksiniz ve bazılarını havralarda dövecek ve şehirden şehre kovacaksınız ki salih olan Habil’in kanından mabetle mezbah arasında öldürdüğünüz Barahiya oğlu Zekeriya’nın kanına kadar, yeryüzünde dökülen her salih kan üzerinize gelsin.*¹⁵²

¹⁴⁷ Luka, 1/13.

* Vaftiz kişinin Hıristiyanlığa girişini ifade eder. Özellikle Paskalya günün tercih edildiği ve papazın su serpmesi ile oluşan bir dine giriş ve Hıristiyanlıkta ilk günahın arınma ile ilgili dini bir ritüeldir. Bkz. Cilacı, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, s. 374; Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Ankara, 1988, s. 144; Ali Erbaş, *Hıristiyan Ayinleri*, Nûn Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 75- 98.

¹⁴⁸ Doğrul, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İstanbul, 1947, s. 178.

¹⁴⁹ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 392.

¹⁵⁰ Kur’an-ı Kerim’de üç yerde isimlerinden bahsedilir: 2/ 62, 5/69, 22/ 17. günümüzde çok küçük bir topluluk tarafından temsil edilmektedirler. Kendilerini Mandenler(arifler) ya da Nasuralar(kutsal öğretileri koruyup gözetenler) olarak adlandırır. Bkz: Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 326.

¹⁵¹ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 392.

¹⁵² Matta, 23/34–35.

Burada kesin olarak anlaşılan nokta, Hz. Zekeriya'nın ya da aynı ada sahip bir başka Zekeriya'nın öldürülmüş olduğudur. Öldürme ile ilgili bir diğer metin ise şöyledir: “*Ve kâhin Yehoyadaya'nın oğlu Zekeriya'nın üzerine Allah'ın ruhu geldi ve kavmin arasında yüksek bir yerde durdu ve onlara dedi: Allah şöyle diyor: 'Niçin Rabbin emirlerinden öte geçiyorsunuz da işleriniz iyi gitmiyor? siz Rabbi bıraktığınız için O da sizi bıraktı. Ve ona karşı düzen kurdular ve O'nu kralın emri ile Rab avlusunda taşlarla taşladılar. Böylece kral Yoaş, Zekeriya'nın babasının kendisine ettiği inayeti hatırına getirmede ve O'nu öldürdü. Ve ölürken Rab görsün ve arasın, dedi.*”¹⁵³ Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, Eski Ahit'te Zekeriya adı otuz ayrı kişi için kullanılmaktadır.¹⁵⁴

Zaten bu metin Eski Ahit'te geçmesine rağmen, Kutsal Kitap Yorum yazarı William MacDonald'a göre ise, bahsedilen bu kişi Eski Anlaşma (Eski Ahit) kısımlarından birinin yazarı olan Zakarya değildir.¹⁵⁵ Zekerya kitabının yazıldığı dönem ve içeriği bize bu kişinin mabedin yeniden inşası döneminde yaşadığını göstermektedir.¹⁵⁶ Bu pasajda öldürülen kişi olmadığı tesbit edilen Zekeriya, Babil sürgünü sonrası mabedin yeniden inşası ve yapılandırılmasında görev almış bir kişidir.¹⁵⁷ Babil sürgününden dönüşe Pers Kralı Koreş'in fermanı ile başladığını düşünürsek bu metinde ismi geçen Zekeriya ile bir tarih tutarsızlığını görebiliriz. Çünkü Babilden ilk dönüş Koreş zamanında M. Ö. 538 yılında gerçekleşmiş; diğer dönüşler ise: I. Darius (521- 485), I. Artahşaşa (464–423), II. Artahşaşa (404–358) dönemlerinde gerçekleşmiştir.¹⁵⁸ II. Tarihler Kitabı ile ilgili yapılan açıklamada ise Yoaş'ın mabedi onarttığı ve eşyalarını yenilediği belirtilir. Öldürülen Zekeriya peygamberin ölürken yaptığı son duaya yanıt olarak Yahuda'yı yağmalamaları ve önderlerini öldürmek için Aram ordusunun gönderildiğini ve Yoaş'ın yaptığı tüm bu yenilemelerin Aram Kralı Hazael'in işine yaradığı belirtilir.¹⁵⁹ Babil sürgününden önce Yoaş tarih sahnesinde olduğundan bu öldürülen kişinin bizim konumuzu teşkil edemeyeceği gayet aşikârdır.

Bu bölümü sonlandırmadan konu başlıklarına göre bir değerlendirme yapmaksızın resmî olmayan İncil metinlerinde mevcut olan anlatımların topluca verilmesi uygun olacaktır. Bu sayede bir sonraki bölümde ele alınacak İslam kaynaklarındaki bilgilerle arasındaki benzerliği fark etmek kolaylaşacaktır:

¹⁵³ II. Tarihler, 24/20–22.

¹⁵⁴ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Anlaşma Serisi*, II, 737. (eser sahibi yaklaşık olarak otuz demektedir; ancak dikkatle sayıldığında yirmi iki kadar tespit edilebilmiştir.)

¹⁵⁵ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Anlaşma Serisi*, I, 149.

¹⁵⁶ Besalel, *Yahudi Tarihi*, s. 55.

¹⁵⁷ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s. 21.

¹⁵⁸ Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, s.89.

¹⁵⁹ Macdonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Anlaşma Serisi*, I, 526.

“Ve Yusuf Yudea’ya gitmek üzere çıktı. Çünkü Beytlehem’den Yudea’ya gitmeyi çok istiyordu ve kâhinler gelip şöyle demişlerdi: Yahudilerin yeni doğan kralı nerede? O’nun yıldızının doğduğunu gördük ve O’na tazimde bulunmaya geldik. Herodos bunu duyunca korktu ve kâhinlere hizmetçilerini gönderdi ve o kâhinleri getirtti. Ve onlar yıldızlar hakkında kendisine haber verdiler. Ve yüksek rahipleri getirterek onlara Mesih hakkında kitaplarda ne yazdığını sordu. O nerede doğacak? Herodos’a Yudea’da yani Beytlehem de doğacağını söylediler.

Kâhinlere her şeyi sordu ve onlara yeni doğan kral hakkında hangi işaretleri gördüklerini sordu. Onlar da yıldızlar arasında tasviri mümkün olmayan bir parlaklıkta yıldız gördüklerini ve diğer yıldızların karararak hiç görünmez olduklarını, bundan da yeni İsrail kralının doğduğunu anladıklarını, gelme sebeplerinin de bu doğan krala tazimde bulunmak olduğunu söylediler.

Bunun üzerine Herodos, ‘gidin, arayın ve eğer bulursanız bana da haber verin ki ben de gidip O’na tazimde bulunayım’ dedi. Ve kâhinler gittiler, doğuda gördükleri yıldız onlar mağaraya gelinceye kadar önlerinde ilerledi ve çocuğun doğduğu mağara üzerinde durdu. Kâhinler çocuğu annesi Meryem ile birlikte buldular. Hediyeler verdiler. Ve meleklerce onlara Yudea’ya gitmemeleri vahyedildi. Ülkelerine başka bir yola gittiler.

Fakat Herodos, kâhinlerce terk edildiğini öğrenince öfkeleni, cellâtlarını gönderdi ve iki yaş altındaki bütün çocukları öldürmelerini emretti. Çocukların öldürüldüğünü duyan Meryem korktu. Bebeğini sığır yemliğı içine koydu.

Fakat Elisabet’te Yahya’nın adını duyunca O’nu aldı ve dağa kaçtı. O’nu saklayabilecek bir yer bulmak için çevreye baktı fakat bulamadı. Ve Elisabet içini çekti ve dedi: Allah’ın dağı, beni çocuğumla birlikte içine al! Çünkü korkudan daha fazla kaçamadı ve dağ ikiye yarıldı ve onu içine aldı. Ve dağ O’nun için bir ışık hizmeti bıraktı, yani Rabbin bir meleği onlara indi ve onları korudu.

Fakat Herodos, Yahya’yı aradı ve hizmetlilerini Yahya’yı sormak için Zekeriya’ya mihraba yolladı. Oğlunu nereye sakladın? Zekeriya ise cevap olarak: Ben Allah’ın kuluyum ve O’nun mabedinde kalıyorum. Oğlum nerede ben nereden bileyim? Hizmetçiler bu cevabı Herodos’a bildirdiler. Herodos öfkeleni ve O’nun oğlu İsrail kralı mı olmalı diyerek hizmetçilerini tekrar gönderdi. Hz. Zekeriya bu sefer hizmetçilere ben Allah’ın şehidiyim. Kanımı al! Ama benim ruhum Allah tarafından alınacaktır. Çünkü sen benim günahsız kanımı Rabbin mabedinin avlusunda dökeceksin. Ve sabah kızılığında Zekeriya katledildi. Ve İsrailoğulları O’nun katledildiğini bilmiyorlardı.

*Rahipler dua sürelerini uzattılar. Fakat alışılmış olduğu gibi Zekeriya onlara katılmadı. Takdisi onlara gelmedi. Bunun üzerine rahipler Zekeriya'nın onarlı duası ile selâmlamasını ve ulu Allah'a övgüde bulunmasını beklediler. Fakat bu gerçekleşmeyince hepsi korktular. Onlardan biri cesaretini topladı ve mihraba girdi. Rabbin mihrabında dökülmüş kana şahit oldu. Ve bir ses 'Zekeriya katledildi ve intikamcısı gelinceye kadar Onun kanı yıkanmayacak'. O kimse bunları işitince korktu ve dışarı çıktı. Gördüklerini ve duyduklarını anlattı. Olanları duydular ve öğrendiler. Mabet örtüsü acı bir gürültü çıkardı, inledi ve rahipler elbiselerini yırttılar. Zekeriya'nın cesedini bulamadılar. Fakat taşlaşmış kanını buldular. Dışarı çıktılar ve Zekeriya'nın katledildiğini halka haber verdiler. Üç gün üç gece yasını tuttular. Zekeriya'nın yerine kimin geçeceğini seçmek için toplandılar ve şans Simeon'a düştü."*¹⁶⁰

Bu olay ve daha önce Talmut'tan aktardığımız hikâyenin bütün olarak aktarılma nedeni, ikinci bölümde ele alacağımız İslâm kaynaklarında Hz. Zekeriya ile ilgili anlatılanları daha iyi analiz edebilmek içindir.

Hz. Zekeriya hakkında Kitab-ı Mukaddes'te geçen bilgilerin naklinden sonra, şimdi de Kur'an ve İslâm kaynaklarında ondan bahseden bölümlerin aktarımına ve değerlendirmesine yer verelim.

---

¹⁶⁰ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 60–63.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM VE İSLÂM KAYNAKLARINDA HZ. ZEKERİYA

Kur'an-ı Kerim'in zikrettiği peygamberlerden biri olarak Hz. Zekeriya'nın kıssası, müfessirler ve Müslüman âlimler tarafından derin bir ilgiyle karşılanmıştır. Ancak bu konudaki bilgilerin değerlendirilmesinde Kur'an-ı Kerim'e bağlı kalınmaması sebebiyle biz bu konuyu yer aldıkları kaynaklara göre iki ayrı başlık altında ele almayı uygun gördük. Müfessirlerin Kur'an-ı Kerim ibareleri üzerinden yaptıkları değerlendirmelere “Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zekeriya” başlığı altında yer verilmiştir.

I- KUR'AN-I KERİM'DE HZ. ZEKERİYA

Hz. Zekeriya Kur'an-ı Kerim'in dört ayrı suresinde ismi zikredilen bir peygamberdir. O'nun adı En'am suresinde Nuh ve soyundan peygamberlerle, İshak, Yakup, Yahya, İsa ve İlyas ile birlikte ele alınır.¹⁶¹ Diğer üç yerde ise, onun çocuk isteği etrafındaki olaylar çerçevesinde zikredilmektedir.¹⁶²

Hz. Zekeriya ile ilgili ayetleri Mekkî ve Medenî olmak üzere ikiye ayırarak değerlendirdiğimizde, Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in bakımını üstlenmesi, Medenî ayetler içinde, Hz. Muhammed'in nebiliğini Yahudilere karşı destekler mahiyette ve Müslüman topluma kura hadisesine dair ipucu verir şekilde buluyoruz. Âl-i İmrân suresinin nüzul sebebi zikredilirken de bu duruma işaret edilmekte,¹⁶³ Hz. Zekeriya ile ilgili ayetlerin tefsirinde de bu konu üzerinde özellikle durulmaktadır. Mekkî surelerde ise onun Hz. Meryem'i himayesi ile Allah'ın Rab sıfatı ile ona bir oğul müjdelemesi ile peygamber zincirinin bir halkası olduğuna işaret edilmektedir. Ancak tefsirler ve İslam tarihi alanındaki eserlerde yapılan incelemede, Hz. Zekeriya ile ilgili ayetlerin iki bölüm halinde incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekliliğinden uzaklaşıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Mekke döneminde gelen ayetlerde Hz. Zekeriya'dan sonra oğlu Yahya ve Meryem'den bahsedilmiş; Allah'ın merhametine dikkat çekilmiş, yani Hz. Zekeriya ve eşinin Allah'a olan bağlılıkları, imanları ve Allah korkusu

¹⁶¹ En'am, 6/ 84-85.

¹⁶² Âl-i İmrân, 3/37-41, Meryem, 19/ 1-11, Enbiyâ, 21/ 89-90.

¹⁶³ Vahidî, Ali b. Ahmet, Esbâbü'n-Nüzûl, Müessesetü'l-Halebî, Kahire, 1968, s. 61-62.

vurgulanmış; Medeni ayetlerde ise Hz. Zekeriya'dan Hz. Meryem'den sonra bahsedilmiş; yani sorumluluk bilinci ve babalık vasfı daha ön plana çıkarılmıştır. Dolayısıyla peygamberlerin hayat hikayeleri kadar, onlardan çıkarılacak derslere önem verilmesinin gerekliliği açıktır.

A. Hz. Zekeriya'nın Soyu

Hz. Zekeriya'nın soyu, Meryem suresinde okuduğumuz ayeti kerimelere göre Hz. Yakup'a dayanmaktadır: *“Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarım(in isyankâr olmaların)dan korkuyorum. Karım ise kıstırdır. Bana kendi tarafından; bana ve Yakub hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!”*¹⁶⁴

Peygamberlerin arasında var olan akrabalık bağları¹⁶⁵ düşünüldüğünde Hz. Zekeriya'nın buradaki cümlesi onun kendi ardından geleceklerin durumundan endişelenmesine işaret ettiği kadar, soyuna işaret ederek konunun hayatiliğini belirtme olarak da anlaşılmalıdır.

B. Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in Bakımını Üstlenmesi

Hz. Zekeriya'nın dindar ve ibadethaneyle yakın temas halinde bir kimse olduğunun emarelerinden biri, Hz. İsa'nın annesi Meryem'in sorumluluğunu üstlenmiş olmasıdır. Tabii olarak bu göreve talip olan birinin, mabedde sıkça zaman geçirmesi gerekir. Görevin kime nasip olacağının kura yöntemiyle belirlendiği Kur'an'da şöyle zikredilir:

*“(Resulüm) Bunlar, bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindedir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kura çekmek üzere kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin; onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin.”*¹⁶⁶

Âl-i İmrân suresinde bu kura bahsinin geçtiği bölümleri kendi bütünlüğü içinde okumak, kuranın tesadüfi bir biçimde sonuçlanmadığını, Allah tarafından kabul edilen bu özel adağın bakımının da özel bir insana tevdi edildiğini düşündürmektedir. Zira “keffelehâ”

¹⁶⁴ Meryem 19/5–6.

¹⁶⁵ Âl-i İmrân, 3/34.

¹⁶⁶ Âl-i İmrân, 3/44. Hz. Peygamber'e aktarılanın gaybî bilgi olduğunun altının çizilmesi, bu sözleri söyleyenin gerçek bir peygamber olduğu yönünde Yahudilere bir burhan olarak da anlaşılmalıdır.

filinin zamiri Allah'a racidir¹⁶⁷. Hal böyle olunca bu görevlendirmenin ilâhî bir takdir sonucu gerçekleştiği anlaşılmaktadır:

*“Rabbi Meryem’e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımı ile görevlendirdi...”*¹⁶⁸

Hiz. Meryem’in bakımını üstlenme süreci ile bir bakıma Hiz. Zekeriya’nın babalık görevi başlamış olmaktadır. Teyzesi ile evli olduğu için Meryem’in bakımı konusunda daha fazla hak sahibi olduğunu söylese de, mabeddeki diğer kişiler bu sorunu âdetleri olduğu üzere kura yolu ile çözmek isterler. Ancak kuraya göre de bakım Hiz. Zekeriya’ya çıkar.¹⁶⁹ O zamanki Yahudi âdetlerine göre babası ölen her çocuğa bir vasi tayin edilmektedir. Meryem’in İmran’ın kızı olması ve o zamana dek mabede adanmış tek kız çocuk olmasından dolayı onun bakımını üstlenme hususunda mabetteki diğer din adamlarının yarıştıkları anlaşılmaktadır.¹⁷⁰ Bu gelenekle vurgulanan nokta, yetimlerin baba himayesinde yetişmesini sağlamak olmalıdır. Bu noktada Hiz. Zekeriya’nın babalık fonksiyonu önem kazanır. Allah (c.c.) bu vazifeyi Hiz. Zekeriya’ya vererek Hiz. Meryem’in dindar bir baba ile takva ehli olarak ve “anne yarısı” olarak nitelendirilen teyzesi ile annelik şefkati ile yetişmesini sağlamıştır. “Güzel bir bitki gibi yetiştirdi” tanımlaması ile Hiz. Zekeriya bir bahçivana benzetilmiş olmaktadır. Bu suretle adeta çevrenin bütün kötü hasletlerini budayarak Hiz. Meryem’i yetiştiren, Hiz. Zekeriya olmuştur.

Hiz. Zekeriya’yı mucizevî bir şekilde evlat sahibi olmaya doğru götüren süreç, Hiz. Meryem’in bakımını üstlenmesi ile başlamaktadır. Zira bu Tanrı konuğunun etrafında gördüğü olağanüstü haller, onda bir başka olağanüstü nimeti isteme cesareti oluşturmuştur.¹⁷¹

*“... Zekeriya onun yanına mabede her girişinde orada bir rızık bulur ve ‘Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?’ der, o da: ‘Bu Allah tarafındandır. Allah dilediğine sayısız rızık verir, derdi.”*¹⁷² İşte tam bu nokta, Hiz. Zekeriya’nın evlat duasına başladığı ana işaret eder.

¹⁶⁷ Taberî, Ebû Cafer Muhammed c. Cerîr, *Tefsîr*, Thk. Mahmut Muhammed Şakir, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, trs, VI, 345; Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf an Hakâik Gavâmidi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vîl*, I_IV, Thk. Muhammed Abdüsselam Şahin, Dâru’l Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I, 352.

¹⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/37.

¹⁶⁹ Taberî, *Tefsîr*, 3/37.

¹⁷⁰ Şehabettin, Ahmet, *Nihâyetü’l-Erib*, y.y., trs., s. 197.

¹⁷¹ İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İmâdüddîn, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, Beyrut, 1966, II, 927.

¹⁷² Âl-i İmrân, 3/37.

C. Hz. Zekeriya'nın Evlat Sahibi Olması

Hz. Zekeriya'nın Kur'an tarafından işaret olunan yegâne mucizesi, onun ileri yaşlarda çocuk sahibi olabilme yolunda ettiği duanın kabul edilmesidir. Bu gerçeklik, onun zikrinin geçtiği üç ayrı yerde üzerinde durulan bir konudur. Ayrıca bu mucizeyle İsa peygamber'in mucizevî doğumunun Âl-i İmrân suresinde ardı ardına zikredilmesi, bu iki doğum arasında fark olmadığının zımnen ifadesi sayılmalıdır.¹⁷³

Hz. Meryem'in yanına her girdiğinde orada kendisinin getirmediği farklı rızıklar bulan¹⁷⁴ ve bunların ikram olarak Allah tarafından gönderildiğini öğrenen Hz. Zekeriya, dua eder. Bu arada ayette geçen "küllemâ" lafzı, Zekeriya Peygamber'in kefillik işini bihakkın yerine getirdiğinin, onu sık sık ziyaret ettiğinin nişanesi olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁵

*"Bunun üzerine Rabbi ona hüsnü kabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriya onun bulunduğu yere, mabetteki odaya girdiği zaman yanında yeni bir rızık bulur ve 'Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?' diye sorar o da 'Allah tarafından' cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir."*¹⁷⁶

Bu ayet, dua noktasında değerlendirildiği zaman şu alt anlamları taşımaktadır:

*"Ey Meryem'e zamansız meyveleri rızık olarak veren Allah'ım! Her ne kadar yaşım ilerlediği için zamanı değilse de katından bana bir evlat bahşet. Zira sen dua edenlerin dualarını işitir ve arzularını yerine getirirsin."*¹⁷⁷

Yaşlılığı nedeniyle evlat sahibi olma ümidini neredeyse tamamen kaybeden Hz. Zekeriya'nın duası, Meryem suresinde ayrıntılı olarak zikredilir:

*"Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir veli (oğul) ver. Ki, o bana varis olsun; Yakup hanedanına da varis olsun. Rabbim, onu rızana layık kıl!"*¹⁷⁸

Zekeriya peygamberin şimdiye kadarki dualarında mahrum olmadığını ifade etmesi, onun Allah katında duası makbul biri olduğunun da ifadesidir.¹⁷⁹ Ayrıca münacatını gizli

¹⁷³ Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, çev. Vahdettin İnce, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, V, 421.

¹⁷⁴ Bunlar kış mevsiminde yaz, yaz mevsiminde kış aylarında çıkan yiyecekler olduğu için Hz. Zekeriya'yı şaşırttığı ileri sürüldüğü gibi, Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'i korumak amacıyla üzerine yedi kapıyı kilitlemesi sebebiyle yiyecekleri görünce meraka kapıldığı bildirilir. Benzer olayları Hz. Fatıma'nın ve başkalarının da yaşadığı ileri sürülmüştür. Bkz: Zemahşerî, Keşşâf, I, 352_353, Bikâi, Burhanüddîn Ebu'l- Hasen İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fi Tenasübi'l-Ayâti ve's-Suver*, I-XXII, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, 1992, IV, 359.

¹⁵ Bikâi, *Nazmu'd-Dürer*, IV, 359.

¹⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/37.

¹⁷⁷ Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Üçdal Yay., İstanbul 1979, II, 590.

¹⁷⁸ Meryem, 19/5-6.

yapması da O'na yakınlığın bir ifadesi olarak kabul edilmiştir.¹⁸⁰ Durumunu bildirmek için seçtiği kelimeler, bir anlamda mucize talebinin ifadesidir, doğal sürecin sona erdiğini, olağanüstü yollarla bir evlât sahibi olabileceğinin farkında olduğunu göstermektedir.¹⁸¹

Cenab-ı Allah bu duayı kabul etmiş ve ona bir evlât sahibi olacağını müjdelemiştir: *“Ey Zekeriya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahya’dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.”*¹⁸²

Hz. Zekeriya'nın bu müjdeyi aldığı anda ilk tepkisi, beklenildiği üzere şükretmek olmaz. Ağzından dökülen cümleler, içine düştüğü hayreti ve şaşkınlığı ifade etmektedir:

*“Zekeriya, ‘Rabbim! Hanımım kısır ve ben de ihtiyarlığın son noktasına ulaşmış iken, benim nasıl çocuğum olur?’ dedi.”*¹⁸³

Onun bu tutumu pek çok müfessir tarafından irdelenmiş, özellikle de bu sorunun inkâr ve imkânsızlığa atıf anlamı taşıyıp taşımadığı üzerinde durulmuştur. Sorunun ne anlama geldiği ya da gelmediği belirlenmeye çalışılmış, içinde bulunduğu şartlarda Allah'tan bir çocuk istemişken dileğinin kabul edildiği kendisine bildirildiğinde “nasıl” sorusunu sormasının ne şekilde anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁸⁴ Kısacası Hz. Zekeriya ilerleyen yaşında evlât müjdesi almış, Hz. Yahya ile yeniden hayat bulmuştur.

D- Hz. Zekeriya'nın Ahlâkı

Hz. Zekeriya'nın ahlakıyla ilgili doğrudan bir açıklama bulunmamakla birlikte onun bazı cümleleri ve davranışları, ahlakı hakkında anlamlı ipuçları sunmaktadır. Aşağıda bunlar ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1- Sorumluluk Bilinci ve Babalık Misyonu

Kutsal metinlerde anlatılan olay veya kişiler hiç kuşkusuz bugüne, bize bir mesaj mahiyetini taşır. Hz. Zekeriya'nın hikâyesinde bize verilen mesajlardan biri de onun bir çocuğun yetişmesinde aldığı sorumluluğa dikkat çekmektir. Allah (c.c.) onu Hz. Meryem'in bakımına memur kılmış ve onun nezaretinde güzel bir bitki gibi Meryem'i yetiştirmiştir.

¹⁷⁹ Bikaî, XII, 167.

¹⁸⁰ Bikaî, XII, 168.

¹⁸¹ Bikaî, XII, 169.

¹⁸² Meryem, 19/7.

¹⁸³ Meryem, 19/8.

¹⁸⁴ Taberî, *Tefsîr*, VI, 348; Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 5; Bikaî, *Nazmu'd-Dürer*, XII, 167, Reşit Rıza, *Tefsîru'l Menâr*, III, 298–299.

“*Rabbi Meryem’e hüsnü kabul gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımı ile görevlendirdi.*”¹⁸⁵ ayetinden Hz. Zekeriya’nın böyle bir görevi üstlenecek sorumluluğa sahip ve Allah tarafından seçilmiş biri olduğu sonucuna varabiliriz. Hz. Meryem’in Hz. Zekeriya’ya “*Allah dilediğine hesapsız rızık bağışlar*” şeklinde verdiği cevabı Esed, meal tefsirinde asıl rızık verici olarak Allah’a karşı duyulan sorumluluk bilincine örnek olarak addeder.¹⁸⁶

Hz. Meryem’in hem ibadet ve Tevrat öğrenimiyle ilgilenen, hem de yiyecek içecek gibi doğal ihtiyaçlarını karşılayan Hz. Zekeriya, “*Ey Meryem sana bu rızıklar nereden geliyor?*”¹⁸⁷ diye sorarken, kendi getirmediği nimetlerin kaynağını sorguluyordu. Bize bu ayet ile aktarılan mesaj, kişinin evinde bulunduğu ve kendi elinin emeği ile kazanıp getirmediği şeyi sormakla yükümlü olduğudur.¹⁸⁸

2- Vahyi Sahiplenme İradesi

Hz. Zekeriya ve eşinin yaşı oldukça ilerlemişti. Artık evlât sahibi olmaları imkânsızdı. Mabetteki görevini kendisinin ölümünden sonra yerine getirecek herhangi bir naip göremiyordu. Tevrat’ın tamamen yok olması endişesi içindeydi. Allah’tan evlât istemesi gayesi sadece bu nedendendi: “*Doğrusu ben, arkamda iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır. Tarafından bana bir oğul/veli ver.*”¹⁸⁹ Gençlik yıllarını çocuksuz geçirmiş, başka bir kadınla evlenerek de çocuk sahibi olabilmek yolunu denememiş birinin ömrünün son yıllarında sadece çocuk sahibi olma arzusuyla hareket etmeyeceği açıktır. Yukarıda geçen ayette belirtildiği üzere Hz. Zekeriya sırf baba olma arzusu ile oğul istememekte, yönetim görevini üstlenme ihtimali olanların hal ve tavırlarından duyduğu endişe ile kendi ölümünden sonra peygamberlik görevini üstlenebilecek vasıflarda bir velî, dost, naip talep etmektedir. İlâhî dinin eğitimini üstlenebilecek bir vekil için bu içten duaları, kendisinin konuyu ne kadar önemseydiğine ve sahiplendiğine açık delildir

¹⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/37.

¹⁸⁶ Muhammed, Esed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002, s. 77.

¹⁸⁷ Âl-i İmrân, 3/37

¹⁸⁸ Şa’râvî, Muhammed Mütevellî, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü Tûrâsî'l-İslâmî, Kahire, trs., II, 2319.

¹⁸⁹ Meryem, 19/5.

II. İSLAM KAYNAKLARINDA HZ. ZEKERİYA

Kur'an-ı Kerim'in insanlığa Allah'tan gönderilmiş son mesaj olmasının doğal sonuçlarından biri, bu son mesajda olabildiğince öze yer verilmiş ve teferruatın hafzedilmiş olmasıdır. Söz konusu özelliğin bariz olarak görüldüğü alanlardan biri, Kur'an kıssalarıdır. Kur'an kıssalarında o hikâyenin anlatılması ile amaçlanan hedef, temel mesaj neyse, onu şekillendirecek kadar detaya yer verilmiş, diğer yan bilgiler ya özetlenmiş ve aradaki gelişmelerin okuyucu tarafından düşünülmesi istenmiş ya da bazen tamamen değerlendirilme dışı tutulmuştur. Aynı kıssanın Kur'an'ın farklı yerlerinde farklı yönlerine odaklanarak anlatılmış olması da bu husustan kaynaklanır.

Kur'an-ı Kerim ayetlerinin olayları az ve öz olarak nakletmesinin tefsir ilmine yansımalarından biri, onun değinmediği noktaların araştırılarak ara bilgilerin derlenmesi şeklinde olmuştur. Bazen ana mesajın tefsir içinde berraklığını yitirmesine de yol açan bu yöntemin, özellikle önceki kitap sahiplerinin bilgilerine başvurulmasıyla yani İsrailiyat şeklinde genel bir isim altında toplanabilecek haberlerin derlenmesiyle elde edildiği bilinmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Hz. Zekeriya kıssasıyla alâkalı olarak tarih ve tefsir kitaplarına karışan ancak Kur'an'da bir karşılığı bulunmayan bilgilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede İslam literatüründe Hz. Zekeriya'nın nasıl tanıtıldığı ve Kur'an'ın sunduğu bilgilere nelerin eklendiği daha rahat anlaşılacaktır.

A- Hz. Zekeriya'nın Nesebi

Kur'an'ın sadece peygamberler zinciri içindeki yerine işaret ettiği Hz. Zekeriya'nın nesebiyle ilgili bazı detaylı ama farklı bilgilere rastlanmaktadır. Bunlarda onun soyu şöylece zikredilmektedir: Zekeriya b.Berehya(b.Ledün de denir)b.Müslim b.Sudeyka b. Haşban b. Davud b. Süleyman b. Müslim b.Sudeyka b.Berehya b. Balata b.Nahur b.Şelum b.Behfaşad b.İynamin b.Rahbeam b.Süleyman b.Davud.¹⁹⁰

Zekeriya b. Berehya b.Adüv b.Müslim b. Saduka b. Yahsan b.Davud b.Süleyman b.Sudeyka b. Nahur b. Selum b.Nehfaşad b.İnamin b. Rahyeam b. Süleyman b. Davud.¹⁹¹

¹⁹⁰ Fakî, Muhammed , *Kısasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü'l-Vehbe, Kahire, 1989, s. 409.

¹⁹¹ Nisâbüri, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed, *Kısasü'l-Enbiyâ-Arâisü'l Mecâlis-*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, s. 371.

Zekeriya b.Berehya (Zekeriya b.Danoğlu da denir) b. Ledün b. B. Müslim b.Saduk b. Hasben b. Davud b. Süleyman b. Müslim b. Sadika b. Berehya b. Balata b. Nahur b. Şelum b. Behfeşad b. Eynamin b. Rahbeam b. Süleyman b. Davud ebu Yahya b. Beni İsrail.¹⁹²

Zekeriya b. .Berehya b.Azen b.Müslim b. Saduka b.Nehşan b.Davud b. Süleyman b. Sudeyka b.Nahur b. Şelum b. Nehfaşad b.Enba b. Lebna b. Rahbeam b.Süleyman b. Davud.¹⁹³ Ayrıca Taberî, İbn İshak'ın zikrettiği bir başka silsileden de bahis açmıştır.¹⁹⁴

Hz. Zekeriya'nın soyuna dair verilen bu bilgilerin ortak noktası Berehya oğlu ifadesidir. Bu da bize Eski Ahit'deki Zekerya kitabında ismi geçen peygamberin künyesini hatırlatır. Zuhaylî "*Babasının adı ise Berhiya'dır. Dikkat edilecek olursa adı Berhiya oğlu Zekeriya olan bir başka kişi daha vardır. Bunun Hıristiyanlarca kabul edilen bir yasa kitabı vardır. Bu kişi Hz. Mesih'ten yaklaşık üç asra yakın bir süre önce Darius döneminde yaşamıştır.*"¹⁹⁵ diyerek bu ayrıntıya tefsirinde dikkat çeker. Soy Hz. Davud'a kadar dayandırılırken zikredilen Sudeyka, Nahur, Rahbeam, Selum-Şelum ortak isimler olarak zikredilirken; Nehfaşad-Behfaşad, İnamîn isimleri iki ya da üçünde beraber zikredilerek soyu Hz. Davud'a kadar çıkartılır. Barahya-Berehya adı bazen Yuhayya olarak da geçer. Berehya Berihya şeklinde zikredilebilir.¹⁹⁶ Taberi tarihinde ise Hz. Zekeriya için; Berhayan'ın oğluydu. Davud'un oğlu Süleyman'ın oğlu Rahbaim oğullarındandı, der.¹⁹⁷

Kur'an-ı Kerim'de İmrân'ın karısı¹⁹⁸ olarak nitelenen Hanne'nin nesebi ise, Fakut kızı olarak verilir. Meryem'in annesi Hemme idi, Yahuza'nın soyundandır da denilmiştir.¹⁹⁹Hanne'nin nesebi, soyu hakkındaki bilgiyi yalnızca İslâm kaynakları verir. Hanne evlât sahibi olabilme yaşı çoktan geçmişti. Aktarılan bazı rivayetlere göre Hanne; bir gün bir ağaç altında otururken dallar arasında yavrularını besleyen bir kuş görür.²⁰⁰ Gördüğü bu sahne annelik hislerini kabartır ve Allah'tan kendisine bir evlât vermesi için dua eder. Anne olacağını anladığında ise vakit kaybetmeksizin yavrusunu adar.²⁰¹ Bu adama olayı aynı zamanda apokrif dediğimiz İnciller'de de zikredilerek bu çocuğu adama geleneğinin önemimi

¹⁹² İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *İslam Tarihi, el-Kamil fi't-Tarih*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, trs., II, 47.

¹⁹³ Şehabettin, Ahmet, *Nihâyetü'l-Erib*, XIV, 195.

¹⁹⁴ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarih-i Taberî*, Sağlam Yayınevi, İstanbul trs., I, 586.

¹⁹⁵ Vehbe, Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, I-XV, çev. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Risale Yayınları, İstanbul, 2005, VIII, 303.

¹⁹⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 262.

¹⁹⁷ Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 300.

¹⁹⁸ Âl-i İmrân 3/33, 35.

¹⁹⁹ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, VIII, 305.

²⁰⁰ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşaf*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvaz, Mektebetü'l-Ubeyke, Riyad 1998, I, 548; Şehabeddin Ahmed, *Nihâyetü'l-Erib*, XIV, 196.

²⁰¹ Dikmen, Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, Cihan Yayınları, İstanbul, 1987, s. 463; Ahmet, Behçet, *Peygamberler Tarihi*, Uysal Kitabevi, Konya, 1994, s. 337.

zihnimizde kuvvetlendirir. “*Hanna, Hanna, Rab senin duanı işitti. Hamile kalacaksın ve doğuracaksın, senin soyun bütün dünyada anılacak. Hanna dedi: Tanrım! Rabbim gerçektir ki eğer doğurursam ister oğlan ister kız olun onu Rabbime, Tanrıma adayacağım ki O’na hizmet etsin*”²⁰²

Esas olarak burada dikkat edilmesi gereken nokta, nesebe dair bu aktarımların her birinin, Eski Ahit’te kitabı bulunan Zekeriya’nın nesebine dayanıyor olmasıdır.²⁰³

İslâm kaynaklarında yer alan soy bilgileri böylece özetlenebilir. Hz. Zekeriya hakkındaki bilgileri daha geniş boyutlarıyla anlamak ise, Hz. Meryem’in daha annesinin karnundayken Allah’a adanmasını anlamaktan geçmektedir. Bu nedenle İslam kaynaklarının bu konuda bir hayli fazla teferruata yer verdiği dikkat çekmektedir. Birinci bölümde de zikrettiğimiz bu adama geleneğinin İslâm Literatürü’ndeki hallerini bir tekrar gibi görünse de Hz. Zekeriya ile ilgili yapılan aktarımların başlangıcını oluşturduğundan yeniden değineceğiz.

B. İmrân’ın Karısının Adağı

İmrân’ın karısı hamile olduğunu anlayınca, Allah’a şükrünü ifade edebilmek amacıyla hangi cinsiyette evlât dünyaya getireceğini düşünmeden yavrusunu mabede adamıştı. İmrân* mabette görevli bir din adamı-kâhinlerin başı ve İsrailoğullarının önde gelen bir ismi idi.²⁰⁴ Tıpkı Zekeriya a.s. gibi çok ileri yaşta evlat sahibi olabilmmişti.²⁰⁵ Eşi İmran, doğmamış çocuğun adandığını duyunca ya kız olursa diyerek eşine kızmış ve adanma işinde doğacak çocuk kız olursa mabetteki Yahudi din âlimlerinin bu adamaya mani olacaklarını düşünmüştü ve bu düşünce ikisini de oldukça üzmüştü.²⁰⁶

²⁰² Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 51.

²⁰² Taberî, *Tarih-i Taberi*, II, 79; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve ’n-Nihâye*, Beyrut, 1966, II, 94.

²⁰³ Zekeriya, 1/1.

* İmrân kelimesinin Hz. Meryem’in babası olması sebebiyle İbranice menşeli olduğu kabul edilir. Aslı Amram’dır. Sadece Thomas İncili’nde İmrân’ın adı Jochaim olarak geçmektedir. Bkz. Harman, Ömer Faruk, “İmrân”, *DİA*, XXII/232.

²⁰⁴ Taberî, *Tarih-i Taberi*, II, 79; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve ’n-Nihâye*, II, 94; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed Ebû Abdillah, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’an*, ter. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1997, IV, 172; Râzî, Fahrreddîn, *Tefsîru’l- Kebîr*, I-XXXII, Mısır trs., VI, 269; Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, I-X, Azim Yayıncılık, İstanbul trs., II, 356; Babanzâde, Ahmed Naîm- Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982, IX, 165.

²⁰⁵ Şehabeddin Ahmed, *Nihâyetü’l-Erib*, XIV, 196.

²⁰⁶ Sa’lebî, *Arâis*, s. 233; Kurtubî, *Ahkâmü’l-Kur’an*, IV, 183; Mehmet Vehbi Efendi, *Hülâsatü’l-Beyân*, II, 585; Nîsâbü’rî, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, s. 1427; Tümer, *Hz. Meryem*, s. 156.

Bu düşünce ve kederin İmran'ı ölüme kadar götürdüğü anlatılır.²⁰⁷ Hanne ilerlemiş yaşına rağmen çocuk istemiş, istemekle kalmamış doğacak çocuğunu da cinsiyetini düşünmeden adamıştı.²⁰⁸ İsrailoğullarının geleneklerine göre sadece erkek çocuklar adanabiliyordu. Ancak bebek kızdı ve bu durum genel temayülün dışına çıkmayı gerektirecekti: “*Hani İmrân'ın karısı 'Rabbim! Karnımdaki çocuğu surf sana hizmet için adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkiyle işitensin, bilensin, demişti.*”²⁰⁹

Çocuğunu dünyaya getirip de kız olduğunu gören Hanne de ziyadesiyle üzülmüştü. “*Onu doğurunca Rabbim onu kız doğurdum. Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. Erkek kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim, onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.*”²¹⁰

Kur'an-ı Kerim de zikredildiği üzere Meryem'e adının annesi tarafından verilmiş olması; Hz. Meryem dünyaya geldiğinde babasının ölmüş olduğuna delalet edebilir. Çünkü âdete göre çocuğa ismi babası vermektedir.²¹¹ İmran'ın ölümünden sonra onun görevini Hz. Zekeriya'nın aldığı belirtilerek de İmran'ın Hz. Meryem doğmadan önce öldüğü vurgulanır.²¹² Ancak yine de Hanne ilerlemiş yaşına rağmen çocuk istemiş; istemekle kalmamış doğacak çocuğun da cinsiyetini düşünmeden adamış olması önemlidir.²¹³

İsrailoğullarının geleneklerine göre sadece erkek çocuklar adanabiliyordu. Razî tefsirinde İsrailoğullarının herhangi bir ganimeti ya da esiri olmadığını; çocuklarını mabede adayarak hem mabet hizmetlerini yerine getirmiş hem de Allah'a taatlerini bu şekilde ifade etmiş oluyorlardı, der.²¹⁴ Giriş bölümünde kısaca değindiğimiz üzere o dönem Yahudiler sürgünden henüz dönmüş ve mabedin inşasına ancak başlayabilmişlerdir. Bu nedenle adı geçen tefsirde belirtildiği gibi İsrailoğullarının herhangi bir serveti olmadığı kuvvetle muhtemeldir.

Taberî tarihinde Allah'ın Hz. Zekeriya'ya şu vahyi yolladığını yazar. “*Var Meryem'in babasına, o kız çocuğunu erkek çocuk yerine kabul ettiğimi müjdele! Hacetini reva kıldım. Mescide götürsün. Andında dursun! diye buyurdu.*”²¹⁵

²⁰⁷ Babanzâde-Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 165; İbnü'l Esîr, *İslam Tarihi*, I, 272, Taberî, *Tarih-i Taberî*, II, 90; Sa'lebî, *Arâis*, 233; Taberî, *Muhtasar Taberî Tefsiri*, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali es-Sabunî-Salih Ahmet Rıza, ter. Beşir Eryarsoy, Ümit Yayıncılık, İstanbul, trs., II, 247.

²⁰⁸ Taberî, *Tarihi*, II, 78.

²⁰⁹ Âl-i İmran, 3/35.

²¹⁰ Âl-i İmran, 3/ 36.

²¹¹ Razî, Fahrettin, *Tefsîr-î Kebîr*, VI, 276.

²¹² Muhammed Beyrûmî Mehran, *Derasatün Tarihi min Kur'an-ı Kerim*, Beyrut, trs, III,245.

²¹³ Taberî, *Tarih-i Taberî*, II, 78.

²¹⁴ Razî, Fahrettin, *Tefsîr-î Kebîr*, VI, 274.

²¹⁵ Taberî, *Tarih-i Taberî*, II, 302.

Beyt-i Makdis'e adanan çocuk ergenlik çağına kadar mabette Tevrat okumayı öğrenir, mabedin gerekli hizmetini yerine getirirdi. Ergenlik çağına geldiği zaman çocuğa mabette kalıp kalmayacağı konusunda tercih yapma hakkı tanınır; eğer mabette kalmayı seçerse artık bir daha oradan ayrılamazdı. Ömrünü Tevrat okumaya ve mabet işlerine adardı. Mabede adanan çocuklar sürekli orada yatıp kalktıklarından ve Tevrat'ı okuyup yazmaları nedeniyle adet görecekları için kız çocukların Beyt-i Makdis'e adanması geleneği yoktu.²¹⁶ İşte bu şartlarda Hz. Meryem'i korumak ve en güzel şekilde yetiştirmek için Allah; O'nun bakımını Hz. Zekeriya'ya bizzat vermişti.²¹⁷

Hanne çocuğunu Nasıra'da büyük ihtimalle Kudüs'de dünyaya getirmiş²¹⁸ ve doğan çocuğun kız olmasına bakmaksızın adağını yerine getirmiştir. Tek çekindiği nokta eşini kaybetmiş olmasıydı.²¹⁹ Babası öldüğünde Hz. Meryem'in birkaç aylık bebek olduğu da söylenmektedir.²²⁰ Meryem babasını hangi yaşta kaybetmiş olursa olsun, bakım sorumluluğunun kimde olacağı konusu İsrailoğullarının gündemini meşgul etmiştir. Çünkü Yahudi din adamları adanıp adanamayacağı konusunu bırakıp bu sefer de çocuğun bakımını kimin üstleneceği tartışılmaya başladı. Hz. Meryem; Hz. İsa'nın annesi olarak özel bir yere sahip olsa da doğduğu zaman dilimi içinde de çok özel bir yere sahipti.

Hz. Zekeriya Hanne'ye artık bebeği mabede getirmesi gerektiğini söyler.²²¹ Beyt-i Makdis'e Meryem üç yaşında teslim edilir ve orada bakirelik yemini edenlerle mabette kalmaya başlar. Taberi tarihinde Hıristiyanların Meryem'in altı aylıkken mabede getirildiğini iddia ettiklerini bildirir.²²² Bundan sonraki problem Meryem'in velayetinin kimde olacağıdır.

Hz. Zekeriya Hz. Meryem'in bakımını üstlenmek istiyordu. Buna sebep olarak da eşi Elizabet'in Hz. Meryem'in teyzesi²²³ olmasını gösteriyordu.²²⁴ İbn Kesir, Zekeriya Peygamberin eşinin Meryem'in ablası olduğu yolunda bir başka rivayetten daha söz eder.²²⁵

²¹⁶ Tabatabâi, *Mizân*, III, 260; Muhammed Kutub, *Kur'an-ı Kerim Araştırmaları*, II, 409; İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi*, I, 272; Sa'lebî, *Arâis*, s. 233.

²¹⁷ Tabatabâi, *El-Mizan fî Tefsiri'l Kur'an*, III, 265; Muhammed Beyrûmî Mehran, *Dersatün Tarih min Kur'an-ı Kerim*, III, 245; Baybal, Sami, *İbrahîmî Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002, s. 199.

²¹⁸ Harman, "Meryem", XXIX, 237.

²¹⁹ Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 576; Uzunoğlu, Nurettin, *Peygamberler Tarihi*, Acar Yayıncılık, Ankara, trs., s. 216; Köksal, Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, II, 305; Güç, Ahmet, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa", *Diyanet İlmî Dergi*, XXVIII, sy 2, s. 75.

²²⁰ Soyak, Zekeriya, *Kıssalar-Hisseler*, Nevşehir, 2007, s. 278.

²²¹ Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 581.

²²² Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 585.

²²³ Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 585; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 54; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, VI, 279; Taberî, *Taberî Tefsiri*, II, 247; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 305; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, III, 207; Sa'lebî, *Arâis*, s. 234; Tümer, *Hz. Meryem*, s. 155; Luka, 1/7; Harman, "Meryem", XXIX, 240.

²²⁴ Taberî, *Tarih-i Taberî*, II, 301; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, trc. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006, I, 259.

²²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 54.

Hz. Meryem ile Elisabet'in kuzen olduğunu vurgulayanlar da vardır.²²⁶ Ancak mabetteki din adamları önce kız olmasından dolayı almak istemedikleri Hz. Meryem'in bakımını üstlenmek için daha sonra yarıştıkları görülmektedir..²²⁷ Babasının kendilerinin önderleri olması nedeni ile bu bakımı Hz. Zekeriya'ya vermek istemediler. Hz. Zekeriya eşinin teyze olmasından dolayı kendisinin bu göreve daha layık olduğunu iddia ederken diğer din adamları bebeğin bakımına en layık kişinin esas olarak annesi olduğunu; ancak bu bebeğin –muharrar* - olarak adandığından adetleri üzere kura çekilmesi gerektiğini belirttiler.²²⁸ Kura çekilmesi gerektiğini ısrarla vurguladılar.²²⁹

Hz. Meryem; gerek babasının Yahudi toplumundaki yeri gerekse yaşı ilerlemiş bir kadının mucizevî olarak dünyaya gelen bir evladı olarak; kız olmasına bakılmaksızın mabetteki din adamları tarafından velayetini alma noktasında yarışıldığı bir çocuk olmuştur. Bu yarışa bir sebep olarak da Hz. Zekeriya'nın o zamanki Yahudi âlimlerinin Hz. Zekeriya'yı kıskanmaları ve kendisini peygamber olarak kabul etmedikleri bildirilir.²³⁰

C.Meryem'in Bakımıyla İlgili Çekilen Kura

Hz. Zekeriya Hz. Meryem'in bakımını çok istemesine rağmen bunu mabede görevli din adamlarını ikna ederek değil, kura usulüyle üstlendiği bilgisi, Kur'an'da açıkça bildirilmektedir. İslam kaynaklarında ise bu kura ile ilgili ayrıntılı bilgi yer almaktadır.

Yahudi din adamları-ahbar- öteden beri kura usulü uygularlardı. Zikredilen din adamı-ahbar sayısının otuz kadar olduğu; Kâbe'nin hizmetinde nasıl belirli bir aile, grup varsa aynı geleneğin Beyt-i Makdis içinde var olduğu söylenir.²³¹ Onlar Tevrat yazdıkları kalemleri suya bırakır “kimin kalem su üstüne çıkarsa o üstün gelsin diyerek suya bırakırlardı.²³² Bu kuranın Meryem için üç kere tekrarlandığı ve her defasında Hz. Zekeriya 'ya çıktığı da gelen rivayetler arasındadır.²³³

²²⁶ Altındal, Aytunç, *Üç İsa*, Alfa Yayınlar, İstanbul, 2004, s. 27.

²²⁷ Zemahşeri, *Keşşâf*, I, 548.

* Muharrar: Sözlük anlamı olarak özgürlüğüne kavuşturulmuş, kimsenin kendisi üzerinde hak ilintisi kalmamış kişi olarak tanımlanırken, terim olarak dünya işlerinden uzaklaşmış ve kendini Allah'a adanmış kişiye verilen addır. Bkz. Karaman, *Kur'an Yolu*, I, 547.

²²⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, I, 260.

²²⁹ Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, II, 305; Sa'lebî, *Arâis*, s. 234.

²³⁰ Soyak, *Zekeriya, Kıssalar Hisseler*, s. 278.

²³¹ Nisâbü'rî, *Arâis*, s. 372.

²³² Schleifer, Aliah, *İslâm'ın Kutsal Meryem'i*, s. 30; İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi*, I, 273; Sa'lebî, *Arâis*, s. 234.

²³³ İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi*, I, 273; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 96.

Beyt-i Makdis'in hizmetinde bulunan din adamları-ahbardan ki bunların tam sayısı yirmiyedi²³⁴ olarak açıklanır; ondokuz tanesi Tevrat yazdıkları kalemleri alarak kura çektiler²³⁵. Kura sonucunda Hz. Zekeriya'nın kalemi suyun üstüne çıkarken diğerlerinin kalemleri suyun dibine çöktü.²³⁶ Kura esnasında Hz. Zekeriya'nın kaleminin akıntının ters istikametinde aktığı da söylenir. Öyle ki bu hal ahbar için bir işaret olmuş ve Hz. Meryem'i oracıkta Hz. Zekeriya'ya bırakıp gitmişlerdir.²³⁷

Bir başka anlatımda ise Tevrat yazdıkları kalemleri bir örtünün altına koydukları ve Hz. Zekeriya ya da akîl baliğ olmamış bir oğlan çocuğuna kalemi çektirdikleri bildirilir. Üzerinde Hz. Zekeriya'nın adının yazılı olduğu kalem çıkınca bu kurayı üç kere tekrarladılar. Her seferinde Hz. Zekeriya'nın kalemi çıkmıştır. Bu sonuçtan da memnun kalmayınca kalemlerini suya atarak kura çekmeye karar vermişlerdir.²³⁸

Evlât hasretine bağlı olarak duasına geçmeden önce Hz. Zekeriya ile ilgili bir başka kura rivayetinden de bahsetmemiz gerekir. Bu da Hz. Meryem'in bakımını ikinci olarak verilmesi ile ilgilidir. Esas olarak Taberî'de hikâye ediliyor olmasına rağmen biz bununla ilgili metni birinci bölümde aktardığımızdan Yusuf için çekilen kura metnini burada tekrar aktarmayacağız.²³⁹

“Gerçekten kemiklerim yıprandı, saçlarım ağardı.”²⁴⁰ ayetinden yola çıkarak Hz. Meryem'in bakım sorumluluğunu Hz. Zekeriya'nın üstlenmek istediği yorumu ile karşılarız. Yaşlı olması ve kendine ölümü yakın hissetmesinden dolayı Hz. Meryem'in bakımını paylaşma isteğini ahbara bildirir. Daha önce Hz. Meryem'in bakımını üstlenme konusunda yarışan din adamları bu sefer yaşadıkları kıtlık-kriz dolayısıyla Hz. Meryem'in bakımını üstlenmek istemezler. Yeniden kura çekerler ve bu görev İmrân'ın yeğeni, Hz. Meryem'in amcaoğlu marangoz Yusuf'a çıkar. Artık sorumluluk Yusuf b. Yakup b. Masan'dadır.²⁴¹ Neccâr eserinde Hz. Meryem ile Yusuf'un Mısır'a gidişlerinden bahseder.²⁴²

Bu ikinci kura; Kur'an-ı Kerim'de yer almazken ve resmî İncillerde bu kuradan hiç bahsedilmezken bazı İslâm kaynaklarının bu anlatımlara yer vermesi, apokrif İncillerin kaynak olarak kullanıldığı kanısını uyandırmaktadır.²⁴³ Çünkü Kitab- Mukaddes'de Yusuf

²³⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 552.

²³⁵ Sa'lebî, *Arâis*, s. 372; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, VI, 279.

²³⁶ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınları, İstanbul, II, 258.

²³⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, VI, 309; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 96.

²³⁸ Taberî, *Taberi Tarihi*, II, 303.

²³⁹ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 54.

²⁴⁰ Meryem, 19/3.

²⁴¹ Tümer, *Hz. Meryem*, s. 157.

²⁴² Neccâr, Abdu'l Vahhâb, *Kıyasü'l Enbiya*, s. 460.

²⁴³ *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 783, MEB Yayınları, İstanbul, 1950.

“Davut evinden Yusuf adındaki adama nişanlı olan bir kıza gönderildi; kızın adı Meryem idi.”²⁴⁴ şeklinde bahsedilir.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki İslâm literatüründeki bir diğer bilgi de Hz. Zekeriya’nın mesleği ile ilgilidir. Ebû Hureyre’den “Zekeriyyâ (a.s.) marangoz idi.”²⁴⁵ Şeklinde bir hadis rivayet edilmektedir. Hadisin sahih olduğu düşünülürse, Yusuf ile Zekeriya’nın mesleğinin aynı olduğu ortaya çıkmaktadır. Mesleklerinin aynı olması, aralarında usta-çırak ilişkisi olabileceği sorusunu akla getirmektedir.

Diğer taraftan kura çekilen suyun neresi olduğu, İslâm kaynaklarında üzerinde durulan bir diğer konu olmuştur. Sa’lebî, buranın Ürdün Nehri olduğunu söylemekle beraber, bu suyun mabedin hemen yakınında veya içinden çıkmakta olan bir kaynak suyu olabileceğini de belirtir. Bu kaynak suyuna Siloam Havuzu²⁴⁶ adı verilir.

Siloam Havuzu deyimi daha eski olan İbranice’den türeyen havuz anlamına gelen eski bir yunanca isimdir. Siloam Havuzu; Kudüs’ün güneyinde Hezekial Tüneli’nin içinden kaynak için de kullanılabilen bir addır. Tünelin yapımından sonra bu tüneli yaptıran Hezekial’in adıyla daha çok anılmıştır. Göksel Kudüs olarak nitelenen Sion Dağı’ndan gelen bir su kanalına verilen ad olduğu da gelen rivayetler arasındadır.²⁴⁷

Bu tünelden bahsetmemizin esas nedeni İslâm Literatüründe zaman zaman Hezekial/Hizkiya’nın kimliği ile tartışmaların yapılmış olmasıdır. Sadece Enbiya ve Sâd surelerinde ismi geçen ve kendisinin hayatı hakkında başka herhangi bir bilgiye rastlanmayan Zülkifl’in²⁴⁸ Hezekial olabileceği iddia edildiği gibi ‘kifl sahibi’ olarak tanımlanmasından onun Hz. Zekeriya olabileceğini de iddia edenler vardır.²⁴⁹ Hezekial/Zülkifl/Zekeriya aynı şahıslar olabileceği; Kur’an-ı Kerim-ı Kerim’de iki isimle zikredilen peygamberler olabileceği de dikkate alınmak kaydıyla burada zikredilen peygamberin Hezekial olabileceğinin daha kuvvetle muhtemel olduğunu belirtenler de vardır.²⁵⁰ Buradan hareketle tünelin yapım tarihi bizi esas olarak ilgilendirmektedir. Bu iki peygamber arasındaki tarih ayrılığını vurgulamak ve kura çekilen yerin özel oluşuna vurgu yapabilmek için bu tünel hakkında bilgi vereceğiz.

²⁴⁴ Luka, 1/27.

²⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/405; Müslim, *Fedail*, 169; Şeyh Mansûr Ali Nâsîf, *et-Tâcû’l-Câmi’*, Dâru’l-İhyâi’l-Kütübiyye, Mısır, 1962, III, 301/962.

²⁴⁶ *The Encyclopedia of The Islam*, XI, 185_186.

²⁴⁷ McKenzie, John L. *Dictionary of The Bible*,

²⁴⁸ Enbiya, 21/ 85; Sâd, 38/48.

²⁴⁹ Zuhaylî, *Tefsîr’ul-Münîr*, IX, 102–104; Öztürk, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010, s. 297; Sarıçioğlu, *Başlangıçtan günümüze Dinler Tarihi*, s. 249; Bedir, *Kur’an-ı Kerim Atlası*, s. 566.

²⁵⁰ Mevdudî, *Tefhimu’l Kur’an*, III, 327; İslâmoğlu, Mustafa, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 579.

Hezekial Tüneli'nin içinde yer alan bu su; Kudüs'ün ana su kaynaklarından biriydi. Bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve bu tünele ait olan bir kitabe bulunmaktadır.²⁵¹ Kudüs'ün güney doğusunda Hz. Davut'un kurduğu şehrin bulunduğu Hopel tepesinden ve şehrin doğusunda yer alan Gihom adlı vadiden kaynaklanır. Bundan dolayı "Gihom su kaynağı" adı da verilir.²⁵² Başka bir anlatımda da buranın Fırat nehri olabileceği bildirilmiştir.²⁵³ Su kaynağı ve tünel ilişkisi kısaca şöyledir:

Gihon kaynağı suyu doğal olarak Kindron Vadisi'ne akmakta ve bu bölge yerleşim alanı haline geldikten sonra şehrin ana su kaynağı olarak daha iyi kullanabilmek amacıyla bu kaynak suyunu bir havuzda topladılar ve bu havuza 'yukarı havuz' adını verdiler. İlk başlarda yarı kapalı yarı açık tünellerle şehre getirdikleri bu su kaynağını şehirde toplandığı yere ise 'aşağı havuz' adını verdiler. Siloam Havuzu deyiimi Yuhanna kitabında tam olarak zikredilirken Kutsal Kitap'ın muhtelif yerlerinde²⁵⁴ aşağı ve yukarı havuz ibarelerine rastlarız. "Git Siloam Havuzu'nda yıkan! O da gidip yıkandı ve görmekte olarak geri geldi."²⁵⁵ ifadesi ile kutsallığı vurgulanırken; terim olarak bu pasajda daha net kullanıldığını görürüz. Bu su kaynağını Sencerib'in Kudüs'ü kuşatma tehdidini gören Hezekial yerin altından oldukça derin bir kanal sistemi ile şehre getirttiği bilgisine ulaşırız. Yazı dili karakter itibari ile İsa'dan önce sekizinci yüzyılı ve anlatım itibari ile de aynı yüzyılın Tevrat dili karakterindedir.²⁵⁶

Mabette kesilen çok fazla sayıdaki hayvanın kanının bu havuzun kanalları sayesinde bölgeden uzaklaştırıldığını, mabedin temizliğine katkıda bulunduğuna dair ifadelere de rastlıyoruz. Mabedin altında yer alan kanal sisteminin kışın yağmur ve kar sularını toplamaya ve aynı zamanda da bu su deliklerinin büyük miktardaki kanın toplanarak göz açıp kapayıncaya kadar yıkanıp temizlenmesini sağladığı Siloam Havuzu hakkındaki bilgiler arasında yer almaktadır.²⁵⁷

Hezekial'in Kudüs'ü savuna için yaptığı bu tünelin Asur saldırısına karşı susuzluk ve o dönem Asur Askerî kampında olan veba salgınından Kudüs halkını nasıl önemle koruduğu 1867-1869 yıllarında bu tünelin kitabesinin ortaya çıkmasıyla daha belirginlik kazanmıştır.²⁵⁸ Bu kitabeden hareketle Kur'an-ı Kerim'de aynı adla peygamberler olabileceği belirtilse de Hz.

²⁵¹ Achetemeir, Paul, Harper's Bible Dictionary, San Francisco, 1985, s. 951- 953.

²⁵² Achtemer, Paul, Harper's Bible Dictionary, 951, San Francisco, 1985.

²⁵³ Tora, Bereşit, çev. Moşe Farsi, I 16, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, 2010.

²⁵⁴ Aşağı ve yukarı havuz deyimleri için bakınız: II. Krallar, 18/17 , 20/20 ; İşaya, 7/3, 8/6, 22/8-11, Nehemya, 3/15, 2/14, II. Tarihler, 32/2_4, 30,

²⁵⁵ Yuhanna; 9/7

²⁵⁶ Achtemeier, Harper's Bible Dictionary, 952.

²⁵⁷ Johnson, Yahudi Tarihi, s. 147.

²⁵⁸ Johnson, Yahudi Tarihi, s. 92.

Zekeriya ile mezkûr kişinin aynı şahıslar olamayacağı zaman dilimi farklılığından netlik kazanmaktadır.

İslâm kaynaklarında da bu kanaldan Kudüs'e aktarılan su hakkında bilgiye rastlayabilmekteyiz. Bu suyun esas olarak yağmur sularından beslendiği ve bundan dolayı Kudüs'e geldiği noktaya Beyt-i Makdis'de bulunan yağ avlusuna aktığından "Zitâ Avlusı Suyu" adı verildiği bahsedilmektedir. Bu suyun bulunması Beyt-i Makdis'in faziletlerinden olarak zikredilmektedir. Şifalı olduğu ve arefe günleri bu suya zemzem suyunun karıştığına inanılmaktadır.²⁵⁹

Bu suyun kaynadığı ve geldiği yere Siloam Vadisi de denildiği ve bu yerde yetmiş bin peygamberin öldüğü veya öldürüldüğü, peygamberlerin kabirlerinin burada bulunduğu, Hz. İsa'nın buradan göğe kaldırıldığı ve Beyt-i Makdis'i gören bir yerde olduğu rivayetlerini bu şekilde sıralanabilmektedir. Cehennem Vadisi'nin doğusunda bulunduğu ve Hz. Ömer'in burada namaz kıldığı; bu bölgenin tamamen fethinden sonra Hz. Osman'ın bu suyu bölge halkına vakfettiği de anlatılmaktadır.²⁶⁰

Anlatılanların bazılarına göre ise kaynaktan akan su bir havuzda toplanır ve ilk toplandığından daha küçük bir havuza akardı. Bu esnada atılan kalemlerin hangisi Siloam Havuzu'nda kalırsa o kişi kurayı kanmış sayılırdı. Nihayetü'l Erib'de artık bugün böyle bir su kaynağının kalmadığından ve bundan dolayıdır ki; bu suyun mevcudiyetsizliği kura çekilen yerin Ürdün Nehri olduğu ihtimalini daha kuvvetlendirerek İslam araştırmacıları tarafından aktarıldığı belirtilmektedir.²⁶¹

D.Meryem'in Mabed Günleri

Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'i alıp evine götürdüğü, sütanne bularak bakımını sağladığı ve altı yaşına gelene dek evinde baktığı anlatılır.²⁶² Sütanne bularak mabette baktığı da söylenenler arasındadır.²⁶³ Hz. Zekeriya Hz. Meryem'i alarak Beyt-i Makdis'de O'nun için bir oda tahsis etti ve ortasına kapı koydurdu. Bu yere mihrab adı verildi.²⁶⁴ Bu mekânın Kâbe kapısı gibi yüksek bir kapısı olduğu; buraya çıkmak isteyenlerin merdiven kullanması gerektiği

²⁵⁹ Hamevî, Şihabüddîn Ebû Abdullah Yakut b. Abdillâh, *Mu'cemü'l-Büldân*, I-V, Dâru İhyâi't-Türâsi'l Arabî, Beyrut, trs, III/ 241.

²⁶⁰ Hamevî, *Mucem*, III, 242.

²⁶¹ Şehabettin Ahmet, *Nihayetü'l Erib*, XIV/ 197.

²⁶² Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 305; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, s. 581.

²⁶³ İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi*, I, 263.

²⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *İslam Tarihi*, I, 273; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 97; Taberî, *Tarih-i Taberî*, II, 82, Sa'lebî, *Arâis*, s. 234.

kaydedilir.²⁶⁵ Zekeriya bu odaya yedi kapı kilitleyerek girip çıkıyordu.²⁶⁶ Çünkü kız olması nedeniyle başına bir şey gelmesinden korkuyordu.²⁶⁷ Bir başka aktarımda ise mihrabın namazgâhın önünde oturan bölümün önünde bulunan yerin adıdır. İbn-i Cerir o yere önceleri mihrab denmediğini ancak daha sonra merdivenle çıkılmaya başlanınca mihrab denmeye başlandığını söyler.

Ehli kitabın sunak denilen yere de mihrap adını verdiği bilinmektedir. İbadet edilen yerin ön tarafında kapısına da merdivenle çıkılan küçük bir mekân. Mihrabın içi ise mabette olanlar tarafından görülemiyor.²⁶⁸ Mihrab ibadet edilen yer olmakla beraber kendisine güçlkle çıkıldığı için bu adla anılır. Beyt-i Makdis'in kalbi olarak da bilinir.²⁶⁹ Mezbahın, kurban sunumlarının yapıldığı mekâna da o zaman mihrab denildiği kayıtlar arasındadır.²⁷⁰ Bu bölüm mabedin içindedir fakat mabedin içinde olanlar mihrabın içinde olanları görememektedirler.²⁷¹ O dönemdeki mabetlerde kendini ibadete adanmış kimselerin içerisinde ibadet için inzivaya çekildikleri çok basamaklı mekâna verilen addır.²⁷² Hz. Meryem'in odası özel olarak bu adla isimlendirilebilir.²⁷³

İbadet için tahsis edildiğinden ve orada Şeytan ile savaş verildiğinden oturulacak²⁷⁴ yerlerin en hayırlısı olarak nitelenen mabette Hz. Zekeriya Hz. Meryem'e bakmakta; O'nun eğitim ve öğretimini yerine getirirken ise O'ndaki fevkaladelikleri görerek evlât hasreti artmaktadır.

Hz. Meryem'in büyüüşünü gördükçe Hz. Zekeriya'nın evlât hasreti ve isteği artıyordu. Bir de buna akrabalarının kendi işini yerine getiremeyecek vasıfta olmaları O'nun evlât isteğini artırırken Benî İsrail ile ilgili endişesini de artırıyordu. Aslında Hz. Zekeriya'nın isteği kendisinden sonra işlerini yürütebilecek ve Hz. Meryem gibi abid olabilecek bir çocuktü. Hz. Meryem'in yanına girdiği zaman gördüğü zamansız meyveler kendisinin zamansızlığını unutturarak Allah'a yalvarmasına neden oldu. "*Zekeriya O'nun yanına mabede her girişinde bir rızık bulur ve 'Ey Meryem, bu rızık sana nereden geliyor'der; O da Bu rızık Allah tarafındandır, Allah istediğine sayısız rızık verir, derdi.*"²⁷⁵ İslâm araştırmacıları tam bu

²⁶⁵ Nisâbü'rî, *Arâis*, s. 373.

²⁶⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebîr*, VI, 283.

²⁶⁷ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 305.

²⁶⁸ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-Menâr)*, Beyrut, trs., III, 293.

²⁶⁹ Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, s. 358.

²⁷⁰ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, III, 293.

²⁷¹ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, III, 293-294.

²⁷² İslâmoğlu, Mustafa, *Nüzul Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'an-ı Kerim*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 173.

²⁷³ Âlusî, *Rûhu'l-Meânî*, III, 144.

²⁷⁴ Havva, Said, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990, II, 323.

²⁷⁵ Âl-i İmrân, 3/37.

noktada ayette zikredilen rızık kelimesinin mahiyeti üzerinde durarak Hz. Zekeriya'nın nasıl evlat istediği konusunu işlerler.

Rızık kelimesi farklı şekillerde yorumlanmış olsa da esas olan Hz. Zekeriya'nın buradan hareketle tekrar veli-oğul için Allah'a yalvarmasıdır. Genel kanaat Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in yanında mevsim dışı nimetler gördüğü yönündedir. Yazın kış; kışında yaz meyvesi gördüğü ifadeleri vardır.²⁷⁶Başka rivayetlerde söylenen taze meyvelerden²⁷⁷ kasıt da bu olabilir. Bu farklı rızık olayını Meryem'in kerametine bağlayanlar dahi olmuştur.²⁷⁸

Hz. Meryem'e gelen bu rızık balık olduğu ifadelerine rastlayabiliyoruz.²⁷⁹ Ancak Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislerde bu rızık mucizevî bir kaynaktan geldiğine dair bir işaret ya da ifadeye rastlanmamaktadır.²⁸⁰ “*Meryem’ gelen rızıkları görünce daha önce hiç düşünmediği bir fikir aklında kıvılcım gibi çaktı ve dua etti*”²⁸¹Bu ifade bize Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in yanında zamansız meyveleri görmesiyle kendisinin de artık baba; eşinin anne olabilme yaşının geçmesine rağmen çocuk sahibi olabileceği; Allah'ın kime ne zaman vereceğinin sorgulanamayacağını anlatır. Bir başka yorumda ise Mücahit'in rızık kelimesine ilim anlamını da verdiği atf yaparak Âlusî getirmektedir. Âlusî eserinde bu rızık aynı zamanda bilim, hakikat, ilim ve hikmet gibi ruhanî bir rızık olma ihtimali de olabileceğini vurgulamaktadır.²⁸² Aynı eserde ayette zikredilen hesapsız rızığın hem Meryem'e hem de Zekeriya'ya ait olduğu belirtilir.

Rızık nereden geldiğini sorma nedeni Hz. Meryem'in yanına kendisinin dışında bir yabancıyı iyi ya da kötü maksatlarla getirmiş olabileceği endişesini taşıması da vardır.²⁸³

Bu konuda sözün bir hayli uzadığı dikkat çekmektedir. Oysa konuyla ilgili en güzel vurgu; “Allah'ın rızıkı geniştir. Allah bizi nasıl umulmadık yerde rızıklandırıyor bize buna karşı düşen Allah'ın yolundan ayrılmamaktır. Bu kıssayı harikulâde bir olay yapmak için İsrailî ya da İsrailî olmayan hikâyeler uydurmaya gerek yoktur. Allah'ın Rezzak olduğunu biliyoruz. Rızık ne olduğu, nereden geldiği, miktarının ne olduğunu araştırmanın bir anlamı yoktur. Bilmemizi isteseydi Allah bildirirdi. Bu kıssa kimin hakkında niçin geçtiyse bunu

²⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 184; Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali, *Kur'an Işığında Peygamber Kıssaları*, Aslan Yayınları, İstanbul, trs., s. 262; Nîsâbü'rî, *Arâis*, s. 373; Cemal Abdülhâdî Muhammed Mes'ûd-Vefâ Muhammed Rıf'at Cum'a, *Zürriyetü İbrahim ve'l-Mescidü'l-Aksâ*, Şam, 1992, s. 238; Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, II, 323.

²⁷⁷ Taberî, *Tefsir*, I, 243.

²⁷⁸ Fakî, Muhammed, *Kıssâ'ü'l-Enbiyâ*, Mektebetü'l-Vehbe, Kahire, trs., s. 410.

²⁷⁹ Asraf, Muhammed, *Ta'wîl Al-Ahadith*, Keşmir, trs., s. 64.

²⁸⁰ Esed, *Kur'an Mesajı*, s. 77.

²⁸¹ Semih Âtîf Zeyn, *Mecmau'l-Beyâni'l-Hadis -Kıssâ'ü'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim-*, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, Beyrut, 1988 s. 640.

²⁸² Âlusî, *Ruhu'l Meânî*, III, 143.

²⁸³ Tabatabaî, *El-Mizân fi Tefsiri'l Kur'an*, III, 267.

bilmemiz ve bundan ibretler çıkarmamız gerekiyor. Peygamberimizi desteklemek ve İsrailoğullarının karakterleri hakkında bilgi vermek için anlatılmıştır.”²⁸⁴ şeklindeki ifade ile Menar tefsirinde yapılmaktadır.

Hz. Meryem’e nasıl ve nereden rızık verildiği dışında Meryem’in mabet günlerinin Apokrif İncillerde ki hikâye edilişe bakarsak; Hz. Meryem’in üç yaşında mabede teslim edildiği; bu vakte kadar ise yeryüzünde mabet dışında herhangi bir yere ayak bastırılmaksızın yetiştirildiği hakkında bilgi ediniyoruz.²⁸⁵ Aynı yerde Hz. Meryem’in bir güvercin gibi büyütüldüğü ve korunduğu; bir meleğin elinden beslendiği zikredilir. Bu ifade bizi Hz. Meryem’in mucizevî bir şekilde beslendiği ve büyütüldüğü kanaatine vardırır.

E. Hz. Zekeriya’nın Çocuk İstemesi

Hz. Zekeriya Meryem etrafında olup biten olağanüstü hallere şahit olmakla cesaret bularak Allah’tan bir çocuk istediği üzerinde durulmuştu. İslam kaynakları bu talebin gecikmiş bir baba olma talebi değil, sorumluluk duygusunun farklı bir açığa çıkış şekli olduğunu ısrarla belirtmişlerdir:

“Ayrılıkların, çatışmaların bol olduğu bir zamandır. Yahudi halk o dönemde olağan adeti üzerine yaşamaktadır. Dünyanın süsüne işlerine yönelmek; maddî yaşamın sebeplerine-nimetlerine tutunmak; onlar için en pis ve aşağılık nedenler bile eğer menfaatlerini gerçekleştirmeye yarıyorsa mubah ve helal sayılıyordu. Nefislerinde fisku fücür hat safhadaydı. Pazarlarında, tacirlerin işlerinde faiz yaygındı.

Çok az bir grup da Musa’nın öğretilerini korumaktaydı. Beyt-i Makdis’deki Heykelin(tapınak, sunak)korunmasında görevli olan Harun’un zürriyetindendi. Bu sadık ve içinde imanı olan topluluğun bulunması Benî İsrail tarihinde bu sahnelerin yaşanmasına neden oldu. Çünkü bunların davranışları, sözleri diğerlerinin yaptıklarının aksineydi.

Tapınağın hizmetini görmeleri ve din işlerini yönetmeleri olayların tam zıt istikamette gelişmesini sağladı. Bunun sonucunda halk apaçık batılın düşmanı oldu. Nur da karanlığın apaçık düşmanı oldu. Gerçek yalanı şiddetle yok eder oldu. İsrail oğullarına bu iki gurup birbiri ile çelişen iki guruptu. Şan şöhret sahibi tacirler bir tarafta, Harun zürriyetinin başı olan Zekeriya bir taraftaydı.

Zekeriya a.s. bu kargaşanın içinde büyüdü. Akidesini koruyup insanları Allah’ın kulluğuna ve itaate çağırıyordu. Tek hedefi insanları hidayete erdirmektir. O günlük yaşantısını Beyt-i Makdis’le iş yeri arasında helâl rızık arayarak geçiriyordu. Bir kazanç elde

²⁸⁴ Reşid Rıza, *Menâr*, III, 293.

²⁸⁵ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 53.

*ettiğinde açın karnını doyuruyor, mutsuzun gözyaşını siliyor, darda olanın ihtiyacını gideriyordu. Sonra mihraba dönüp Allah'ın rızasını kazanmak için Allah'ı sessiz sessiz zikrediyordu.*²⁸⁶

Hz. Zekeriya'nın hayatını bu şekilde tanımlayan yazar; O'nun hangi koşullarda da evlât varis istediğine dikkati çekmiş olmaktadır. Hz. Zekeriya kendine değil Yakup hanedanına bir varis istemektedir.²⁸⁷ İsteddiği veraset vahiy alabilecek durumda bir varis olmasıdır. İsteddiği mirasçılık din mirasçılığı idi.²⁸⁸ Bunun içindir ki sadece oğul olarak değil ismi de zikredilerek Hz. Yahya ile müjdelenmiştir.²⁸⁹

Hz. Zekeriya mihrabda yiyecekleri görüp cevabı Hz. Meryem'den alır almaz secdeye kapanarak dua etmiş ve Allah O'nun duasını kabul ettiğini O henüz mihrabdayken bildirmiştir.²⁹⁰ “Zekeriya mabette oturmuş namaz kılarken melekler O'na şöyle nida ettiler: *Allah sana kendisi tarafından gelen bir kelimeyi tasdik edici, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.*”²⁹¹ Âlusî tefsirinde bu ayetten yola çıkarak İsrailoğullarında kıyamı olan bir şekilde namaz ibadetinin olduğunu söylemektedir.²⁹²

F. Hz. Zekeriya'nın Ölümü

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zekeriya'nın ölümü ve peygamberliği ile ilgili bir bilgi yokken kendisinin öldüğü mü yoksa öldürüldüğü mü konusu İslâm araştırmacılarının bu konuda ortaya koyulan eserlerde yer verilmiştir. Hz. Zekeriya ile ilgili gerek kendi ad başlığı gerek Hz. Meryem ve oğlu Hz. Yahya başlığı altında pek çok eserde bilgi olmakla beraber birbirinin hemen hemen aynı aktarımlara rastlandığından tekrarlardaki ayrıntılara girmeden ana hatlarıyla bu aktarımları belirlemeye çalışacağız. Peygamberler tarihi kitaplarında Hz. Zekeriya ile ilgili konu başlıklarında esas olarak anlatılan ve tartışılan konu Hz. Zekeriya'nın nasıl öldüğüdür.

Bir kısım anlatımlar O'nun ölümünü Hz. Meryem'in babasız çocuk dünya getirmesi ile ilinti kurarken bir diğer aktarımlar oğlunun öldürülmesi ile ilgili alakalandırılır. Her iki durumda da anlatımlarda esas olan Hz. Meryem ve Yahya'dır.

²⁸⁶ Semih Âtîf, *Mecmau'l-Beyâni'l-Hadis*, s. 635.

²⁸⁷ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2004, IV, 58.

²⁸⁸ Said, Havva, *el-Esas fi't-Tefsir*, VIII, 435.

²⁸⁹ Vekîl, Muhammed es-Seyyid, *Nazarât fi Ahseni'l-Kasas*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1994, II, 270.

²⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/37.

²⁹¹ Âl-i İmrân, 3/39.

²⁹² Âlusî, *Ruhu'l Meâni*, III, 146.

Tüm anlatımlarda kesin olan Hz. Yahya'nın öldürüldüğüdür. Hz. Yahya yaşadığı dönemde insanları Tevrat'ın hükümleri ile yaşamaya çağıran kişiliği ile anlatılır.²⁹³ Kur'an-ı Kerim'de kendisinin takvasından övgü ile bahsedilen iyi huyları örnek olarak zikredilen ve doğumundan önce peygamberliği müjdelendir.²⁹⁴ Çölde yaşadığı ve mütevazılığı ile övülen²⁹⁵ Hz. Yahya'nın ölüm sebebi Yahudi Şeraiti'ne göre uygun olmayan bir evliliğe izin vermemesidir.

O zaman Kudüs şehri Roma İktidarı altındaydı ve şehir Roma valilerince yönetilmekteydi. Dönemin valisi Hirodes-Herod-Herodes zalimliği ile nam salmıştı. Son derece güzel oluşu ile de meşhur kardeşinin kızı Herodya ile evlenmek niyetindeydi. Amcanın istediği bu evliliğe Herodya ve annesi de sıcak bakmaktaydılar. Bu evlilik olayından haberdar olan Hz. Yahya şartlarına göre böyle bir evliliğin olamayacağını duyurdu. Bu ilan üzerine evliliğin gerçekleşmesi imkânsız hale geldi. Hz. Yahya'nın ortadan kaldırılması gerekiyordu. Hz. Yahya'nın kişiliği ve önemini bilen Herodya'nın annesi Hz. Yahya'yı ortadan kaldırmak için bir plan yaptı. Bir şölen gecesi düzenledi ve bu gece de Hirodes'in sarhoş olmasını sağladı. Kızını da oldukça süsleyerek amcasının önünde dans ettirdi, Amca-Hirodes Herodya'dan ne istediğini sorunca O da Hz. Yahya'nın başını isteyince bu talep yerine getirildi ve Hz. Yahya'nın başı kesildi. Kısaca anlatabildiğimiz şekli ile Hz. Yahya'nın ölümü böyle olmakla beraber bu hikâyenin çok küçük farklılıklarla benzer anlatımları vardır. Ancak biz konumuzu teşkil etmemesi sebebiyle bu farklı hikâyelere yer vermeyeceğiz.²⁹⁶ Diğer bazı kaynaklarda Hz. Yahya'nın şehit olduğu belirtilmesine karşı sebebi hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.²⁹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır ise tefsirinde “ *Dünyanın Allah'a karşı değersizliğindedir ki Zekeriya'nın oğlu Yahya'yı bir kadın öldürmüştür*” şeklinde bir hadis aktararak onun ölümü ile ilgili bir bilgi vermektedir.²⁹⁸

Hz. Yahya'nın makam kabri Şam'da bulunmaktadır. Ancak kesik başının buraya nasıl geldiği hakkında şöyle bir bilgi aktarılmaktadır. Halep tarihinde insanların dillerinde dolaşan meşhur rivayete göre Halep Camisi'nde Hz. Zekeriya ya da oğlu Yahya'ya ait olduğu

²⁹³ Sa'lebî, *Arâis*, s. 376.

²⁹⁴ Bkz. Âl-i İmrân, 3/38–41; Meryem, 19/2–15; Enbiyâ, 21/89, 90.

²⁹⁵ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 573; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 295, Şehabeddin Ahmed, *Nihâyetü'l-Erib*, XIV, 204. en-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire, trs., s. 369.

²⁹⁶ Yeşim, Ragıp Şevki, *Allah'ın Peygamberleri*, Yeşim Yayınevi, İstanbul, 1969, IV, 397; Sabunî, Muhammed Ali, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul trs., s. 396; Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 574; Sa'lebî, *Arâis*, s. 289; Soyak, *Kıssalar Hisseler*, s. 284; Nisâbü'rî, *Arâis*, s. 379; Şapolyo, Enver Behnan, *Peygamberler Tarihi*, Önasya Yayınları, Ankara, 1968, s. 225; Vekîl, *Nazarât fî Ahseni'l-Kasas*, s. 285; Behçet, *Peygamberler Tarihi*, s. 348; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, s. 610; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, III, 213.

²⁹⁷ Öngüt, Ömer, *Kıssat-ı Enbiya*, Hakikat Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 578; Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, s. 269.

²⁹⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 359.

söylenen bir kesik baş efsanesi vardır. Ba'belek şehrinde ilk olarak ortaya çıkmış ve Halep şehrinde bulunan İbrahim Makamı'na aktarılmıştır. Bu nakil 435 yılında olmuştur. Çünkü Suyutî'ye göre 434 yılında meydana gelen depremde kesik başın korunduğu sandık açığa çıkmış ve neredeyse bu yangından sadece bu başın saklandığı sanduka kurtulmuştur. Bir başka rivayette ise bu olay 658 yılında Halep kalesinin yıkılması ile ortaya çıkmıştır.²⁹⁹ Hz. Yahya'nın Şam bölgesinde hiç yaşamadığı ve bu dönem tarihinin Filistin toprakları ile herhangi bir ilgisi olmadığı, tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde burada Hz. Yahya'ya ait bir kabir olma ihtimalini azalttığını düşünen tarih araştırmacıları da mevcuttur. Bunlardan birisi Muhammed Beyyumî Mehran'dır. Şam Beldesi'nin tarihini anlattığı eserinde birkaç madde ile bunu açıklar.³⁰⁰ Kurumuş bir kol kemiği parçasının II. Konstantin zamanında Topkapı sarayına konulmuş olup bugün *Kutsal Emanetler* bölümünde sergilenmektedir.

Bu hikâyenin anlatılmasındaki amaç Hz. Zekeriya'nın oğlundan önce mi yoksa sonra mı öldüğünü tespit etme noktasında yaşanan bu vakıanın meydana geldiği zaman dilimi ve ayrıca Hz. Zekeriya'nın duası sonucu Hz. Yahya'nın O'na müjdelenmiş olmasıdır. Aktarımların bir kısmı Hz. Zekeriya'nın ölümünü bu olaya bağlar. Oğlunun ölüm haberini alan Hz. Zekeriya kendisinin de öldürüleceğini anlar ve oradan kaçır. İşte Zekeriya'nın meşhur ve en çok bilinen ölüm hikâyesi burada başlar.

Hz. Zekeriya Beyt-i Makdis'in yakınındaki bir bahçeye kaçır. Bahçenin sonuna doğru bir ağaç O'na seslenir; yarılır ve içine girer. Şeytan Hz. Zekeriya'yı takip etmektedir ve O ağaca girerken elbisesinden bir kısmını çekiştirerek dışarıya delil olarak çıkartır. Yahudiler bahçenin sonuna gelip de Zekeriya'yı bulamadıkları zaman şeytan onlara ağaç kovuğunu ve delil olarak da elbisenin parçasını gösterir. Bu ağacın ne ağacı olduğu hakkında pek ayrıntı bulunmasa da kavak ağacı olduğu da söylenir.³⁰¹ Elbise parçasını gören Yahudiler Hz. Zekeriya'yı ağaçla birlikte ortadan ikiye bölerler.³⁰² Hz. Zekeriya'nın trajik sonu peygamberler tarihi ile ilgili kaynaklarda bu şekilde zikredilir.

Hz. Zekeriya'nın oğlundan önce mi yoksa sonra mı öldürüldüğüne dair anlatılan bir başka hikâyeden/olaydan bahsedeceğiz. Bu olay şöyledir: *Hirodes; fil ordusunun yöneten komutanlarının başı olan Biyuzazan isimli başkumandanı “ İlâhım üzerine yemin ederim ki Beyt-i Makdis'e ulaşırsam, Beyt-i Makdis'in üzerinde nesil kalmayınca kadar kan*

²⁹⁹ et-Tabbâh, Muhammed Râğıb, *İ'lâmü'n-Nübelâ bi-Târîhi Haleb eş-Şehbâ'*, I-VII, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Halep, 1923, s. 141 vd.

³⁰⁰ Muhammed Beyyumî Mehran, *Derasetün Tarih min Kur'an-ı Kerim*, III, 267 vd.

³⁰¹ Şapolyo, *Peygamberler Tarihi*, s. 222.

³⁰² Fakî, *Kısasü'l-Enbiyâ*, s. 415; Tunalı, Ömer Faruk, *Peygamberler Serisi 'Hz. Zekeriya'*, Gümüş Basımevi, İstanbul, 1985, s. 16; Vekîl, *Nazarât fi Ahsemi'l-Kasas*, s. 291; Nisâbü'rî, *Arâis*, s. 380; Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, *Kısasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, Kahire, trs., IV, 2317.

akitacađım” diyerek gönderdi. Bunun üzerine Biyuzazan her kimi bulursam öldüreceđine dair yemin etti.

Beyt-i Makdis'in sunak bölümüne gelince bir kanın kaynamakta olduğunu gördü. Ey Benî İsrail! Bu kimin kanıdır? diye sordu. İsrail oğulları bu kanın kendilerinden kabul olmayan kurbanların kanı olduğunu söylediler. Biyuzazan beni inandıramadınız, dedi. Benî İsrail bunun üzerine: İlk zamanlarımızdaki gibi olsaydık bizden kurbanlarımız kabul olurdu. Bizden hem krallar hem de vahiy kesildi. Bu yüzden de artık bizden kurbanlarımız kabul edilmiyor. Biyuzazan bunun üzerine 770 erkeğin başını kestirdi ve kaynayan kan sakinleşmedi. İsrailoğullarından 700 oğlan çocuğu getirtti ve onları da kaynayan kanın üzerinde kesti de kan yine de kaynamaya devam etti. 7000 bekâr ve 7000 eş kesti. Kan yine de durmadı. Kanın durmadığını görünce Biyuzazan: Yazıklar olsun! Bana doğruyu söylemediniz. Rabbiniz size neyi emrediyorsa ona sabrediniz. Hiçbir kadın ve erkek kalmayınca kadar hepimizi öldüreceğim.

Öldürmenin şiddetini anlayınca İsrailoğulları 'bu peygamber kanıdır' dediler. Bizi Allah'ın gazabını kazandıracak çoğu işten bizi sakındırıyordu. Biz ona inanmadık ve onu buracıkta öldürdük. O'nun adı Zekeriya oğlu Yahya'dır dediler. Biyuzazan bunları duyunca 'şu anda doğruyu söylediniz. Bu şekilde Rabbin sizden intikam aldı' dedi ve secdeye kapandı. Hirodes'in askerlerden kim varsa dışarı çıkarılmasını emretti ve Benî İsrail'le baş başa kaldı. Kaynayan kana seslendi. 'Ey Zekeriya oğlu Yahya! Benim ve senin Rabbin bildirdi ki senin üzünden kavminin başına ne geleceğini bildirdi.

Bu konuşmanın ardından kaynayan kan durdu ve Biyuzazan öldürmekten vazgeçti. Benî İsrail'in iman ettiği şeye iman ettim. Herodes bana sizden kimse kalmayınca kadar öldürmemi emretti ve ona karşı gelemedim. Ona dediler ki 'sana emrolunanı yap!'

Biyuzazan bir hendek kazmalarını ve atlardan, eşeklerden, develerden, koyunlardan malları istedi. Bu hayvanları boğazlayıp kanlarını aktırdı. O kan askerin içine kadar uzandı. Herodes bu kanın Benî İsrail'e ait olduğunu zannetti ve şehri terk etti. Böylece ölüm İsrailoğullarından uzaklaştı.³⁰³

Bikaî bu olayı eserinde Hz. Yahya'nın babasından önce öldürüldüğüne delil olarak anlatmaktadır. Bizim bu hadiseye burada bu kadar uzun uzun yer verme nedenimiz ise bu olaya benzer bir hikâyenin Talmut'ta Zekeriya adında bir peygamberin ölüm nedeni olarak

³⁰³ Bikaî, *Nazmu'd-Dürer*, XII, 171 vd.

anlatılmaktadır.³⁰⁴ Nebuzaradan'ın çocukları katletmesi de aynı şekilde bu hikâyeye yer verilmeksizin aktarıldığı da bilinmektedir.³⁰⁵

Bu hikâyeyi esas aldığımızda Hz. Zekeriya'nın kabrinin bugün Kudüs şehrinde bulunan 'Zekeriya Makamı' olarak adlandırılan yerde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu öldürme olayının nedeninin farklı anlatıldığı da görülür. Fakat bu ölüm sebebine göre de Hz. Zekeriya'nın Kudüs'de bulunmakta olduğudur. Hz. Meryem'in bebeği olduğu anlaşılınca Hz. Zekeriya'dan başkasının Hz. Meryem'in yanına girmediği, Hz. Meryem'e ancak böyle bir kötülüğün Hz. Zekeriya'nın yapmış olabileceği iftirası hikâyeye edilerek Hz. Zekeriya aynı anlatımla ağaç kovuğunda kesilerek şehit edilmiştir.³⁰⁶ Bir başka anlatım Hz. Meryem'in oğlunu alıp kaçmasına göz yuman ve kendi oğlu Hz. Yahya'nın yerini söylemeyen Hz. Zekeriya kral Heredos'dan kaçarken aynı şekilde öldürülmüştür.³⁰⁷ Bu anlatılanlardan ilkinde Hz. Zekeriya oğlundan sonra ve oğlunun yaşı göz önüne alındığında milattan sonra otuz yıllarında; ikinci ve üçüncü ölüm zamanları değerlendirildiğinde oğlunun doğumundan hemen sonra miladın ilk başlarında öldüğü anlaşılır. Bu iki ölüm tarihi arasında otuz yıl kadar bir zaman farkı oluşur.

Bu arada belirtmek gerekir ki bazı kaynaklar da Şa'ya adlı peygamberin ölüm sebebi olarak da ağaç kovuğuna girmesi ve bunun akabinde ortadan ikiye kesilerek şehit edilmesi gösterilmektedir.³⁰⁸ Şa'ya'nın Hz. Zekeriya ve Yahya'dan önceki İsrailoğullarının peygamberi olduğu; O'nun döneminin kralının Hizkiya olduğu; Babil hükümdarı Sencerib zamanında Beyt-i Makdis'in yeniden imarına çalıştığı bildirilir.³⁰⁹ Hz. Zekeriya'nın ölümü ile ilgili gelen rivayetleri değerlendiren Muhammed Vekil Hz. Zekeriya'nın normal bir şekilde öldüğü kanaatini vurgularken hadiselerin bir kısmının Şa'ya ve İrmiya peygamberler zamanında gerçekleştiğini belirtir.³¹⁰ İslâm dünyasında Hz. Zekeriya'nın ölümü ile Şa'ya arasında bir ilişki kurulmuştur.³¹¹ Bu peygamber Şi'ya olarak da zikredilebilmektedir.³¹² Bu ölüm şekli Şa'ya'nındır diye vurgulayan İslam yazarları mevcuttur. Taberî tarihinde *bıçkı ile öldürülen Şa'ya'dır; Hz. Zekeriya rahat döşeginde ölmüştür*, der.³¹³ Şa'ya Eski Ahit'te yer

³⁰⁴ Talmut, IV, 1. Bölüm, s. 192.

³⁰⁵ Mustafa Kemal Alîm, El_Yahudi Fî Alem'il Kadîm, s. 165, Kahire, 2001.

³⁰⁶ Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, s. 596; Bedir, *Kur'an-ı Kerim Atlası*, s. 559.

³⁰⁷ Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 328.

³⁰⁸ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 243-244; Şa' ravî, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, s. 2296.

³⁰⁹ Şa' ravî, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, s. 2295.

³¹⁰ Muhammed Vekil, *Nazarât fî Ahseni'l-Kasas*, s. 291.

³¹¹ 'Zakarıyya', *The Encyclopedia of Islam*, XI, 405.

³¹² İbnü'l-Esîr, *Tarih*, s. 235.

³¹³ Fakîi, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, s. 415; Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 329.

alan İşaya adlı peygamberin İslâm dünyasında bilinen adıdır.³¹⁴ Şa'ya ile ilgili şöyle bir metin aktarabiliriz:

Allah Şa'ya a.s.ın diliyle onlara vahyetti. Ey gök duy; ey yer işit; Allah istiyor ki Benî İsrail Allah'tan gelen nimetlerine şükretsin onları kerametlerine has kıldı ve diğer kullarına onları üstün kıldı cömertlikle karşıladı. Onlar çobanı olmayan yitik davar gibilerdi de onları Allah topladı başlarına önder koydu. Hastalarına tedavi etti; zayıfları şişmanlattı; şişmanları korudu. Allah bunları yapınca boynuzları büyüdü ve taşlaştılar. Bazıları bazılarını öldürdüler. Bu hata yapan ümmete yazık ola ki. Şayanın bu konuşması bitince üzerine sıçradılar Şa'ya da onlardan kaçtı. Bir ağaca ulaştı ve ağacın kovuğuna girdi. Şeytan Şa'ya'yı takip etti ve onu Yahudilere bildirmek için elbisesinden bir delil aldı. Yahudiler bıçkı aldılar ve ağaçla beraber Şa'ya'yıda ikiye ayırdılar.

Aynı olay ile ilgili olarak; İşaya'ya atfedilen bir Targum pasajı şunu ifade etmektedir: İşaya takip edenlerden kaçıp ağaca sığındığında ve ağaç kesilerek ikiye ayrıldığında, peygamberin kanı fişkırdı ya da konuşmasını bitirince Şa'ya kaçtı ve bir sedir ağacının içine gizlendi. Şa'ya'yı buluncaya kadar ağacı parçaladılar, şeklinde Şa'ya'nın ölüm şekli ile ilgili anlatımlar vardır.³¹⁵ Aynı kaynak; Şa'ya'nın şehitliği efsanesi olarak bu ölüm şeklinin Talmut çevirilerinden Araplara aktarıldığını da ifade etmektedir.

Bir kısım anlatımların Hz. Şa'ya ve Zekeriya arasında benzerlik teşkil ettiğini gözlerken başka yerlerde ise herhangi bir şekilde katle maruz kalmaksızın öldüğü rivayet edilebildiği, bazı eserlerde ise O'nun ölümü ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.³¹⁶

Hız. Zekeriya'nın kabrinin Halep şehrinde bulunmakta olduğu ile de ilgili rivayetler mevcuttur.³¹⁷ Anlaşılan şudur ki Hız. Zekeriya'nın bugün iki adet makam kabri vardır. Bunlardan biri İslâm dünyasında kabul gören Halep Emevî Cami'si içerisinde mihrabın hemen sağında bulunmakta, bir diğer makam kabri ise Kudüs'de Kidron Vadisi'nde Haremi Şerif'in hemen karşısında olduğudur.

³¹⁴ Bosworth, C. E- Donzer, Van- Heinrichs, W. P- Lecomte, G, *The Encyclopedia of Islam*, Leiden, 1997, IX, 382.

³¹⁵ <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=261&letter=I&search=ISAIAH>

³¹⁶ Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, s. 269; Şa'râvî, *Kısasü'l-Enbiyâ*, s. 2318; Muhammed Eşref, *Ta'wıl Al-Ahadith* s. 63 vd; 'Zakarıyya', *The Encyclopedia of Islam*, XI, 405; Fakî, *Kısasü'l-Enbiyâ*, s. 415; Muhammed Ahmed Cârulmevlâ, *Kısasü'l-Enbiyâ*, s. 234; Vekîl, *Nazarât fi Ahzeni'l-Kasas*, s. 290.

³¹⁷ Şapolyo, *Peygamberler Tarihi*, s. 223; Tunalı, *Peygamberler Serisi 'Zekeriya'*, s. 16.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUTSAL KİTAP VE KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN HZ. ZEKERİYA İLE İLGİLİ BİLGİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Kitab-ı Mukaddes'te ismi geçmesine rağmen Hz. Zekeriya ile ilgili doyurucu miktarda açıklama ve bilgi edinilemediği noktasında hiç şüphe yoktur. Aslına bakılırsa Kur'an'ın da Hz. Zekeriya'dan bahsettiği ayetleri de diğer peygamberlerle kıyaslandığında oldukça azdır. Ancak sahip olduğumuz verileri değerlendirerek ve kutsal metinlerde geçen ilgili pasajlar hakkında yapılan yorumları karşılaştırarak konuya dair objektif yaklaşımlar elde etmek mümkündür.

Hz. Zekeriya, Kitab-ı Mukaddes metinlerinde yaşlılığında evlât sahibi olması ile anlatılırken, onun bu metinlerdeki temel özelliği sadece Vaftizci Yahya'nın babası³¹⁸ olmasıdır. Kendisinin hayatı ile ilgili detaylı bilgiye ulaşamaması, belki de Hz. Yahya'nın Hıristiyanlık için özel bir yeri olmasından kaynaklanmaktadır.

Hz. Zekeriya ile ilgili pasajları değerlendirdiğimiz zaman özellikle Luka bölümünde anlatılan bilgilerin Kur'an-ı Kerim ayetleri ile örtüştüğünü ya da benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kutsal kitap metinlerinde isminin anlamı '*Rab hatırlar*'³¹⁹ olarak nitelenen Hz. Zekeriya; "*Rabbinin kulu Zekeriya'yı rahmetle anıdır*"³²⁰ ayeti ile de Kur'an-ı Kerim'de zikredilir.

Kendisinden özellikle Luka bölümünde zikredilmesi enteresandır. Çünkü Yahudi olmayan tek İncil yazarı Luka'dır.³²¹ Daha önceki bölümlerde zikrettiğimiz gibi Hz. Zekeriya, Hz. Harun soyundan Levi sülâlesindedir ve bu aileye mensup kişiler Beyt-i Makdis'in özel hizmetinde bulunurlar. Ancak Yahudi geleneğine göre Hz. Musa neslinden olmadıkları için peygamber olarak kabul edilmezler. Nitekim Kitab-ı Mukaddes'te okuduğumuz gibi Zekeriya

³¹⁸ Encyclopedia International Grolier, "Zekeriya", XXIX, 576; Encyclopedia Americana "John the Baptist" s. 165.

³¹⁹ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Ahit Serisi*; II, 737; *Yeni Ahit Serisi*, I, 269.

³²⁰ Meryem, 19/2.

³²¹ MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Ahit Serisi*, I, 264.

kâhin olarak zikredilir ve sadece oğlu Yahya doğduğu zaman Hz. Zekeriya'dan *peygamberlik etti*³²² diye bahsedilir.

Kitab-ı Mukaddes'te başlı başına "Zekerya" adında bir bölüm olsa da, bu bölümde ismi geçen şahıs, Yahudilerce "küçük peygamber" olarak adlandırılan peygamberlerden on birincisidir.³²³

Hz. Zekeriya Kur'an-ı Kerim'de doğrudan peygamber olarak isimlendirilmemektedir ama ima yoluyla peygamberliği anlaşılmaktadır ve bu husus İslâm ümmetinin icmaı ile de sabittir. Nitekim Kur'an'da peygamber silsilesi olarak gelen ayetlerde³²⁴ isminin zikredilmesi, onun peygamber olduğuna delil olarak kabul edilmiştir.³²⁵

I-HZ. ZEKERİYA'NIN NESEBİ VE SOYU

Kur'an, Hz. Zekeriya'nın soyu hakkında bilgi vermemektedir. Tefsirlere baktığımızda ise, Hz. Zekeriya'nın nesebi ve soyu ile ilgili farklı aktarımlara rastlanmaktadır. Hz. Zekeriya'nın soyuna dair verilen bu bilgilerin ortak noktası Berehya oğlu olduğunu belirtmeleridir. Bu da bize Eski Ahit'teki Zekerya kitabında ismi geçen peygamberin künyesini hatırlatır. Zuhaylî, bu ayrıntıya tefsirinde şöyle işaret eder: "*Babasının adı ise Berhiya'dır. Dikkat edilecek olursa adı Berhiya oğlu Zekeriya olan bir başka kişi daha vardır. Bunun Hıristiyanlarca kabul edilen bir yasa kitabı vardır. Bu kişi Hz. Mesih'ten yaklaşık üç asra yakın bir süre önce Darius döneminde yaşamıştır.*"³²⁶ Dolayısıyla aynı künye ile iki farklı kişinin varlığı dikkat çekmektedir.

Soy Hz. Davud'a kadar dayandırılırken zikredilen Sudeyka, Nahur, Rahbeam, Selum-Şelum ortak isimler olarak zikredilirken; Nehfaşad-Behfaşad, İnamîn isimleri iki ya da üçünde beraber zikredilerek soyu Hz. Davud'a kadar çıkartılır. Barahya-Berehya adı bazen Yuhayya olarak da geçer. Berehya, Berihya şeklinde zikredilebilir.³²⁷ Taberî tarihinde ise, Hz. Zekeriya için, "Berhayan'ın oğluydu. Davud'un oğlu Süleyman'ın oğlu Rahbaim oğullarındandı" denir.³²⁸

Esas olarak dikkatimizi çeken nokta bu nesep aktarımlarının her birisinin, Eski Ahit'te kitabı bulunan Zekeriya'nın "*İddonun oğlu Berehya'nın oğlu Zekeriya*" şeklindeki bilgiye

³²² Luka, 1/67.

³²³ The Encyclopedia Americana, XXVIII, 753.

³²⁴ Meryem, 19/58; En'âm, 6/89.

³²⁵ Encyclopedia of The Qur'an, "Zekeriya", VI, 574, Boston, 2006; Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul, 1955, I, 192.

³²⁶ Zuhaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, VIII, 303.

³²⁷ İbnü'l Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih*, I.262, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2008.

³²⁸ Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 300.

dayanıyor olmasıdır.³²⁹ Dolayısıyla İslâm kaynaklarının, Hz. Zekeriya'nın soyuna dair detayları Kur'an ve sünnet gibi nasslardan değil de, İsrailî kaynaklardan elde ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

II-HZ. ZEKERİYA'NIN EVLÂT İSTEMESİ

Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'e ve ona verilen rızıklara bakıp³³⁰ onun gibi salih bir evlât, ölümünden sonra kendisine bir vekil ve halef olacak birini istemesi olayı Kur'an-ı Kerim'de hikâyelendirilirken, böyle bir özellikten Kitab-ı Mukaddes'te bahsedilmez. Sadece meleğin Hz. Zekeriya'ya bir oğul müjdesi vermesinden altı ay kadar sonra Yusuf adında biri ile nişanlı olan kıza gönderildiği ve bu kızın adının Meryem olduğu kaydedilir.³³¹ Aslında bu ifade, kendisine gelen evlât müjdesini açıkça dile getirirken, onun geç yaşta çocuğa kavuşuyor olmasına da zımnen işaret etmektedir. Yine de bu durumun Hz. Zekeriya'nın özel duası sonrası gerçekleştiği Kutsal Kitap ibaresi olarak mevcut değildir. Buna mukabil Kur'an-ı Kerim ayetlerinde ya da İslâm kaynaklarının çoğunda Hz. Meryem'in nişanlısı olan Yusuf'tan bahsedilmez.

III-HZ. ZEKERİYA'NIN YAŞLILIĞI VE BABA OLACAĞINA DAİR DELİL İSTEMESİ

Diyebiliriz ki, hem Kitab-ı Mukaddes'te hem de Kur'an'da kesinlikle ortak olan nokta Hz. Zekeriya çok yaşlı, eşi de kısır iken çocuk sahibi olduğudur.³³² Hz. Zekeriya o kadar yaşlıdır ki, bir evlât sahibi olacağına inanamaz ve kendisine bir alâmet verilmesini talep eder. İsteği üzerine kendisine verilen alâmet, dilinin tutulması ve konuşamamasıdır. Her iki kutsal metinde ortak olan delil isteme hususu, bu noktadan sonra birbirinden farklı ifadelere dönüşür. Luka, bu delilin Hz. Zekeriya'nın oğlu dünyaya gelinceye kadar konuşamayacağı olduğunu kaydeder.³³³ Kur'an-ı Kerim metninde ise, söz konusu alâmet Hz. Zekeriya'nın tam üç gün konuşamayacağıdır.³³⁴ Görüldüğü üzere her iki metin delil isteme noktasında örtüşürken, delilin süresi noktasında ayrılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'e göre, meleği gördükten sonra Hz. Zekeriya konuşamaz olunca, halk onun mabette olağan üstü bir şeyler

³²⁹ Zekerya, 1/1.

³³⁰ Âl-i İmrân, 3/38.

³³¹ Luka, I/ 27.

³³² Luka, 1/7; Meryem, 19/ 4-5.

³³³ Luka, 1/20.

³³⁴ Meryem, 19/10.

gördüğünü anlamışlardır.³³⁵ Bu durum Kur'an-ı Kerim'de ise, Hz. Zekeriya'nın mabetten çıktıktan sonra halkı sabah-akşam Allah'ı tesbih etmeye çağırması ile anlatılır.

Diğer yandan, Kur'an'da Hz. Zekeriya'ya Hz. Meryem'in bakımını üstlenmesi noktasında atıf yapılyorken,³³⁶ Luka'da Hz. Meryem'e bir çocuğu olacağı haberi verilirken “*senin akrabandan Elisabet*” denilerek aralarındaki yakınlık belirtilmiş ancak yakınlığın ayrıntısına temas edilmemiştir.³³⁷ Hz. Zekeriya ile Hz. Meryem arasında bir bağ belirtilmemekte, Hz. Zekeriya'nın mabede adanan Hz. Meryem'in ihtiyaçları ile ilgilendiği ve onun sorumluluğunu üstlendiği meselesi Kitab-ı Mukaddes'te yer almamaktadır.

IV-HZ. ZEKERİYA'NIN OĞLUNUN ADI

Kur'an ayetlerinde geçtiği üzere, Hz. Zekeriya tek başına kalmamak³³⁸ için dua ederken, kendisine daha önce hiç kimseye ad olarak verilmemiş “Yahya” adında bir oğul müjdelendir.³³⁹ Kitab-ı Mukaddes'te ise, Hz. Zekeriya'nın bir veli istemesi ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmazken, Yahya adının daha önce hiç kimseye verilmediği açıkça belirtilmektedir.³⁴⁰ Dolayısıyla Hz. Zekeriya'nın oğlunun adının kendine özgü bir ilk niteliği taşıması, her iki kutsal metinde de görülen ortak bir noktadır.

Kitab-ı Mukaddes'te, böyle özel bir isme sahip olmasından ve gayet yaşlı bir anne babadan dünyaya gelmesinden olsa gerek, Hz. Yahya'nın nasıl biri olacağı konusunda halkın meraklandığı ifade edilmekte, “*bu çocuk acaba ne olacak diye yüreklerinde sakladılar*”³⁴¹ denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de böyle bir merak vurgulanmazken, Hz. Yahya'nın açıkça övüldüğü görülmektedir: “*Ey Yahya, kitaba sınımsız sarıl, dedik. Biz, ona daha çocuk iken hikmet ve katımızdan kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği vermiştik. O, Allah'tan sakınan, anne babasına iyi davranan bir kimse idi. İsyancı bir zorba değildi. Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selâm olsun!*”³⁴²

³³⁵ Luka, 1/22.

³³⁶ Âl-i İmrân, 3/37.

³³⁷ Luka, 1/36.

³³⁸ Enbiyâ, 21/89.

³³⁹ Meryem, 19/7.

³⁴⁰ Luka, 1/60-62.

³⁴¹ Luka, 1/66.

³⁴² Meryem, 19/12-15.

V-HZ. ZEKERİYA’NIN HZ. MERYEM’İN BAKIMINI ÜSTLENMESİ

HZ. Meryem’in gerek dünyaya gelmesi, gerekse daha doğmadan annesi tarafından adanması konusunda resmî İncillerde bilgi olmamakla beraber, bu konu Kur’an-ı Kerim’de açıkça zikredilmektedir. İslâm Literatürü bu konu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuş, tefsir ve tarih eserlerinde farklı veya benzer aktarımlarla mesele detaylı biçimde incelenmiştir.

Bu aktarımlarda Hanne’nin çocuğu nasıl adadığı ve mabede kızını kaç yaşında nasıl bıraktığı ile ilgili rivayetler yer alır. Buna özellikle Hanne’nin evlât sahibi olmak için bir kuş yuvasına bakarak yaptığı duayı da eklemek anlamlı olacaktır. HZ. Meryem ve HZ. Zekeriya ile ilgili aktarımlarda yer alan bu olaylara benzer anlatımların apokrif metinlerde yer aldığı görülmektedir. Sanki bu metinler, söz konusu iki şahsın hayatını anlatan İslâmî eserlere kaynaklık yapmaktadır.³⁴³

HZ. Meryem’in bakımı için çekilen kuranın nasıl olduğu tartışıla gelmişse de, ayetten³⁴⁴ anlaşılan kesin olarak bir kura çekildiğidir. Genel kabule göre, yazıcılar kutsal metinleri yazarak çoğalttıklarından, kimin Meryem’e vasi olacağına karar vermek için çoğaltma işlemine ara vererek kalemlerini nehre bırakmışlardır.³⁴⁵ Diğer taraftan, ilgili bölümde de aktardığımız üzere, HZ. Meryem’in bakımını üstlenme noktasında çekilen kuranın nerede ve ne şekilde gerçekleştiği de kaynaklarda uzun uzadıya tartışılmıştır.

Kura hadisesinden resmî İncillerde hiç bahsedilmemesi dikkat çekicidir. Kur’an’ın, ayrıntılarına girmeden böyle bir olayın varlığını haber veriyor olması, Müslüman ilim adamlarını detayları keşfe yönlendirmiş olmalıdır. Yinelemek gerekirse, kaynaklarımızda konu hakkında verilen birçok rivayet, apokrif metinlere dayanan İsrâilî haberler niteliğindedir.

VI-HZ. ZEKERİYA’NIN ÖLÜMÜ

Hem Kitab-ı Mukaddes’te hem de Kur’an-ı Kerim’de HZ. Zekeriya’nın yukarıda sözü geçen olaylardan sonraki hayatı ile ilgili bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak kutsal metinlerde bilgi verilmeyişi, İslâm literatüründe HZ. Zekeriya’nın ölümünden bahsedilmesine engel teşkil etmemiştir. Peygamberler tarihi ile ilgili yazılan kitaplarda onun ölümüne yer verilmiş ve öldürülüp öldürülmediği noktasında aktarılan rivayetler sıralanmıştır.

³⁴³ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 49–54.

³⁴⁴ Âl-i İmrân, 3/44.

³⁴⁵ Hamidullah, Muhammed, *Aziz Kur’an*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 202.

Dört İncil'den biri olan Matta kitabında, mabetle mezbah arasında öldürülen Berehya oğlu Zekeriya'dan bahsedilir.³⁴⁶ Dolayısıyla Kur'an'da Hz. Zekeriya'nın ölümü ya da öldürülmesi konusunda bilgi verilmediği halde, Kitab-ı Mukaddes'te bu konunun dile getirildiği görülmektedir. Ancak yorum kitabında, bu pasaja dair kısımda öldürülme nedeni ile ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.³⁴⁷

Zekeriya adında bir peygamberin öldürülmüş olduğundan Talmut'ta bahsedilirken bu peygamberin öldürülmesi ile ilgili vakıa Hz. Zekeriya'nın oğlu Hz. Yahya için İslâm literatüründe yer almaktadır.³⁴⁸ Anlatılan olaylarda ismi zikredilen Buhtunnasır'a İslâm kaynaklarında oldukça geniş yer verilmiş, başkaları ile de karıştırıldığı için 300 yıl kadar yaşadığı tespit edilmiştir.³⁴⁹

Şunu da burada belirtmekte fayda vardır ki, apokrif İncillerde Hz. Zekeriya'nın ölümünden bahsedilmektedir. Buna göre, Hz. Zekeriya zamanın kralı olan Heredos'tan Hz. İsa'yı ve oğlu Yahya'yı saklamıştır. Çünkü Heredos'un kâhinleri yıldızlara bakarak kendisine İsrail'e yeni bir kralın doğduğunu söylemişler, o da krallığının tehlikeye girmesinden endişe ederek yeni doğan çocukların peşine düşmüştür. Meryem'in, Yusuf'un ve İsa'nın kaçmalarını sağlayan Hz. Zekeriya, oğlunun da yerini söylememesi üzerine kralın askerleri tarafından şehit edilmiştir.³⁵⁰ Bu olay, peygamberler tarihi kitaplarında ve tefsirlerde de anlatılmakta³⁵¹ ve yine İsrailiyattan faydalandığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim, Yahudilerin daha önce peygamberlerini öldürdüklerini zikretmiş olsa da,³⁵² tıpkı hayatına dair ayrıntılar ve peygamberliğinde olduğu gibi Hz. Zekeriya'nın öldürülüşü konusunda da susmaktadır. Oysa İslâm dünyası özellikle onun ölümü üzerine odaklanmış gibidir.

Ölümü ile ilgili en göze çarpan nokta Hz. Zekeriya'nın öldürülüş şeklinin bir şekilde Hz. Şa'ya (İşaya) ile karıştırılmış olmasıdır. Hz. Şa'ya'nın ölümü ile ilgili zikredilen ve Talmut Efsanesi³⁵³ olarak nitelenen “sedir ağacı içinde bıçkı ile doğranarak öldürülme”

³⁴⁶ Matta, 23/ 34–35.

³⁴⁷ MacDonal, *Kitab-ı Mukaddes Yorumu, Yeni Ahit Serisi*, I, 149.

³⁴⁸ Talmut, IV, 1. Bölüm, s. 192; Bikaî, *Nazmu'd-Durer*, XII, s. 171 vd.

³⁴⁹ Harman, DİA, “*Buhtunnasır*”, VI, 381.

³⁵⁰ Sarıkçıoğlu, *Apokrif İnciller*, s. 61-62.

³⁵¹ Mesela bkz. Taberî, *Tarih-i Taberî*, I, 328; Sabunî, Muhammed Ali, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul trs., s. 396 Sa'lebî, *Arâis*, s. 289 vd ; Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 573; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, II, 295, Şehabeddin Ahmed, *Nihâyetü'l-Erib*, XIV, 204. en-Neccâr, Abdülvehhâb, *Kasasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire, trs., s. 369; Yeşim, Ragıp Şevki, *Allah'ın Peygamberleri*, Yeşim Yayınevi, İstanbul, 1969, IV, 397; Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, s. 574; Soyak, *Kıssalar Hisseler*, s. 284; Şapolyo, Enver Behnan, *Peygamberler Tarihi*, Önasya Yayınları, Ankara, 1968, s. 225; Vekîl, *Nazarât fî Ahşeni'l-Kasas*, s. 285; Behçet, *Peygamberler Tarihi*, s. 348; Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, s. 610; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, III, 213.

³⁵² Bakara, 2/91.

³⁵³ <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=261&letter=I&search=ISAIAH>

şeklinin İslâm kaynaklarına girme sebebi, belki de Hz. Şa'ya'daki Allah inancının müsteşrikler tarafından İslâm tevhid inancına benzetilerek aktarılması olabilir.³⁵⁴

Hz. Zekeriya'nın ölümüne dair rivayetlerden ulaştığımız sonucu şu şekilde ifade edebiliriz. Tarihte birden fazla Zekeriya olduğu, bunlardan bir ya da ikisinin öldürüldüğü, Hz. Yahya'nın babası olan Hz. Zekeriya'nın ölümü ile ilgili kesin bir kaynağın mevcut olmadığı ve İslam geleneğinde aktarılan ölüm hikâyelerinin resmî olmayan/apokrif İncillerden alınmış olduğu ya da Kitab-ı Mukaddes peygamberi olan İşaya ile karıştırılarak verildiğidir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi Talmut'ta Zekeriya adında öldürülen bir peygamber adı zikredilirken, ; bununla ilgili aynı ölüm olayı İslâm Literatürü'nde Hz. Zekeriya'nın oğlu için anlatılmaktadır.

---

³⁵⁴ Bishop, Eric, *Prophets of Paletsine*, Londra, 1962, s. 86.

SONUÇ

Hz. Zekeriya kutsal metinlerde adından övgüyle söz edilen şahsiyetlerden biridir. Ancak bu konudaki ortak payda, onun misyonu söz konusu olduğunda değişmektedir, zira Kur'an-ı Kerim'e göre o bir peygamberdir, oysa Kitab-ı Mukaddes ondan kâhin olarak söz eder. Ancak bu farklılık onun yaşadığı toplum içerisinde özel bir yeri olduğu gerçeğini değiştirmez.

Kitab-ı Mukaddes'de pek çok pasajda Zekeriya adı geçmekle beraber Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Zekeriya ile hayatı örtüşen sadece Luka İncil'inde bahsedilen kişidir. Tarih sürecinde aynı isme sahip pek çok kişinin olması normaldir. Ancak görülen odur ki; Kitab-ı Mukaddes'de geçen her Zekeriya ismi İslâm Literatüründe hemen hemen aynı kişi olarak anlaşılmış, bu da bir bilgi kirliliğine yol açmıştır. Biz bu sebeple çalışmamızda sadece Kur'an tarafından peygamber olarak kabul edilen Zekeriya'nın kıssasını anlatan Luka İncili'ni ele aldık.

Dini metinler, Hz. Zekeriya'nın özellikle yaşlılığından söz etmektedir; çocukluğu ya da gençliği ile ilgili bir bilgiye yer verilmemektedir. Kur'an-ı Kerim ve Luka'da O'nun yaşlılık dönemindeki yaşantısından bahsedilmektedir. Neredeyse elden ayaktan düşme evresine geldiği bir dönemde Allah'tan kendi değerlerine mirasçı olabilecek vasıfta bir evlât istemesi, bu duanın kabul edilerek baba oluşu, yeryüzü tarihinde ilk olarak bir bebeğe verilecek bir isim olarak oğlunun adının Allah tarafından konması vb. konularla o, her iki metinde de kendisinden övgüyle söz edilen bir kişidir.

Hz. Zekeriya'ya verilen bu büyük mucizenin özellikle Kur'an bağlamında özel bir anlamı vardır: Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelişine yakın bir zamanda meydana gelen bu mucizevî doğum, yaratma mucizesinin sadece Allah'ın elinde olduğuna bir delildir, dolayısıyla özellikle Hz. Zekeriya'nın kıssasının ayrıntısıyla zikredildiği her iki surede de (Âl-i İmran ve Meryem) zımnen anlaşıldığı üzere bu durum, Hz. İsa'ya verilen uluhiyet sıfatı üzerinde tekrar düşünmeye davet etmektedir.

Hz. Zekeriya'nın özellikle İslâm Dünyası açısından önemini artıran bir diğer durum da, onun Hz. Meryem'in bakım sorumluluğunu üstlenmiş olmasıdır. Meryem'in bakımını üstlenme görevinin ona verilmesiyle babalık fonksiyonuna, ona elindeki rızkın nereden geldiğini sorarken kendi getirmediği nimetin kaynağını araştırmakla mükellef tutulan aile reisi misyonuna dikkat çekilmiş olmaktadır. Bu noktada helal haram öğretisinde babanın

fonksiyonuna vurgu yapıldığı da düşünülebilir. Ayrıca en olumsuz durumda bile Allah'tan ümit kesmemek de Hz. Zekeriya'nın alamet-i farikalarından biri olarak görülmelidir. Zira o, onca yıl boyunca çocuksuz yaşarken kendi zamanında yadırganan bir durum olmayan eşini değiştirerek yeni bir eşten çocuk sahibi olma yoluna gitmemiş, sabretmeyi ve dua etmeyi uygun bulmuştur.

Bu ve benzeri şekillerde Hz. Zekeriya'nın hayatından insanlığa ulaşabilecek bir hayli önemli mesaj vardır. Zaten peygamber kıssalarının Kur'an'da tekrar tekrar anlatılmasının temel sebebi insanlığa bu kıssalar özerinden ibret-dersler vermektir. Ne yazık ki ehl-i kitabın yolunu takip eden Müslümanların, temel mesajları almak yerine teferruata saplandıkları dikkati çekmektedir. Tefsirlerde de, kısas-ı enbiya türü eserlerde de, cevabının bulunmasının hayati anlam taşımadığı konularda uzun uzun mülahazalara yer verildiği dikkat çekmektedir. Mesela Hz. Zekeriya'nın ölümü bu konu başlıklarından birini teşkil etmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Zekeriya'nın ölümü ile ilgili bilgi yer alırken Kur'an'-ı Kerim'de O'nun ölümüyle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmediği dikkat çekmektedir. İsrailiyat kaynaklı rivayetler aracılığıyla uzun uzun onun ölüm şeklinin anlatılması, çok önemli bir başka dersin alınmasına mani olmuştur. Bu da hiç kuşkusuz Hz. Zekeriya'nın ölüm-öldürülme sebebidir. İnsanın hırsı uğrunda kutsalı nasıl çiğneyebildiğine örnek teşkil eden bu konuda ders yerine konu takdiminin ön plâna çekildiği görülmektedir. Öte yandan apokrif İncillerde yer alan ölüm şeklinin gerek Şa'ya peygamberle, gerekse Eski Ahit'te yer alan Zekeriya Peygamberle karıştırılmasından artık vazgeçilmesi gerekmektedir.

Neticede Hz. Meryem'in bakımını üstlenmesiyle tarihi bir misyonu üstlenen, ileri yaşlılık döneminde çocuk sahibi olmayı isteyerek bütün imkânsızlıklar içinde bile Allah'a güvenmenin en güzel örneklerinden birini teşkil eden Hz. Zekeriya, kutsal metinler tarafından insanlığa rol-model olarak sunulan simalardan biridir.

BİBLİYOGRAFYA

ACHTEMEIER, *Paul J. Harper's Bible Dictionary*, Harper & Row Publishers, san Francisco, 1985.

AHMET CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1981.

ALTINDAL, Aytunç, *Üç İsa*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

ÂLUSÎ, *Ruhu'l Meânî*, I- XXVII, Daru'l İhya-ü't-Türas el-Arabî, Beyrut, trs.

Ana Britannica, "Yahudilik", XXII, 257–258, İstanbul, 1986.

ASHRAF, Sh. Muhammed, *Ta'wil Al-Ahadith*, Kashmiri Bazar, Lahore (Pakistan).

ATAURRAHİM, Muhammed, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, çev. Kürşat Demirci, İstanbul, 1985.

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2004.

AYDEMİR, Abdullah, *İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1992.

AYDIN, Fuat, *Yahudilik*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

AYDIN, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya, 2005.

_____, *Dinler Tarihine Giriş*, Konya, 1996.

BABANZÂDE, Ahmed Naîm-Kamil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

BEDİR, Ahmet, *Tevhid Yurdu Kur'an-ı Kerim-i Kerim Atlası*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

BAYBAL, Sami, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002.

BAYRAKTAR, Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I-IVX, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2004.

BECAVÎ, Muhammed Ahmed Cârû'l-Mevlâ, es-Seyyid Şehhate, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire, 1984.

BEDİR, Ahmet, *Tevhid Yurdu Kur'an-ı Kerim-i Kerim Atlası*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

BEHÇET, Ahmet, *Peygamberler Tarihi*, Ter. Tacettin Uzun, Uysal Kitabevi, Konya, 1994.

BERANİĞ, Muhammed Ahmed, *Kıyas-ı Enbiya*, I-II, Daru'l-Mearif, Mısır, trs.

- BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I-III, Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın, İstanbul, 2001.
- _____, *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın, İstanbul, 2003.
- BISHOP, Eric, *Prophets of Palestine*, Londra, 1962.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul, trs.
- BİKAÎ, Burhanüddîn Ebu'l-Hasen İbrahim b. Ömer, *Nazmu 'd-Dürer fî Tenâsübi 'l-Âyâtî ve 's-Suver*, I-XXII, Dâru'l Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, 1992.
- BURSALI, M. Necati, *Peygamberler Tarihi*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1999.
- CEMAL Abdülhadi Muhammed Mes'ud-Vefa Muhammed Rıfat Cum'a, *Zürriyetü İbrahim ve Mescid-i Aksa*, Şam, 1992.
- CHALLEYE, Felicien, *Dinler Tarihi*, Ter. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1963.
- CHANEY, Robert, *Essenîler ve Sırları*, Ruh ve Madde Yayınları, çev Duygun Aras, İstanbul, 1993.
- CİLACI, Osman, *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2001.
- CİSRİ, Hüseyin, *Risale-i Hamidiye*, Ter. Manastırlı İsmail Hakkı, Türdav Ofset, İstanbul, 1980.
- CROSS, F. L. -E. A. Livingstone, *The Oxford Dictionary of The Christian Church*, London, 1989.
- ÇAKAN, Lütfü, N. Mehmet Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadeleleri*, İstanbul, 1994.
- DALKILIÇ, Bayram, "İskenderiyeli Yahudi Filozof: Philo, Eserleri ve Felsefe Yöntemi", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2003.
- DENTAN C. Robert, "Zechariah" XXI X, 753, *Encyclopedia Americana*, NewYork, 1897.
- ..... "Jhon the Babtist"
- DERVEZE, İzzet, Ter. Vahdettin İnce, *Et-Tefsîru'l Hadîs*, Ekin Yayınları, I-IV, İstanbul, 1998.
- DİKMEN, Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, Cihan Yayınevi, İstanbul, 1987.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Yaşar Halitoğlu Yayınevi, İstanbul, 1955.
- _____, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılâp ve Anka Yayınevi, İstanbul, 1947,
- EBU ZEHRA, Muhammed, *Hristiyanlık Üzerine Konferanslar*, çev. Akif Nuri, Fikir Yayınları, İstanbul, 1978.
- ELİADE, Mircae, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, I-III, İstanbul, 2003.

- Encyclopedia International, Groler, "Zekeriya "XXIX, 576. New York, trs.
- ERBAŞ, Ali, *Hiristiyan Ayinleri*, Nûn Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002.
- FAKÎ, Muhammed, *Kısas 'ül Enbiya*, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1989.
- GÜÇ, Ahmet, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Meryem ve Hz. İsa", *Diyanet İlmî Dergi*, XXVIII, sayı 2, s. 75.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Hiristiyanlık*, İsam Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, İstanbul, 1998.
- GÜRKAN, Salime Leyla, *Yahudilik*, İsam Yayınları, İstanbul, 2008.
- HAMEVÎ, Şihabüddîn Ebû Abdullah Yakut b. Abdillâh, *Mu'cemü'l- Büldân*, I-V, Dâru İhyâi't- Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *Aziz Kur'an*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2000.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Kâhin", *DİA*, XXIV, 170, İstanbul, 2001.
- _____, "Cehennem", *DİA*, VII, 225, İstanbul, 1993.
- _____, "İmrân", *DİA*, XXII/232, İstanbul, 2000.
- _____, "Buhtunnasr" *DİA*, VI/381, İstanbul, 1992.
- _____, *Hazreti İbrahim'in İzinde*, (Hz. İbrahim Paneli Konuşmaları içinde), Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yay., İstanbul, 2002.
- HAVVA, Sait, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1990.
- HİLBERG Raul, *The Destruction of The European Jews*, New York, 1973.
- HİREVÎ, Muinuddin Muhammed Emin, *Mearicü'n-Nübüvvet-Peygamberler Tarihi*, Berakat Yayınevi, İstanbul, 1978.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, I-X, Beyrut, 1966.
- _____, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984.
- _____, *Kısas 'ül Enbiya*, neş. Mustafa Abdü'l Vahit, Mekke, 1408
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *İslam Tarihi, el-Kamil fi't-Tarih*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, trs.
- İslam Ansiklopedisi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, I-XIII, İstanbul, 1950.
- İSLAMOĞLU, Mustafa, *Nüzul Strasına Göre Hayat Kitabı Kur'an-ı Kerim*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- JOHNSON, Paul, *Yahudi Tarihi*, çev. Filiz Orman, 92, Pozitif Yayınları, İstanbul, trs.
- KALMİN, Richard, *Jewish Babylonia Between Persia and Roman Palestine*, Oxford Universty Pres, NewYork, 2006, s. 38.

- KARAMAN, Hayrettin-Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- KAZANCI, Ahmet Lütfü, *Peygamberler Tarihi*, İpek Yayınları, İstanbul, trs. *Kitab-ı Mukaddes*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.
- KOÇ, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001.
- Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, *Hulâsat'ül-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Üçdal Yay., İstanbul 1979.
- KÖKSAL, Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- KURT, Ali Osman, *Erken Dönem Yahudi Tarihi*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed Ebû Abdillah, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Ter. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1997.
- KUTUB, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Araştırmaları*, I-II, Seriyeye Yay, İstanbul 1997.
- KUTLUAY, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Anka Yay., İstanbul, 2001.
- LAPERROUSAZ, E. M. ,*Les Manuscrits de la mer Morte*, Paris, 1991.
- McAULİFFE, Jane Dammen, *Encyclopedia of The Qur'an*, Brill, Leiden-Boston, 2006.
- MacDONALD, William, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Ahit Serisi*, I-II, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2005.
- MacDONALD, William, *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Ahit Serisi*, I-III, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2000.
- McKENZIE, Jhon L. *Dictionary of The Bible*, Chicago, 1965.
- MARSHALL, David, "Zechariah" Encyclopedia of The Quran, "Zekeriya" VI, 574, Boston, 2006.
- Sacramentum Mundi, NewYork, 1982. *Mecelletü'l Mecmei'l-İlmi el-Arabî*, I-XXIV, Matbaatü'ş-Şarkî, Şubat 1946.
- MEVDUDÎ, Ebu'l A'lâ, *Tefhimu'l Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, İnsan Yayınları, I-VII, İstanbul, 1991.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMAN, *Tefsîr-i Kebîr*, ter. Beşir Eryarsoy, I-IV, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006.
- NASIF, Şeyh Mansur Ali, *et-Tac el-Camiu'l Usul fî Ehadisir-Rasuli*, Daru'l İhya-i Kütübiyye, III, Ezher, 3.basım, 1962.
- NECCÂR, Abdülvehhâb, *Kasasü'l-Enbiyâ*, Mektebetü Dâru't-Türâs, Kahire, trs.
- NEDVÎ, Ebu'l-Hasen Ali, *Kur'an Işığında Peygamber Kıssaları*, Aslan Yayınları, İstanbul, trs.

- NÎSÂBÛRÎ, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *Kıyasü'l-Enbiya-Arâisü'l Mecâlis-*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.
- MUHAMMED BEYYÛMÎ MEHRAN, *Dirasatü Tarihiyyeh min Kur'an-ı Kerim*, I-IV, cBeyrut, ts.
- MUHAMMED TAHİR İBN AŞÛR, *Tefsîru et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XV, Tunus, 1997.
- MUSTAFA KEMAL ABDÛ'L ALÎM, *El Yahudî fi Alem'il Kadîm*, Kahire; 2001.
- ÖNGÛT, Ömer, *Kıyas-ı Enbiya*, Hakikat Yayınevi, İstanbul, 1995.
- ÖZDEMİR, Ahmet Yüksel, *Toma'ya Göre İncil Ya Da Hz. İsa'nın Hadisleri*, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.
- _____, "Hz. Meryem'le İlgili Bir İnceleme", *Marife*, yıl 3, sy 1, 79-88, Konya, 2003.
- RAHNER, Karl, *Encyclopedia of Teology*, The Concise
- REGOURD, Anne, "Zakariyya" *The Encyclopedia of Islam*, XI, 405, Leiden, 2002.
- RÂZÎ, Fahreddîn, *Tefsîru'l- Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, Ter. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, I-XXXII, Ankara, 1993.
- SABUNÎ, Muhammed Ali, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul, trs.
- SA'LEBÎ, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *Kıyasü'l-Enbiya el-Müsemma bi'l Arâisi'l-Beyân*, Matbaatu'l-Amiretü's-Şerefiyye, Mısır, 1315.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Diğer İnciller, Apokrif İnciller, Metinler ve Tarihi Bilgiler*, Fakülte Yayınevi, Isparta, 2005.
- _____, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2008.
- SCHIMMEL, AnneMarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara, 1955.
- SCHLEİFER, Aliah, *İslâm'ın Kutsal Meryem'i*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003.
- SEMİH Âtîf Zeyn, *Mecmau'l-Beyâni'l-Hadîs -Kıyasü'l-Enbiyâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm-*, Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, Beyrut, 1988.
- SİNANOĞLU, Mustafa, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*, Basılmamış doktora tezi, MÜSBE, İstanbul, 1995.
- SOYAK, Zeki, *Kur'an-ı Kerim ve Hadiste Kıssalar Hisseler*, I-II, İlk Adım Yayınları, Nevşehir, 2007.
- SHOPP, B. John, *Harper's Bible Dictionary*, San Francisco, 1985.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Peygamberler Tarihi*, Önasya Yayınları, Ankara, 1968.
- ŞA'RAVÎ, Muhammed Mütevelli, *Kıyasü'l Enbiya*, Mektebet'ül Turasi'l İslâmî, I-II, Kahire.

- ŞARKAVÎ, Muhammed Abdullah, *el-Kenzü'l Mersud Fî Tarihi't Talmut*, Kahire, 1410/1990, Şehabeddin Ahmed b. Abdü'l-Vehhab, *Nihâyet'ül-Erib*, I-XVI. b. y. y. trs.
- TABATABÂÎ, Seyyid Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, I-X, ter. Salih Uçan, Kevser Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- TABBÂH, Muhammed Râğb, *İ'lâmü'n-Nübelâ bi-Târîhi Haleb eş-Şehbâ'*, I-VII, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Haleb, 1923.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarih-i Taberi*, Sağlam Yayınevi, İstanbul trs.
_____, *Muhtasar Taberî Tefsiri*, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali es-Sabunî, Salih Ahmet Rıza, Ter. Beşir Eryarsoy, Ümit Yayıncılık, İstanbul, trs.
- TAPLAMACIOĞLU, Mehmet, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1966.
- Tora ve Aftara*, I-V, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2010.
- TOYNBEE, Arnold J., *Hiristiyanlık ve Dünya Dinleri*, Çev. Mehmet Aydın, Dinbilimleri Yayınları, Konya, 2000.
- TUNALI, Ömer Faruk, *Peygamberler Serisi*, I-27, Gümüş Basımevi, İstanbul, 1985.
- TÜMER, Günay, *Hiristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.
- TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1988.
- UZUNDAĞ, Mehmet Sait, *Hz. Zekeriyya ve Yahya (A.S) İle İlgili Rivayetler*, F. Ü. S. B.E. Elazığ, 2005.
- UZUNOĞLU, Nurettin, *Peygamberler Tarihi*, Acar Yayıncılık, Ankara, trs.
- VÂHİDÎ, Ali b. Ahmet, *Esbâbü'n-Nüzul*, Müessesetü'l Halebî, Kahire, 1968.
- VEKÎL, Muhammed es-Seyyid, *Nazarât fî Ahzeni'l-Kasas*, I-II, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1994.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Azim Yayıncılık, İstanbul trs.
- YEŞİM, Ragıp Şevki, *Allah'ın Peygamberleri*, I-IV, Yeşim Yayınevi, İstanbul, 1969.
- YILDIRIM, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hiristiyanlık*, Ankara, 1988.
- YİĞİT, İsmail, *Kur'an-ı Kerim ve Hadis Kaynaklarına Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadeleleri*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2007.
- ZEMAŞSERÎ, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşaf*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvaz, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad 1998.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsir'ul Münîr*, I-XV, Ter. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Risale Yayınları, İstanbul, 2005.

<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=713&letter=S&search=siloam>

<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=115&letter=G&search=hell>